

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Historický ústav FF JU

Diplomová práce

Pražské jaro a srpen 1968 na Českobudějovicku

Vedoucí diplomové práce: PhDr. et PaedDr. Jiří Dvořák, Ph.D.

Autor práce: Tomáš Pacholík

Studijní obor: AJ-D/ZŠ

Ročník: 5.

České Budějovice 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 11. dubna 2011

podpis

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval panu PhDr. et PaedDr. Jiřímu Dvořákovi, PhD. za vedení mé práce, odbornou pomoc, cenné rady a také pamětnický rozhovor k tématu mé práce. Dále děkuji pracovníkům Státního oblastního archivu v Třeboni a Státního okresního archivu v Českých Budějovicích za možnost nahlédnutí do použitých materiálů a za pomoc, kterou mi při mém pobytu v archivech poskytli. Další velký dík patří doc. Robertu Sakovi za poskytnutí pamětnického rozhovoru a také velmi cenných kritických připomínek k mé práci. Kromě toho bych chtěl poděkovat také Mgr. Janě Broukalové za zprostředkování kontaktů na některé pamětníky, dále své kolegyni Haně Blažkové za jazykovou korekturu práce a v neposlední řadě dalším čtyřem pamětníkům, kteří se se mnou podělili o svoje vzpomínky na rok 1968, ale přáli si zůstat v anonymitě, a proto zde jejich jména neuvádím.

Rád bych poděkoval také své rodině za podporu a poskytované zázemí během celého studia.

Anotace

Diplomová práce se věnuje období Pražského jara 1968 a okrajově sleduje jeho vývoj ještě v letech 1969 a 1970. Práce se zabývá okresem České Budějovice a zkoumá klíčové události roku 1968 v tomto okrese a především v jeho hlavním městě. Regionální dění je zkoumáno a komparováno v celorepublikovém kontextu. Kromě popisu jednotlivých událostí se autor zaměřuje také na každodenní život obyvatel města v době sovětské okupace. Pramennou základnu tvořily: Státní oblastní archiv v Třeboni (fond Jihočeského krajského výboru KSČ) a Státní okresní archiv v Českých Budějovicích (fond Městského národního výboru České Budějovice a kroniky). Kromě toho autor pracoval s dobovým a současným tiskem a také vedl rozhovory s šesti pamětníky. V každé kapitole jsou poznatky získané z pramenů doplněny o informace z odborné literatury.

Pozornost je v diplomové práci věnována především politice JKV KSČ, MěNV České Budějovice v době reform Pražského jara, organizacím KAN a K 231, deníku Jihočeská pravda po zrušení cenzury, okupaci města sovětskými vojáky v srpnu 1968, okupací ostatních měst v okrese, obětem okupace a událostem, které následovaly na podzim 1968, především incidentům během oslav Velké říjnové socialistické revoluce.

Annotation

This diploma thesis is focused on period of Prague Spring 1968 and it also marginally follows its development in the following years 1969 and 1970. The thesis deals with the district of České Budějovice and studies all the key events of the year 1968 in this district and especially in its capital town. Regional events are researched and compared in the context of the whole Czechoslovakian Republic. Besides the description of the important events, the thesis is also focused on the everyday life of the town's inhabitants in the time of the Soviet occupation. During the author's research the records from the State Regional Archives Třeboň (the fund of South Bohemian Regional Committee of Communist Party of Czechoslovakia – JKV KSČ) and the State District Archives České Budějovice (the fund of Town's National Committee České Budějovice – MěNV České Budějovice - and the chronicles) were used. The author of this thesis also worked with the period and contemporary newspapers as well as six eyewitnesses of the described events. The knowledge learned from the archive records is completed with the pieces of information from the literature.

Attention in this diploma thesis is paid especially to the politics of JKV KSČ and MěNV České Budějovice in the time of the Prague Spring reforms, organizations such as KAN and K 231, daily newspaper Jihočeská pravda after the abolition of censorship, occupation of České Budějovice and other towns in the district by the Soviet forces, victims of the occupation and the events that occurred in the autumn of 1968, especially the incidents that happened during the Great October Socialist Revolution celebration.

Obsah

Úvod.....	7
1. kapitola: Pražské jaro – předehra k srpnové tragédii	18
1.1. Od lednového pléna až ke zvacímu dopisu	18
1.2. Pražské jaro na Českobudějovicku	30
1.3. Jihočeská pravda a Pražské jaro	45
1.4. Závěrečné shrnutí 1. kapitoly	49
2. kapitola: Operace „Dunaj“	51
2.1. Sovětská intervence a moskevský protokol.....	51
2.2. Mráz z Kremlu přichází i do Českých Budějovic.....	63
2.3. Srpnové události na dalších místech okresu ve světle obecních kronik	77
2.4. Závěrečné shrnutí okupace českobudějovického okresu a připomenutí jejích obětí.....	81
3. kapitola: Konec Pražského jara a počátky normalizace	84
3.1. Vývoj Československa od září 1968 do srpna 1969	84
3.2. Podzim 1968 na Českobudějovicku	93
4. kapitola: Události roku 1968 očima pamětníků	104
Závěr.....	110
Seznam pramenů a literatury.....	113
Seznam zkratk	118
Seznam příloh	120
Přílohy	121

Úvod

Rok 1968 zůstane navždy jednou z nejtragičtějších kapitol samostatného československého, potažmo českého státu. Období tzv. Pražského jara¹ přineslo pokus Komunistické strany Československa o reformu celého socialistického zřízení uskutečněnou Akčním programem z počátku dubna 1968. Vojenská invaze armád států Varšavské pětky v srpnu ukončila všechny naděje na další pokračování těchto reforem. Ozbrojený zásah znamenal narušení suverenity samostatného československého státu a posílil moc Sovětského svazu nad Československem a politikou KSČ, která se od podzimu 1968 musela opět odehrávat v souladu s pokyny z Moskvy.

Důvodů, proč jsem si pro svoji diplomovou práci vybral právě téma roku 1968 v českobudějovickém regionu, je hned několik. Přestože pocházím z Jihlavy, rozhodl jsem se zpracovávat srpnové události v Českých Budějovicích, neboť zde již pět let žiji a studuji a během této doby jsem si k tomuto městu vytvořil poměrně silný vztah. O tématice samotné rozhodl především zájem o danou problematiku a také to, že zatím nebyla v literatuře příliš zpracována. Většina prací týkajících se období Pražského jara a srpna 1968 se zabývá především událostmi v Praze, existuje také několik publikací, které popisují srpnové události v jiných městech,² avšak Českým Budějovicím se zatím s výjimkou jedné krátké studie z pera Jiřího Petráše³ nikdo podrobněji nevěnoval.

Posledním důvodem, který jsem si však plně uvědomil až v průběhu psaní, byl fakt, že obecné povědomí o tom, co se vlastně tehdy v srpnu 1968 stalo, je u dnešní mladé generace (tím myslím své vrstevníky a mladší studenty vysokých nebo středních škol) čím dál tím menší. To mi potvrdila nejenom anketa z Českobudějovického deníku, kde se na dotaz – „*Co se vám vybaví, když se řekne 21. srpen 1968?*“ – objevily odpovědi jako „*Vůbec nic*“ anebo „*Srpen 1968? Asi Rusáci*“,⁴ ale také rozhovory s žáky při souvislé pedagogické praxi, kdy průměrně v každé třídě věděli 2 – 3 studenti, co se tehdy událo. Bohužel však nezůstávalo pouze u mladších dětí. Stávalo se mi poměrně často, že poté, co jsem odpověděl na dotaz někoho z mých vrstevníků, jaké téma zpracovávám ve své diplomové práci, následoval

¹ Literatura se různí v tom, zda psát Pražské jaro s velkým či malým písmenem na začátku. Já tento termín chápu

² Např. Jan BŘEČKA, Věra SEKÁŘOVÁ, *Brno v srpnu 1968 a 1969*, Brno 2004; Vladimír HORÁK, *Srpnové dny 1968 ve Slaném*, Ve Slaném 2008; Karel JIŘÍK, *Svědectví o roce 1968 v Ostravě. Studie, vzpomínky, dokumenty*, V Šenově u Ostravy 1998; Jindřich MAREK a kol., *Srpen 1968 v Liberci*, Liberec 2008; Luboš PŘÍHODA, *A potom přijely tanky. Repetitorium událostí roku 1968 v Liberci*, Liberec 2009.

³ Blíže Jiří PETRÁŠ, *Květen 1945 a srpen 1968 v Českých Budějovicích. Deníkové zápisky dvou žen*, Praha 2007.

⁴ *Co se vám vybaví, když se řekne 21. srpen 1968?*, Českobudějovický deník (dále jen ČD), 21. srpna 2008, s. 3.

nechápný úsměv na jeho či její tváři a otázka: „*A co se tenkrát stalo?*“ Většinou jsem odpověděl stručně něco o sovětské invazi a okupaci a poté se kolegové rozdělili na dvě skupiny. Příslušníci první skupiny si vzpomněli, že o tom někde slyšeli, anebo to alespoň viděli „*v Pelíškách*“, zatímco členové druhé skupiny se tvářili, jako že o této události v životě neslyšeli.

Nejsem natolik naivní, abych si myslel, že si mou práci přečte někdo kromě členů historické obce nebo zainteresovaných pamětníků daných událostí, avšak přesto bych byl rád, kdybych i já svou troškou přispěl k tomu, aby pojem „Srpen 1968“ nezmizel z obecného povědomí veřejnosti a neupadl definitivně v zapomnění.

Mým původním záměrem bylo věnovat se pouze srpnovým událostem v Českých Budějovicích a okolí, avšak nakonec jsem se rozhodl rozšířit záběr práce o období, které okupaci města předcházelo a které následovalo bezprostředně po ní, a tak se moje diplomová práce rozšířila na celý rok 1968. K tomu mě vedly hned dva důvody. Zaprvé se mi nepovedlo k srpnovým událostem ve městě shromáždit tolik materiálů, aby vydaly na celou práci, a zadruhé si myslím, že by bez popisu demokratizačního procesu a uvolňování poměrů na jedné straně a počátků normalizace na straně druhé byl výklad o sovětské okupaci neúplný.

Co se pramenné základny týká, nejvíce jsem vycházel z fondu Jihočeského krajského výboru Komunistické strany Československa v Českých Budějovicích, který je uložen ve Státním oblastním archívu v Třeboni. V tomto fondu jsem se zaměřil na fascikly obsahující zápisy z krajských konferencí, plenárních zasedání, schůzí předsednictva JKV KSČ a dále fascikly, v nichž se nachází zprávy o politické situaci v okrese České Budějovice a rezoluce protestující proti okupaci (anebo naopak okupaci schvalující), které byly zaslány a adresu krajského výboru.⁵ Tento fond je základním pramenem pro zkoumání 1948-1989 v jižních Čechách, neboť krajský výbor byl v každém kraji přímým vykonavatelem politiky ústředního výboru KSČ. Jsou zde zachyceny autentické přepisy průběhů jednotlivých schůzí, zasedání a konferencí, obsahuje plná znění rezolucí a usnesení, která výbor vypracoval a dává tak nahlédnout pod pokličku fungování JKV KSČ, který byl nejdůležitějším politickým orgánem v kraji.

⁵ Státní oblastní archiv Třeboň (dále jen SOA Třeboň), fond bývalého Jihočeského krajského výboru Komunistické strany Československa v Českých Budějovicích (dále jen JKV KSČ), inventární číslo (dále jen inv. č.) 17, signatura (dále jen sign.) I/C/1b/1, plénum JKV KSČ, číslo fasciklu (dále jen č. fasc.) 36-37; Tamtéž, JKV KSČ, inv.č. 16, sign. I/C/1, konference JKV KSČ, č. fasc. 7-8; Tamtéž, JKV KSČ, inv. č. 18, sign. I/C/1c/1, zápisy ze schůzí předsednictva, č. fasc. 165; Tamtéž, JKV KSČ, inv. č. 90, sign. I/C/7d/6, rezoluce, č. fasc. 710; Tamtéž, JKV KSČ, inv. č. 86, sign. I/C/7d/2, zprávy o politické situaci v okrese České Budějovice, č. fasc. 707.

Dalším důležitým fondem, na který jsem se zaměřil, byl fond Městského národního výboru v Českých Budějovicích. Zde jsem zkoumal zápisy z plenárních zasedání, schůzí rady MěNV a pramen vůbec nejcennější, jímž byla městská kronika pro rok 1968.⁶ Ta se dochovala v původním znění, které později v roce 1969 nebylo radou MěNV schváleno.⁷ Zápisy z jednání MěNV měly pro samotnou moji práci velký význam, neboť národní výbor byl nejdůležitějším orgánem Českých Budějovic a bezprostředně ovlivňoval každodenní život ve městě. Původní neschválený zápis z městské kroniky je cenný hlavně z důvodu vlastní objektivnosti a nezkreslenosti. Na rozdíl od dalších obecních kronik, ze kterých jsem vycházel, v něm není ani stopa po „kontrarevoluci a bratrské pomoci.“ Mezi řádky lze sice vyčíst, že kronikář tak úplně nesouhlasil s obrodným procesem, ale přesto se snažil dané události popsat objektivně. Okupaci potom hodnotí jednoznačně negativně. Zápis o událostech byl poměrně podrobný a posloužil mi jako výchozí bod pro další práci.

Kromě kroniky okresního města jsem využíval také kroniky dalších měst okresu – Týn nad Vltavou,⁸ Trhové Sviny,⁹ Hluboká nad Vltavou,¹⁰ Borovany.¹¹ První z nich je uložena v Městském muzeu v Týně nad Vltavou a další tři ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích. Tyto čtyři kroniky byly na rozdíl od té českobudějovické více či méně poznamenány normalizačním pohledem na celý rok 1968, a proto bylo třeba k nim přistupovat více kriticky a využívat je opatrněji.¹²

Záměrně jsem ze své práce vynechal prameny z fondů OV a MV KSČ v Českých Budějovicích, JKNV a ONV České Budějovice. Okresní a městský výbor přímo podléhaly

⁶ Státní okresní archiv České Budějovice (dále jen SOKA České Budějovice), fond Městského národního výboru v Českých Budějovicích (dále jen MěNV České Budějovice), inv. č. nevedeno, sign. nevedena, plenární zasedání, číslo kartonu (dále jen č. kart.) nevedeno; Tamtéž, MěNV České Budějovice, inv. č. nevedeno, sign. nevedena, schůze rady MěNV, č. kart. 14-15; Tamtéž, MěNV České Budějovice, inv. č. nevedeno, sign. nevedena, kronika Českých Budějovic 1968.

⁷ Blíže J. PECKA, *Proměny Pražského jara ve světle pramenů spontánní povahy*, in: *Proměny Pražského jara. Sborník Studií a dokumentů*, Brno 1993, s. 51.

⁸ Městské muzeum Týn nad Vltavou (dále jen MM Týn n. Vltavou), inv. č. nevedeno, sign. nevedena, Pamětní kniha města Týna nad Vltavou (1934-1980).

⁹ SOKA České Budějovice, fond Městského národního výboru Trhové Sviny, (1930) 1945-1990 (1993) (dále jen MěNV Trhové Sviny), inv. č. nevedeno, sign. B2122, Kronika města Trhových Svin, díl V.

¹⁰ Tamtéž, fond Městského národního výboru Hluboká nad Vltavou, (1937) 1945-1990 (1991) (dále jen MěNV Hluboká n. Vltavou), inv. č. nevedeno, sign. nevedena, Kronika města Hluboké n. Vltavou (1966-1976).

¹¹ Tamtéž, fond Městského národního výboru Borovany, (1943) 1945-1990 (dále jen MěNV Borovany), inv. č. nevedeno, sign. B462, Obecní kronika Borovany (1945-1987). Údaj o neuvedení inventárního čísla a signatury nebude již dále v citacích zmiňován.

¹² Všechny čtyři kroniky jsou také zpřístupněny v digitální podobě na internetu na webových stránkách digitálního archivu SOA Třeboň: http://digi.ceskearchivy.cz/index_main.php?lang=cs (ke dni 1. dubna 2011).

výboru krajskému, a proto by jejich studium přineslo velmi podobné, někdy také duplicitní materiály, které by práci již nic nového nepřinesly, pouze by zbytečně nabyly rozsah textu. Z toho důvodu jsem zachytil pouze politiku JKV KSČ, která platila pro celý kraj a zdála se mi nejdůležitější. Z národních výborů jsem se zaměřil jen na městský, neboť rada MěNV se zabývala záležitostmi, jež se bezprostředně týkaly života v Českých Budějovicích, které jsou hlavním těžištěm této práce.

Okrajově jsem ve své práci použil také materiály Krajské správy SNB České Budějovice, jejíž fond spadá do Archivu bezpečnostních složek a je částečně zveřejněný na internetových stránkách Ústavu pro studium totalitních režimů.¹³

Z dobového tisku jsem nejvíce využíval deník Jihočeská pravda, ročníky 24 (rok 1968) a 25 (rok 1969), a doplňkově také Rudé právo, ročník 48. Vzhledem k funkci, kterou tisk v období od března do srpna 1968 zastával, jsem Jihočeskou pravdu využíval nejenom jako další zdroj informací pro svoji práci, ale věnoval jsem tomuto deníku v rámci prvních dvou kapitol zvýšenou pozornost.

Z vydaných pramenů je základním dokumentem pro studium období Pražského jara *Akční program Komunistické strany Československa přijatý dne 5. dubna 1968*. V této práci jsem citoval z edice tohoto dokumentu pořizené ve Sborníku dokumentů ke studiu nejnovějších českých dějin, jehož editorem byl František Čapka.¹⁴ Tato edice nezveřejňuje dokument v úplném znění, ale pouze jeho nejdůležitější části.

Klíčová je rovněž ediční řada Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, která nese název *Prameny k dějinám československé krize 1967 – 1970*. V rámci této ediční řady, jež vychází od roku 1993 do současné doby (poslední díly vyšly v roce 2010), bylo vydáno zatím 21 publikací v jedenácti svazcích.¹⁵ Z celé edice je dle mého názoru

¹³ <http://www.ustrcr.cz/cs/ks-snb-ceske-budejovice>

¹⁴ *Akční program Komunistické strany Československa přijatý dne 5. dubna 1968*: výňatek, in: František ČAPKA (ed.), *Sborník dokumentů ke studiu nejnovějších českých dějin*, Brno 2002, s. 84-101.

¹⁵ Sv. 1 - Jindřich PECKA (ed.), *Spontánní projevy Pražského jara*, Praha – Brno 1993; Sv. 2/1 - Jindřich PECKA - Josef BELDA - Jiří HOPPE (edd.), *Občanská společnost 1967–1970. Emancipační hnutí uvnitř Národní fronty 1967–1970*, Praha – Brno 2004; Sv. 2/2 – TITÍŽ, *Občanská společnost 1967 - 1970: Sociální organismy a hnutí Pražského jara 1967 – 1970*, Praha - Brno 1998; Sv. 3/1 - František CIGÁNEK - Ondřej FELCMAN (edd.), *Národní shromáždění: Květen 1967 - červenec 1968*, Praha - Brno 2002; Sv. 3/2 – F. CIGÁNEK (ed.), *Národní shromáždění 21. – 28. srpna 1968*, Praha – Brno 1995; Sv. 3/3 – F. CIGÁNEK – O. FELCMAN (edd.), *Národní shromáždění. Srpen 1968 – leden 1969*, Praha – Brno 2009; Sv. 4/1 - Jitka VONDROVÁ - Jaromír NAVRÁTIL a kol. (edd.), *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970. Prosinec 1967 – červenec 1968*, Praha – Brno 1995; Sv. 4/2 – J. VONDROVÁ – J. NAVRÁTIL (edd.), *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970. Červenec – srpen 1968*, Praha – Brno 1997; Sv. 4/3 – J. VONDROVÁ – J. NAVRÁTIL (edd.), *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970. Září 1968 –*

nutné zmínit první svazek *Spontánní projevy Pražského jara*, jehož editorem je Jindřich Pecka. Jedná se o sbírku lidové slovesnosti, tedy vtipů, básniček, fám, hesel atd., kterými občané Československa na okupaci reagovali.

K vydaným pramenům je ještě možné přiřadit práci Jiřího Petráše, *Květen 1945 a Srpen 1968 v Českých Budějovicích*. Jedná se o edici deníkových zápisů dvou obyvatel Českých Budějovic. První z nich ve svém deníku zachytila osvobození města sovětskou armádou a druhá jeho okupaci o 23 let později toutéž armádou.¹⁶

Pro studium roku 1968 je také možné využít vydané paměti předních komunistických politiků a to jak z reformního tak i z protireformního křídla strany,¹⁷ stejně tak jako vzpomínky dalších osobností tehdejší doby.¹⁸

Kromě vydaných a nevydaných pramenů písemné povahy, jsem vycházel také z vypravování pamětníků. Přestože je ve výčtu použitých pramenů uvádím na posledním místě, neznamená to, že by se jednalo o pramen nejméně důležitý. O tématu svojí práce jsem měl možnost mluvit celkem s šesti pamětníky. Kromě pana Jiřího Dvořáka, který mou práci

květen 1970, Praha – Brno 1997; Sv. 5/1 - Jozef ŽATKULIAK (ed.), *Federalizácia československého štátu 1968–1970. Vznik česko-slovenskej federácie roku 1968*, Praha – Brno 1996; Sv. 6/1 - Antonín BENČÍK, Jaromír NAVRÁTIL - Jan PAULÍK (edd.), *Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968)*, Praha – Brno 1996; Sv. 6/2 – A. BENČÍK – J. PAULÍK – J. PECKA (edd.), *Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Srpen 1968 – květen 1971*, Praha – Brno 1999; Sv. 7 - František KOUDELKA - Jiří SUK (edd.), *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období Pražského jara 1968 (leden – srpen 1968)*, Praha – Brno 1996; Sv. 8/1 – O. FELCMAN a kol. (edd.), *Vláda a prezident. Období pražského jara (prosinec 1967 – srpen 1968)*, Praha – Brno 2000; Sv. 8/2 – O. FELCMAN – J. VONDROVÁ (edd.), *Vláda a prezident. Období normalizace (září 1968 - říjen 1969)*, Praha - Brno 2010; Sv. 9/1 - Jitka VONDROVÁ - Jaromír NAVRÁTIL - Jan MORAVEC (edd.), *Komunistická strana Československa. Pokus o reformu (říjen 1967 – květen 1968)*. Praha – Brno 1999; Sv. 9/2 – J. VONDROVÁ – J. NAVRÁTIL (edd.), *Komunistická strana Československa. Konsolidace (květen – srpen 1968)*, Praha – Brno 2000; Sv. 9/3 – J. VONDROVÁ - JAROMÍR NAVRÁTIL, *Komunistická strana Československa. Kapitulace (srpen – listopad 1968)*. Praha – Brno 2001; Sv. 9/4 – J. VONDROVÁ – J. NAVRÁTIL (edd.), *Komunistická strana Československa. Normalizace (listopad 1968 – září 1969)*, Praha – Brno 2003; Sv. 10 - J. VONDROVÁ (ed.), *Ekonomická reforma 1965-1969*, Praha – Brno 2010; Sv. 11 – J. HOPPE (ed.), *Pražské jaro v médiích. Výběh z dobové publicistiky*, Praha – Brno 2004.

¹⁶ Ve všech bibliografiích bývá tato publikace uváděna v seznamech odborné literatury, nikoliv pramenných edic, a proto ani já ve své diplomové práci nebudu činit výjimku. K Petrášově práci se ještě vrátím jednou v následující části úvodu, kde se zabývám použitou literaturou, avšak cítil jsem povinnost zmínit jí i zde.

¹⁷ Např. Jiří HOCHMAN (ed.), *Naděje umírá poslední. Vlastní životopis Alexandra Dubčeka*, Praha 1993; Jiří HÁJEK, *Paměti*, Praha 1997; Zdeněk MLYNÁŘ, *Mráz přichází z Kremle*, Praha 1990; Ota ŠIK, *Jarní probuzení – iluze a skutečnost*, Praha 1990; Bohumil ŠIMON, *Klobouk od Brežněva*, Praha 1997; Lubomír ŠTROUGAL, *Paměti a úvahy*, Praha 2009.

¹⁸ Např. Eduard GOLDSTÜCKER, *Vzpomínky (1945-1968)*, Praha 2005; Pavel KOHOUT, *Z deníku kontrarevolucionáře. Životy od tanku k tanku*, Praha 1997; Petr PITHART, *Osmadesátý*, Praha 1990; Otto WICHTERLE, *Vzpomínky*, Praha 2005.

vedl, to byl ještě pan docent Robert Sak a čtyři další, jejichž přání o zachování anonymity budu na stránkách svojí diplomové práce respektovat.

Literatura k roku 1968 je nesmírně bohatá. Za základní a pro moji diplomovou práci nejprínosnější považuji monografie Antonína Benčíka,¹⁹ Václava Kurala,²⁰ Jindřicha Pecky,²¹ Jiřího Hoppeho,²² Milana Bárty,²³ Jindřicha Madryho.²⁴ Problematice Pražského jara v jižních Čechách se věnovali Jiří Petráš a opět Jindřich Pecka. Kromě, již zmiňované Petrášovy práce, vzniklo na toto téma několik studií v odborných časopisech.²⁵

První z Benčíkových publikací, jež se věnuje sovětské okupaci, je *21. srpen 1968*, kterou připravil spolu s Josefem Domaňským. Kniha vyšla rok po sametové revoluci. Antonín Benčík v úvodní kapitole popisuje velmi podrobně události 20. a 21. srpna, zatímco Domaňského závěr je zajímavou a podnětnou úvahou nad demokratizačním procesem v Československu, sovětskou okupací a jejím dopadem a významem v celosvětovém kontextu.

Benčíkova *Operace „Dunaj“* se věnuje celé problematice podrobněji. Nezabývá se pouze samotnou intervencí armád Varšavské pětky, ale také podrobně popisuje události, ke kterým došlo po odstoupení Antonína Novotného z funkce prvního tajemníka KSČ, a svůj výklad končí momentem, kdy se internovaní českoslovenští politici vracejí z jednání v Moskvě do Československa. Osobně musím podotknout, že tato monografie znamenala pro moji diplomovou práci asi největší přínos.

V chapadlech kremelské chobotnice je monografie velice podobná té předchozí, o 13 let starší. Dalo by se říci, že se jedná o doplněné a přepracované vydání. Text věnující se

¹⁹ A. BENČÍK, *Operace „Dunaj“*. *Vojáci a Pražské jaro 1968*, Praha 1994; TÝŽ, *V chapadlech kremelské chobotnice*, Praha 2007; A. BENČÍK, J. DOMAŇSKÝ, *21. srpen 1968*, Praha 1990.

²⁰ Václav KURAL a kol., *Československo roku 1968. 1. díl: obrodný proces*, Praha 1993. TITÍŽ, *Československo roku 1968. 2. díl: počátky normalizace*, Praha 1993.

²¹ J. PECKA a kol., *Sovětská armáda v Československu 1968 – 1991*, Praha 1996; Jindřich PECKA – Vilém PREČAN (edd.), *Proměny pražského jara. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti*, Praha - Brno 1993.

²² J. HOPPE, *Opozice '68. Sociální demokracie, KAN a K 231 v období Pražského jara*, Praha 2009.

²³ Milan BÁRTA a kol., *Oběti okupace. Československo 21. 8. – 31. 8. 1968*, Praha 2008.

²⁴ Jindřich MADRY, *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*, Praha 1994.

²⁵ Emanuel PECKA, Jindřich PECKA, Vladimír UNGR, *Každodennost konce šedesátých let 20. století na Českobudějovicku*, Jihočeský sborník historický (dále jen JSH), 63, 1994, s. 185-199; J. PETRÁŠ, *Odras událostí let 1967-1969 ve vybraných kronikách okresu České Budějovice*, Výběr, 1992, č. 3, s. 182-186; J. PETRÁŠ, *Průzkum postojů členů KSČ na události roku 1968*, Výběr, 1999, č. 3, s. 203-216; J. PETRÁŠ, *Struktura Jihočeského krajského výboru Komunistické strany Československa a kádrový pořádek v letech 1968 – 1969*, JSH, 64, 1995, s. 207-228.

období leden – srpen 1968 je téměř totožný jako u *Operace „Dunaj“*, pouze je na mnoha místech rozšířen o informace, které ve výše zmíněné publikaci chybějí, a někde je zase výklad zestručněn. Hlavní význam této knihy spatřuji v tom, že autor popis událostí dovádí dál, než do konce srpna 1968. Antonín Benčík se zde věnuje také politice KSČ po podepsání Moskevského protokolu. Další kapitoly by se daly nazvat jakýmsi „dozvuky“ Pražského jara po letech – autor se v nich zabývá např. osobou prezidenta Ludvíka Svobody a rolí, kterou v srpnových událostech sehrál, smrtí Josefa Smrkovského nebo nevyjasněnou autonehodou Alexandera Dubčeka atd.

Dvoudílná práce kolektivu historiků kolem Václava Kurala, *Československo roku 1968*, podává rovněž výklad o všech důležitých událostech roku 1968. Obrodnému procesu, Akčnímu programu a reformám se věnuje mnohem podrobněji než Antonín Benčík, a celkově přináší trochu odlišný, i když neméně zajímavý pohled na období 1968 – 1969. Autorem kapitoly věnované srpnové okupaci je opět A. Benčík.

Sovětská armáda v Československu 1968 – 1991 z pera Jindřicha Pecky a kolektivu historiků by se dala charakterizovat jako kalendář pobytu okupačních armád na našem území. Den po dni se věnuje nejdůležitějším událostem spojeným se vstupem armád do ČSSR a stručně mapuje také dalších více než dvacet let „dočasného pobytu“ sovětských jednotek. Kniha je doplněna o přílohy v podobě statistik protiprávního jednání okupačních vojsk a seznamů jednotek Varšavské smlouvy, jejich vojenských velitelů atd.

Další důležitou a přínosnou prací byl pro mě sborník *Proměny Pražského jara* sestavený Jindřichem Peckou a Vilémem Prečanem. Tento sborník obsahuje několik zajímavých studií, z nichž by vyzdvihl úvodní úvahu o Pražském jaru z pera Viléma Prečana,²⁶ Peckovu studii o pramenech spontánní povahy,²⁷ životopisný medailonek Františka Kriegela,²⁸ jehož autorem je Jiří Vančura,²⁹ anebo výklad o úloze Ludvíka Svobody v srpnu 1968 od Jana Pauera.³⁰

²⁶ Vilém PREČAN, *Lid, veřejnost, občanská společnost jako aktér Pražského jara 1968*, in: J. PECKA – V. PREČAN (edd.), *Proměny*, s. 13-36.

²⁷ J. PECKA, *Proměny Pražského jara ve světle pramenů spontánní povahy*, in: J. PECKA – V. PREČAN (edd.), *Proměny*, s. 39-66.

²⁸ Jméno tohoto politika je někdy uváděno jako Kriegel a někdy jako Kriegl. V této práci budu používat první variantu, která se mi jeví jako častější. Výjimkou je následující citace, kde jsem ponechal jeho jméno, tak jak je použito v názvu níže citované studie.

²⁹ Jiří VANČURA, *Muž, který stál v cestě. K úloze MUDr. Františka Kriegla v srpnu 1968*, in: J. PECKA – V. PREČAN (edd.), *Proměny*, s. 67-90.

³⁰ Jan PAUER, *Exkurs o úloze Ludvíka Svobody v srpnových událostech 1968*, in: J. PECKA – V. PREČAN (edd.), *Proměny*, s. 187-204.

Z nejnovějších publikací, které se tematikou roku 1968 zabývají, je určitě nezbytné zmínit práci Jiřího Hoppeho *Opozice '68*. Autor zde věnuje pozornost vzniku a činnosti opozičních skupin, KAN, K 231 a hnutí za obnovu Sociálně-demokratické strany, které se díky uvolnění poměrů v roce 1968 mohly vytvořit. Kniha je zajímavá hlavně z toho důvodu, že, díky náhledu do zákulisí jednání orgánů KSČ a Národní fronty, přináší lehce odlišný pohled na jednotlivé reformní politiky než ostatní citované práce a staví „socialismus s lidskou tváří“ do trochu jiného světla.

Oběti okupace od Milana Bárty a kolektivu zase, jak název napovídá, zprostředkovávají podrobný přehled všech československých občanů, kteří v průběhu roku 1968 zahynuli vinou okupačních jednotek. Tato kniha je přehledně rozdělená podle krajů. Pro moji diplomovou práci byla samozřejmě nejdůležitější kapitola věnovaná Jihočeskému kraji. Největší význam této publikace osobně spatřuji především v autentických barevných i černobílých fotografiích, které velice sugestivně ukazují tragičnost celé okupace.

Kromě druhého dílu Kuralovy práce *Československo roku 1968* je pro období nastupující normalizace důležitá také monografie Jindřicha Madryho *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*, kde se autor věnuje událostem roku let 1969 a 1970.

Okrajově jsem ve své diplomové práci využil také *Rok 1968 v Československu* od Františka Emmerta.³¹ Jedná se o přehlednou a kvalitně zpracovanou populárně-naučnou publikaci, která je sice spíše vhodná pro žáky základních a středních škol, avšak já jsem z ní vycházel především při doplňování životopisných údajů předních komunistických politiků a také jsem zde našel některé zajímavosti, které se v ostatních citovaných monografiích nenacházely.

Co se týká Českých Budějovic, tak důležitá je, již několikrát zmiňovaná, práce Jiřího Petráše *Květen 1945 a Srpen 1968 v Českých Budějovicích*. Jak napovídá podtitul této práce, *Deníkové zápisky dvou žen*, jedná se o edici dvou deníků, které zachycují obě „návštěvy“ sovětských vojáků v jihočeské metropoli. Každému deníkovému zápisu předchází krátká studie. Pro mě měla samozřejmě klíčový význam druhá část, která se věnuje srpnové okupaci. Studie je stručným výtahem z městské kroniky a mapuje průběh roku 1968 ve městě. Největší důraz je kladen na příjezd Sovětů.

³¹ František EMMERT, *Rok 1968 v Československu*, Praha 2007.

Kniha Aleše Hottmara a Stanislava Mackovika, *Soviet Air Force Over Czechoslovakia*,³² je určena především zájemcům o letectví (z toho důvodu vyšla také anglicky), přesto i historik v ní může nalézt užitečné informace. Publikace popisuje operaci „Dunaj“ „ze vzduchu“. Zabývá se sovětským letectvem, které se na srpnové okupaci podílelo a obsazováním československých letišť, přičemž já jsem samozřejmě nejvíc využil stať o obsazování letiště v Českých Budějovicích. Ve své práci jsem čerpal z jejího českého překladu, jenž nese název *Rudé hvězdy nad Československem 1968-1991* a byl zveřejněn na internetu.³³

Průvodcem po Českých Budějovicích šedesátých let mi byla knížka *Ulicemi města Českých Budějovic* od českobudějovických historiků Daniela Kováře a Pavla Koblasy.³⁴ Z této publikace jsem vycházel při aktualizaci dobových názvů ulic a náměstí.

Kromě výše uvedené literatury, ze které jsem v práci citoval, jsem ke studiu problematiky roku 1968, a 60. let obecně, využil také další monografie např. od Karla Kaplana,³⁵ Daniela Povolného,³⁶ A. Benčíka,³⁷ a dalších autorů.³⁸

Okrajově jsem čerpal též ze současného tisku. Využíval jsem Českobudějovický deník, ročník 17 (rok 2008), kde bylo u příležitosti 40. výročí okupace otištěno velké množství zajímavých a pro moji práci také přínosných článků.

K práci s jednotlivými prameny jsem využil především přímé metody, indukce a dedukce. Kromě těchto nejběžnějších metod jsem ve velké míře využíval také metodu orální

³² Aleš HOTTMAR, Stanislav MACKOVÍK, *Soviet Air Force Over Czechoslovakia 1968 – 1991. Part I*, Hradec Králové 2008.

³³ <http://www.japo.eu/products.php?cat=5>

³⁴ Daniel KOVÁŘ, Pavel KOBLASA, *Ulicemi města České Budějovice. Názvy českobudějovických veřejných prostranství v minulosti a dnes*, České Budějovice 2005.

³⁵ Karel KAPLAN, *Československo v letech 1953 – 1966. 3. část: Společenská krize a kořeny reformy*, Praha 1992; TÝŽ, *Československo v letech 1967-1969. 4. část*, Praha 1993; TÝŽ, *Kořeny československé reformy 1968 I-II*, Brno 2000-2002; TÝŽ, *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956-1968: společnost a moc*, Brno 2008; TÝŽ, *Sociální souvislosti krizí komunistického režimu v letech 1953-1957 a 1968-1975*, Praha 1993.

³⁶ Daniel POVOLNÝ, *Vojenské řešení Pražského jara I. Invaze armád Varšavské smlouvy*, Praha 2008; TÝŽ, *Vojenské řešení Pražského jara II, Československá lidová armáda v srpnu 1968*, Praha 2010. Obě publikace vydalo ministerstvo obrany, jsou neprodejně a pro badatele zveřejněné v digitální knihovně ministerstva obrana na stránkách <http://www.army.cz/multimedia-a-knihovna/publikace/vojenska-historie/default.htm> (ke dni 10. dubna 2011).

³⁷ A. BENČÍK, *Rekviem za Pražské jaro. Důvěrná informace o přípravě a provedení srpnové intervence v Československu*, Třebíč 1998.

³⁸ Např. Hynek FAJNON (ed.), *Sovětská okupace Československa a její oběti*, Brno 2005; František KOUDELKA, *Invaze 68*, Praha 2008; J. PAUER, *Praha 1968. Vpád Varšavské smlouvy: pozadí, provedení, plánování*, Praha 2004.

historie a komparativní techniku, kterou jsem použil nejenom v rámci orální historie při srovnávání výpovědí jednotlivých pamětníků, ale také samostatně, když jsem se v závěru prvních dvou kapitol snažil porovnávat události na Českobudějovicku s událostmi v Praze, potažmo celé republice.

Využití orální historie při zkoumání událostí, jež se staly v blízké minulosti, je klíčové. Pomáhá doplnit výklad sestavený z písemných pramenů o příběhy, názory a postoje obyčejných lidí, kteří se sice na daných událostech, nemuseli nijak přímo podílet, ale přesto je tyto události nějakým způsobem poznamenaly a ovlivnily. Bez zachycení výpovědí pamětníků by nebyl text mojí práce úplný. V současnosti je největším českým odborníkem v oblasti oral history Miroslav Vaněk, jehož některé studie a monografie jsem využil jako inspiraci pro svou práci s pamětníky.³⁹

Svoji práci jsem rozdělil do čtyř kapitol. První z nich, nazvaná *Pražské jaro – předehra k srpnové tragédii*, se zabývá obdobím leden – srpen 1968. V první podkapitole, *Od lednového pléna ke zvacímu dopisu*, se věnuji obrodnému procesu, jednáním členů KSČ se sovětskými politiky, činnosti opozičních organizací (K 231, KAN, sociální demokracie) atd.⁴⁰ V další podkapitole, *Pražské jaro na Českobudějovicku*, se snažím hledat konkrétní projevy obrodného procesu v Českých Budějovicích, které byly hlavním těžištěm této práce. Na tuto podkapitolu bezprostředně navazuje část další, *Jihočeská pravda a Pražské jaro*, kde na základě článků otištěných v českobudějovickém deníku analyzuji, jakým způsobem se obrodný proces a zrušení cenzury projevovaly v tomto médiu. Následující podkapitola je závěrečným shrnutím celé první kapitoly mojí práce a jejím úkolem je stručně porovnat průběh reform v centru a v českobudějovickém regionu.

Druhá kapitola, *Operace „Dunaj“*, se zabývá úsekem poměrně kratším. Přibližuji v ní události 20. – 27. srpna. První podkapitola se opět zabývá obecným kontextem událostí, tedy sovětskou intervencí v Československu a jednáními v Moskvě, zatímco druhá podkapitola,

³⁹ Např. Miroslav VANĚK, *Orální historie a výzkum nedávné minulosti*, in: JSH, 73, 2004, s. 157–182; M. VANĚK, P. MŮCKE, H. PELIKÁNOVÁ, *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha 2007; M. VANĚK – P. URBÁŠEK (edd.), *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. I. díl: Dissent v období tzv. normalizace*, Praha 2005; M. VANĚK – P. URBÁŠEK (edd.), *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. II. díl: Politické elity v období tzv. normalizace*, Praha 2005.

⁴⁰ Z důvodu lepšího pochopení daného tématu, včlenění do kontextu doby a možností následné komparace jsem se rozhodl u této kapitoly, stejně tak jako u dvou následujících kapitol, věnovat velkou pozornost v první podkapitole každé kapitoly obecně známým událostem, které jsem byl nucen komparativním způsobem sestavit a přiblížit s pomocí použité a prostudované literatury k tématu.

*Mráz z Kremlu přichází i do Českých Budějovic,*⁴¹ se zabývá obsazením Českých Budějovic a situací ve městě v posledních srpnových dnech roku 1968. Zvláštní pozornost je zde věnována Jihočeské pravdě, která v těchto dnech vycházela pololegálně. Následující část druhé kapitoly, *Srpnové události na dalších místech okresu ve světle obecních kronik*, se věnuje situaci v jiných městech českobudějovického okresu. Na závěr následuje opět shrnutí celé kapitoly, které je doplněno ještě o připomenutí obětí okupace v okrese.

Třetí kapitola, nazvaná *Konec Pražského jara a počátky normalizace*, se skládá pouze ze dvou podkapitol a shrnuje události do konce roku 1968 s určitými přesahy do let 1969 a 1970. První podkapitola opět přibližuje události na obecné úrovni, zatímco ta druhá se zabývá specificky Českými Budějovicemi.

V poslední kapitole, kterou jsem nazval *Události roku 1968 očima pamětníků*, využívám výpovědi jednotlivých pamětníků a snažím se sestavit určitou mozaiku názorů na obrodny proces a srpnovou okupaci a pokouším se i o náhled do každodenního života v době sovětské okupace.

Hlavní cíle, které jsem si vytknul při započetí výzkumu ke svojí diplomové práci, byly popsat průběh obsazení a okupace města sovětskými vojáky, přiblížit průběh reformního procesu na Českobudějovicku, zaměřit se na úlohu, kterou sehrál regionální tisk v době Pražského jara a srpnové okupace, shrnout nejvýznamnější události roku 1968 ve městě a okolí a do všeho včlenit vzpomínky, názory a pohledy jednotlivých pamětníků. Vše jsem se tedy snažil zkoumat na dvou úrovních – 1. politická linie KSČ a 2. linie každodenního života ve městě. Dalšími mými cíli bylo začlenit události v regionu do celorepublikového kontextu a porovnat vývoj v Českých Budějovicích s vývojem v Praze.

⁴¹ Název této části je parafrází názvu vzpomínkové knihy Zdeňka Mlynáře. Srov. Z. MLYNÁŘ, c. d..

1. kapitola: Pražské jaro – předehra k srpnové tragédii

1.1. Od lednového pléna až ke zvacímu dopisu

Invaze vojsk pěti zemí Varšavské smlouvy do Československa, ke které došlo v noci z 20. na 21. srpna 1968, byla výsledkem nespokojenosti vedení Komunistické strany Sovětského svazu s politickým vývojem, jenž v ČSSR zavládl poté, co v lednu téhož roku došlo ke změně ve vedení KSČ. Na tzv. lednovém plénu ÚV KSČ, probíhajícím ve dnech od třetího do pátého ledna, byl 1. tajemníkem strany zvolen Alexander Dubček, který v této funkci nahradil dosavadního 1. tajemníka a zároveň prezidenta republiky Antonína Novotného. Na tomto plenárním zasedání bylo rovněž přijato usnesení o vypracování Akčního programu, a tím byl fakticky odstartován reformní proces, pro který se obecně vžilo označení Pražské jaro.⁴²

S nejuvýstižnější charakteristikou tohoto termínu přichází historik Vilém Prečan. Podle něj se jednalo o „*víceméně spontánní a lavinovitě probíhající výbuch touhy po životě ve svobodě, slušnosti a lidské důstojnosti.*“ Československá společnost, která byla v předchozích dvaceti letech uzavřená, se na jaře 1968 začala otevírat a lidé mohli dát poprvé najevo, co si skutečně přejí a po čem touží.⁴³

Stejně tak jako se různí definice, není jednotné ani vymezení délky trvání tohoto období. Pro některé končí příchodem okupačních vojsk, tedy 21. srpnem 1968, pro jiné pokračuje ještě dál. Dle mého názoru nejpřesněji periodizuje Pražské jaro opět Vilém Prečan, který pod tento termín zahrnuje také např. jednání v Moskvě a podpis moskevského protokolu, smlouvu o dočasném pobytu vojsk v Československu, sebeupálení Jana Palacha a potlačení demonstrací konaných k příležitosti prvního výročí okupace. Protahuje tedy Pražské jaro až do srpna 1969.⁴⁴ To je plně v souladu s výše uvedenou definicí, neboť jestliže Pražské jaro znamená touhu po životě ve svobodné společnosti a snahou dát to najevo, je nutné do něj zařadit také období, které následovalo a které bylo reakcí na předcházející vývoj. Přestože představitelé KSČ začali od svého Akčního programu ustupovat a celá společnost se pomalu začala normalizovat a vracet k pořádkům panujícím před lednovým plénem, ne všichni ještě kapitulovali. Někteří se snažili otevřeně dávat najevo svůj nesouhlas s okupací a smířením s novou situací, ať už se jedná o oběť Jana Palacha, či celonárodní nadšení

⁴² A. BENČÍK, *Operace*, s. 13.

⁴³ V. PREČAN, *Lid*, in: J. PECKA – V. PREČAN (edd.) *Proměny*, s. 15.

⁴⁴ Tamtéž, s. 13-14.

a protisovětské protesty spojené s vítězstvím československých hokejistů nad sovětským mužstvem na mistrovství světa ve Stockholmu anebo demonstrace, které proběhly v srpnu 1969 u příležitosti prvního výročí okupace.

Jak je možné přečíst si již v úvodu Akčního programu Komunistické strany Československa, který byl vydán 5. dubna 1968, „*nastala doba, kdy komunisté nastoupili k obratu v celém životě strany, v cestách výstavby nové společnosti.*“⁴⁵ Program vycházel z kritické analýzy předchozího období, které zapříčinilo hlubokou společenskou krizi. Kritizováno bylo hlavně přílišné centralizování a soustředování moci do rukou jednotlivců a lpění na dogmatickém uplatňování stalinistického pojetí socialismu. Tyto body jsou považovány za hlavní příčiny vzniku krize.⁴⁶ Strana si za svůj cíl vytkla odstranění rovnostářství, rozvoj socialistické demokracie a vytvoření nového systému politického řízení společnosti. Akční program také dále znamenal např. uvolnění cenzury a snahu odstranit „*opoždování, zkreslování a neúplnost informací*“ v médiích, zaručit právními normami svobodu projevu a svobodu pohybu, umožnit občanům delší pobyty v cizině, anebo rehabilitovat komunisty i nekomunisty, kteří se stali oběťmi nezákonností v minulých letech. Za nezbytné se pokládalo také řešení otázky rovnoprávnosti Čechů a Slováků a zájmů všech menšin žijících na území Československa. Program se rovněž věnoval rozvoji vědy, zkvalitnění školství a odstranění ideologické funkce kultury. Ani umělecká tvorba již neměla být podrobována cenzuře. Kromě toho program upravoval také vztah státu k církvím a náboženství se stalo soukromou věcí každého občana.⁴⁷ Reformy se měly týkat pouze vnitrostátních poměrů. Zahraničně politická orientace na Sovětský svaz zůstala nezměněná.⁴⁸

Některé body Akčního programu mohou působit až téměř neskutečně. Z rozsáhlých plánů se povedlo od ledna do srpna 1968 realizovat jen velmi málo, neboť chyběl čas. Národní shromáždění schválilo pouze dva důležité zákony. Tím prvním byl zákon o soudní rehabilitaci a tím druhým tiskový zákon, jímž se rušila cenzura. Další zásadní zákony, jako např. zákon o socialistickém podniku nebo zákon o právu sdružovacím a shromažďovacím, sice vznikly, ale vinou invaze vojsk Varšavské smlouvy již nestačily vstoupit v platnost.⁴⁹

Dalším důležitým faktorem je, že za procesem demokratizace, spojeným s novým politickým směřováním KSČ, nebylo možné spatřovat pokus o zavedení parlamentní

⁴⁵ *Akční program*, s. 84.

⁴⁶ A. BENČÍK, *V chapadlech*, s. 85.

⁴⁷ *Akční program*, s. 84-101.

⁴⁸ J. HOPPE, *c. d.*, s. 15.

⁴⁹ Tamtéž.

demokracie západního typu. Strana si i nadále ponechala svou vedoucí úlohu, avšak již nechtěla neomezeně vládnout nad společností, nýbrž „*co nejoddaněji sloužit jejímu socialistickému rozvoji*.“⁵⁰ Tato fráze však většině občanů nestačila. Z dubnového průzkumu veřejného mínění jasně vyplynulo, že veřejnost si žádá víc než jen toto. Tři čtvrtiny respondentů se vyslovily pro možnost vybrat si při volbách z několika na sobě nezávislých politických stran. O měsíc později to bylo již dokonce 88 procent. K rozvoji myšlenek o pluralitním politickém systému a vzniku opozičních politických stran přispívaly také články a výstupy některých intelektuálů, např. Václava Havla nebo Petra Pitharta.⁵¹

Zrušení cenzury, k němuž došlo 4. března, bylo bezesporu tou nejvýznamnější změnou a zapříčinilo v první řadě vstup sdělovacích prostředků do politického života. V rozhlasových i televizních publicistických pořadech se začíná veřejně diskutovat o dosud tabuizovaných tématech, jako např. politické procesy z 50. let a jejich viníci, podivné okolnosti smrti bývalého ministra zahraničí Jana Masaryka nebo útěk generála Šejny, přítele prezidenta Novotného, do Spojených států.⁵²

Nedá se však říci, že by zrušení cenzury, a tím pádem také vedoucí úlohy strany v médiích, byl od začátku plánovaný krok. K tomuto tahu vedly čistě pragmatické důvody. Lednové plénum sice zbavilo A. Novotného funkce 1. tajemníka, ten však stále setrval na postu prezidenta republiky a chtěl si tuto funkci a moc s ní spojenou podržet i nadále. Jeho odpůrci v čele s Dubčekem nedisponovali dostatečnými prostředky k tomu, aby ho donutili rezignovat, a proto se rozhodli přenést boj do veřejného prostoru a díky svým stranickým pozicím si vynutili necenzurovaný přístup do sdělovacích prostředků. A tak mohli Eduard Goldstücker, Josef Smrkovský, Zdeněk Mlynář a další významní politici z médií hovořit o nutnosti odstranit ze strany i státní správy „*byrokratické manýry a nánosy z minulosti*“, vrcholné orgány strany a státu nevyjímaje. Netrvalo dlouho a ozvaly se rovněž hlasy přímo vyzývající k odstoupení Novotného z prezidentské funkce. Tyto hlasy zesílily poté, co byla v médiích přetřásána také, již zmiňovaná aféra generála Šejny a Antonín Novotný na svou funkci skutečně 22. března rezignoval. Dalším významným faktorem, který přispěl ke zrušení cenzury, bylo obnovení Literárních novin (s pozměněným názvem Literární listy), které se v předchozí éře, ještě předtím než byly zrušeny, staly symbolem kritického psaní.⁵³

⁵⁰ A. BENČÍK, *V chapadlech*, s. 85.

⁵¹ J. HOPPE, *c. d.*, s. 24.

⁵² A. BENČÍK, *V chapadlech*, s. 82-83.

⁵³ J. HOPPE, *c. d.*, s. 20 – 22.

Do uprázdněného prezidentského křesla byl 30. 3. zvolen armádní generál Ludvík Svoboda. O pět dnů později, 4. 4. 1968, se uskutečnilo plenární zasedání ÚV KSČ, které zvolilo nové předsednictvo a sekretariát, a ve stejný den pověřil prezident Oldřicha Černíka sestavením nové vlády.⁵⁴ Místopředsedy nové vlády se stali Lubomír Štrougal, Ota Šik, František Hamouz, Gustáv Husák a Peter Colotka. V klíčových ministerských resortech se objevují především noví lidé a nový ministr vnitra Josef Pavel patřil dokonce, stejně tak jako místopředseda Husák, mezi rehabilitované politiky.⁵⁵

Černíkova vláda se stává výrazným prvkem nově nastupující reformní politiky. Oproti minulým letům dochází k oslabení vazeb mezi vládou a ÚV KSČ a k větší samostatnosti vlády, přestože ta stále zůstávala straně podřízena, neboť premiér byl zároveň členem předsednictva ÚV KSČ a byl povinen respektovat stanoviska PÚV, předkládat je na schůzích vlády a vedení strany zpětně o činnosti tohoto orgánu informovat. Přesto však Černík svou osobností a svým pružným řízením vlády přispěl k její větší samostatnosti. Za dobu své působnosti Černíkova vláda vypracovala osnovu již zmiňovaného zákona o soudní rehabilitaci, novelu tiskového zákona, pokusila se pokračovat v ekonomických reformách a předložila také výše uvedený zákon o právu sdružovacím a shromažďovacím, na jehož schválení však již nedošlo.⁵⁶

Další významnou osobností demokratizačního procesu, která se v dubnu dostává k moci, byl Josef Smrkovský. I ten se, podobně jako třeba Husák nebo Pavel, stal obětí politických procesů z 50. let. Ze svého patnáctiletého trestu si odseděl čtyři roky a po svojí rehabilitaci v roce 1963 se opět vrátil do politiky.⁵⁷ Smrkovský byl 16. dubna zvolen za předsedu Národního shromáždění a ve své funkci nahradil dosavadního předsedu Bohuslava Laštovičku, který byl v této funkci od roku 1964. Smrkovský byl členem opozice proti Novotnému a zastáncem reform. Jeho zvolením do funkce se sledovaly hned dva cíle. Jeho osobnost měla zatlačit do pozadí silnou konzervativní skupinu, která v parlamentu stále byla a také se měla parlamentu vrátit funkce, která mu podle ústavy náležela.⁵⁸

Mnozí občané se již nechtěli spoléhat na instituce zřizované režimem, a proto využili prostoru, který se jim otevřel a zakládají organizace a hnutí stojící mimo Národní frontu. Svoji existenci podkládají zárukami občanských práv a svobod obsaženými v Akčním

⁵⁴ J. PECKA, *Chronologický přehled: 27. 6. 1967-20. 12. 1970*, in: J. PECKA – V. PREČAN (edd.) *Proměny*, s. 338.

⁵⁵ O. FELCMAN a kol. (edd.), *c. d.*, s. 12 – 13.

⁵⁶ *Tamtéž*, s. 13 – 14.

⁵⁷ F. EMMERT, *c. d.*, s. 11.

⁵⁸ V. KURAL a kol., *Československo. 1. díl*, s. 79.

programu. Mezi těmito organizacemi si výjimečné postavení získaly hned tři, které se netajily svými politickými ambicemi. Jednalo se o Klub angažovaných nestraníků (KAN), bývalé sociální demokraty snažící se obnovit svojí stranu, která byla po roce 1948 včleněna do KSČ, a K 231 (Sdružení bývalých politických vězňů), který se sice prezentuje jako primárně apolitická organizace, ale hlavní cíl tohoto sdružení, plná rehabilitace politických vězňů, do politické sféry spadal.⁵⁹

Akční program znamenal obrodu také náboženského života. Církvě a židovské obce vyvíjely na jaře obrovskou aktivitu, požadovaly rehabilitace svých členů a právo na svobodný náboženský život. Od poloviny roku, kdy byla povolena řeckokatolická církev, působilo na území ČSSR legálně 18 státem uznaných církví. Za členy církví se podle statistických výsledků považovalo zhruba 58% obyvatel, z toho 44% se hlásilo k římskokatolické církvi. I přes některé vstřícné kroky, které strana projevila – právo každého občana na svobodný náboženský život, zakotvené v Akčním programu, nebo liberální koncepce církevní politiky – nebyli věřící s podmínkami, ve kterých jejich církvě musely fungovat, spokojeni. Pro katolickou církev bylo nejzávažnějším problémem při jednáních s komunisty stále trávající neobsazení biskupských stolců (jediným státem schváleným biskupem byl pražský biskup František Tomášek). Nakonec obdrželi všichni biskupové - litoměřický Štěpán Trochta, českobudějovický Josef Hlouch a brněnský Karel Skoupý - do srpna souhlas k zahájení činnosti ve svých diecézích.⁶⁰

Vývoj Pražského jara však nepřinesl pouze samá větší či menší pozitiva, ale také jedno velké negativum, které se záhy ukázalo jako osudné. Kvůli reformnímu vývoji ve společnosti se prudce zhoršily vztahy se Sovětským svazem. ÚV KSČ si dělal vlastní vnitřní politiku a dokonce často vůbec nedbal pokynů z Moskvy, což utvrzovalo sovětské politbyro stále více a více v názoru, že se na Dubčeka nemohou plně spolehnout. Kreml se obával, že touto samostatnou politikou je ohrožena bezpečnost celého sovětského bloku.⁶¹ Zahraniční odezva na polednový politický vývoj na sebe tedy nedala dlouho čekat. K nesouhlasu, který vyslovili představitelé Sovětského svazu, se brzy připojili také další země tzv. Varšavské pětky - NDR, Polsko, Maďarsko a Bulharsko. Již několik týdnů po lednovém plénu ÚV KSČ se z těchto zemí začala na adresu československého reformního procesu ozývat kritika a nechyběla ani

⁵⁹ J. HOPPE, *c. d.*, s. 34 – 35.

⁶⁰ Tamtéž, s. 32 – 33.

⁶¹ Tamtéž, s. 16.

varování před hrozbou kontrarevoluce či dokonce nabídka ozbrojené internacionální pomoci, se kterou měla být tato kontrarevoluce potlačena.⁶²

První společnou akcí Varšavské pětky proti československému reformnímu procesu byla schůzka v německých Drážďanech, konaná 23. března 1968, na kterou si představitelé těchto pěti zemí pozvali také československou delegaci ve složení Dubček, Černík, Lenárt, Kolder a Bilák. Ti na schůzku odjížděli v domnění, že se bude jednat o ekonomických otázkách, a proto byli překvapeni, když museli z úst jednotlivých politiků vyslechnout zdrcující kritiku obrodného procesu. Podle Brežněva, Kosygina, Ulbrichta a dalších znamenala svoboda projevu, kritika chyb a nedostatků minulého období, volání po rehabilitacích, snaha o demokratizaci života československé společnosti, příprava Akčního programu a další jevy reformního procesu „*nástup pravicových antisocialistických a antisovětských sil, směřujících československý vývoj ke kontrarevoluci a ke ztrátě vedoucí role KSČ v řízení společnosti.*“ Jejich proslovy byly prodchnuté nejenom obavami z možného vystoupení Československa z rámce varšavského společenství, ale také varováními a nabídkami pomoci k zastavení údajné kontrarevoluce a dokonce rovněž nezastřenými hrozbami.⁶³ Výsledkem této schůzky byl příslib československé delegace o učinění opatření na zamezení nepřátelské činnosti a přijetí nic neříkajícího komuniké.⁶⁴

Chybou československých politiků v souvislosti s touto schůzkou však byla skutečnost, že nikdo z nich se proti přímému vměšování představitelů Varšavské pětky „státoprávně“ neohradil, neboť i podle platných dokumentů mezinárodního komunistického hnutí a Varšavské smlouvy se žádná komunistická strana neměla právo vměšovat do vnitřní politiky jiné strany nebo dokonce celého státu. Tato chyba poté ovlivnila také další vývoj událostí.⁶⁵

Obsah drážďanského jednání zůstal před československou veřejností utajen z obavy před vzrůstem antisovětských nálad, což by jenom nahrálo Moskvě do karet v jejich kritice. Obsah schůzky zůstal utajen také předsednictvu ÚV KSČ. Důvodem byl strach z aktivizace konzervativců uvnitř strany.⁶⁶ I přes tato opatření však veřejnost začala tušit, že něco není tak úplně v pořádku. Zapříčinilo to vydání již zmiňovaného komuniké, které kromě obvyklých frází obsahovalo také zmínku o tom, že „*se jednalo o činnosti KSČ a situaci*

⁶² A. BENČÍK, *Operace*, s. 15.

⁶³ TÝŽ, *V chapadlech*, s. 83-84.

⁶⁴ TÝŽ, *Operace*, s. 19.

⁶⁵ V. KURAL a kol., *Československo. I. díl*, s. 64.

⁶⁶ A. BENČÍK, *Operace*, s. 19-20.

v Československu.“ Jako reakce na tuto větu byl na adresu vedení KSČ zaslán dopis podepsaný sto třiceti spisovateli, umělci a vědci, kteří požadovali, aby strana s demokratizačním procesem nepřestávala. Objevily se i další projevy nespokojenosti. Alexander Dubček ve snaze náladu společnosti uklidnit poskytl 23. března interview, ve kterém však pravdu o schůzce v Drážďanech lehce upravuje a zjednodušuje. Říká, že představitelé pěti států Varšavské smlouvy pouze projeví obavy, aby nebyl reformní vývoj v Československu zneužit „antisocialistickými živly“ a že pouhá výměna názorů ještě neznamená vměšování se do vnitřní politiky a že KSČ bude i nadále pokračovat v nastoleném směru a provádět svoji samostatnou politiku.⁶⁷

V USA byl demokratizační proces v Československu vítán, ale oficiálně vláda zaujala vyčkávací stanovisko a rozhodla se respektovat zájmy SSSR. Očekávalo se také, že se KSČ přizpůsobí požadavkům Varšavské pětky. Francouzský prezident Charles de Gaulle vyjádřil na jaře přání setkat se s Dubčekem, ale k této schůzce nakonec nikdy nedošlo. Britská labouristická vláda premiéra Harolda Wilsona, stejně jako ostatní evropské sociálně demokratické strany a vlády, s Pražským jarem také sympatizovala, ovšem žádný program pomoci pro Československo neměla. Willy Brandt, ministr zahraničních věcí NSR, který se snažil vést smířlivou zahraniční politiku vůči SSSR, se vyjádřil ve smyslu, že Německo Československu nejvíce prospěje, pokud nebude dělat vůbec nic. Pro reformní proces se tak v podstatě angažovaly jen některé další evropské komunistické strany. Např. prezident Jugoslávie a předseda tamějšího Svazu komunistů Josip Broz Tito varoval při své návštěvě Moskvy na začátku května před snahami vměšovat se do vnitřních záležitostí Československa, ale samozřejmě marně.⁶⁸

Po návratu z jednání v Drážďanech tedy Dubčekovo vedení pokračovalo bez sebemenšího zaváhání v nastoupeném reformním procesu. Za dva týdny vychází Akční program. Pro představitele SSSR a všech ostatních zemí varšavské pětky znamenal tento dokument popření „jediného správného“ stalinského modelu socialismu a tím pádem také nebezpečí pro socialismus nejenom v Československu, ale v celém sovětském bloku. Obávali se, že by mohl ohrozit jejich mocenské pozice ve vlastních zemích. V neposlední řadě také panoval strach z vystoupení Československa z Varšavského paktu, což by mělo za následek narušení mocenskopolitické a vojenské rovnováhy v Evropě.⁶⁹

⁶⁷ V. KURAL a kol., *Československo. 1. díl*, s. 65.

⁶⁸ Tamtéž, s. 65, 85 - 86.

⁶⁹ A. BENČÍK, *V chapadlech*, s. 86.

Akčnímu programu bývala a bývá vytýkána, tehdy i s odstupem času, malá radikálnost a hlavně fakt, že neuznal právo na vznik nových, opozičních stran a ponechal KSČ vedoucí úlohu, byť okleštěnou. Vzhledem k tlakům ze zahraničí by však tvůrci tohoto programu mohli těžko jít ještě dál, než zašli. Ze zvážení všech mezinárodních i vnitřních podmínek vyplývá, že se jednalo o vcelku realistický reformní program.⁷⁰ Je docela těžké si představit, co by následovalo, kdyby se KSČ v dubnovém Akčním programu zřekla své vedoucí úlohy a vyhlásila svobodné volby.

Částečně v protikladu k Akčnímu programu však KSČ oznámila také politiku určité stabilizace a konsolidace. Přestože se jednalo pouze o úlitbu Sovětskému svazu a určitou snahu uklidnit mezinárodní napětí, většina přívrženců reformního procesu vnímala tuto skutečnost jako brzdu reformu. Myšlenky Akčního programu se mezi občany poměrně brzy rozšířily a veřejnost ho přijala vcelku pozitivně. Z již citovaného výzkumu veřejného mínění, který proběhl ve dnech 20. a 21. dubna, tedy dva týdny po vydání tohoto dokumentu, vyplývá, že 16% dotazovaných respondentů ho přečetlo celý, 25% pouze některé jeho pasáže, stejný počet znal obsah programu z médií, 18% z doslechu a jen 6% o něm vůbec nic nevědělo. Otázka, zda dotazovaní vůbec pochopili myšlenky a cíle Akčního programu, položena v rámci tohoto výzkumu bohužel nebyla. Na další otázku, zda si myslí, že bude úspěšně splněn, odpovědělo 22% dotazovaných, že ano, 56% si myslelo, že „jen zčásti“, 21% nevědělo a pouze jedno procento účastníků průzkumu v úspěšné splnění Akčního programu nevěřilo.⁷¹

V první polovině dubna se objevily zprávy ze zemí Varšavské pětky o možnosti ozbrojeného zásahu v ČSSR. Podle polského vůdce Gomučky se ČSSR začalo měnit v „buržoazní republiku“ a situace vyžadovala zásah. Jednotlivé země v čele se SSSR začaly připravovat své armády na to, aby byly schopny poskytnout „bratrskou pomoc“ Československu, které bylo, podle nich, „ohroženo kontrarevolucí.“⁷² Již 8. dubna vydali sovětský ministr obrany Grečko a náčelník generálního štábu Sovětské armády maršál Zacharov tajné nařízení k zahájení přípravy vojenské operace „Dunaj“, což byl krycí název pro vojenskou intervenci v Československu. Tato direktiva byla určena pro sovětská vojska umístěná, jak SSSR, tak i v ostatních zemích Varšavské smlouvy.⁷³

Dne 5. května začíná v Moskvě jednání, na které byla pozvána československá delegace ve složení Dubček, Černík, Smrkovský a Biřak. Její pozice byla úplně stejná jako

⁷⁰ V. KURAL a kol., *Československo. 1. díl*, s. 70.

⁷¹ Tamtéž, s. 70 – 71.

⁷² A. BENČÍK, *Operace*, s. 23 – 24.

⁷³ TÝŽ, *V chapadlech*, s. 87.

během drážďanské schůzky. Z projevů Brežněva, Podgorného, Kosygina a dalších opět zaznívá znepokojení nad vývojem situace v Československu, jenž je přirovnáván k událostem v Maďarsku z roku 1956. ČSSR podle nich stálo před „*kontrarevolučním zvratem*“, který se sice může odehrát jinak a pokojněji než v Maďarsku, ale rozhodně není méně nebezpečný. Za vůdce „*hlavního kontrarevolučního centra*“ byli označeni spisovatel a filozof Václav Černý a scénárista Jan Procházka. Mezi kontrarevoluční organizace byly zařazeny všechny nekomunistické strany, včetně opětovně vznikající sociální demokracie, církve, K 231 a KAN. Brežněv po pražském vedení žádal, aby okamžitě opět pevně uchopilo do svých rukou sdělovací prostředky, zakázalo zmiňované organizace, upevnilo svou moc v armádě a bezpečnosti, a prokázalo věrnost Varšavské smlouvě souhlasem k zahájení vojenského cvičení.⁷⁴ Dubček, Smrkovský a Černík několik hodin vykládali Akční program, zdůrazňovali jeho klady a zápory, připomínali situaci, která v zemi panovala před lednovým plénem, a obhajovali nutnost reform. Objektivně také přiznali všechny negativní jevy, které reformní proces doprovázely. Trvali na tom, že díky podpoře většiny obyvatelstva jsou schopni situaci zvládnout. Jediný, kdo se k Akčnímu programu a demokratizačnímu procesu vyjádřil negativně, byl Vasil Biľak. Jeho proslov nahrál Brežněvově tvrdé kritice. Nakonec pod neustálým náporům další a další kritiky členové naší delegace rezignovali a vyhodnotili situaci jako „*velmi vážnou*“ a souhlasili s tím, aby se v ČSSR konalo vojenské cvičení.⁷⁵

Den před 23. výročím osvobození Československa Sovětskou armádou se na tajné schůzce v Moskvě sešli představitelé zemí Varšavské pětky, opět kriticky zhodnotili situaci v Československu a rozhodli o zahájení vojenského cvičení na území Československa s tím, že cvičící vojska mají v zemi zůstat co nejdéle.⁷⁶ Dvě divize vedené generálem Jaškinem měly překročit 9. května v 11:00 česko-polskou hranici a přes Těšín, Ostravu a Brno pokračovat na České Budějovice a Tábor. Tato akce měla „*příznivě ovlivnit vývoj situace v Československu*.“ O soustředění sovětských divizí na hranicích s Polskem byli postupně informováni ministr obrany Martin Dzúr a po něm také Dubček. Krátce před jedenáctou hodinou obdržel Jaškin zprávu o československé tankové jednotce, která se soustřeďuje mezi Karvinou a Těšínem a o chvíli později dostal rovněž rozkaz svoje vojáky stáhnout.⁷⁷

⁷⁴ V. KURAL a kol., *Československo. I. díl*, s. 83.

⁷⁵ A. BENČÍK, *Operace*, s. 26 - 27.

⁷⁶ Na této schůzce proběhlo mimo jiné také otevřené pojmenování nepřítele uvnitř samotné KSČ. Bulharský vůdce Todor Živkov objevil už „*druhé centrum*“ kontrarevoluce a za jeho nejvyššího představitele označil politika Františka Kriegela. K němu byli potom během jednání přiřazeni ještě Ota Šik, Čestmír Císař, Josef Špaček a Josef Pavel. Blíže V. KURAL a kol., *Československo. I. díl*, s. 84.

⁷⁷ A. BENČÍK, *V chapadlech*, s. 93 – 94.

Brežněv si touto akcí zřejmě chtěl vyzkoušet, zda Jaškinovy tanky nepomohou k nástupu k moci tzv. „*zdravým silám*“ uvnitř strany. Mezi ně si vytipoval několik československých politiků, ze kterých chtěli sestavit jakousi pátou kolonu. V jejich hodnocení nejlépe obstáli Drahomír Koldér, Vasil Biľak a Alois Indra. Tehdy ještě dokonce věřili, že i Smrkovský, Černík a Dubček by se mohli mezi „*zdravé síly*“ zařadit.⁷⁸

Po návratu z Moskvy se také naplno rozhořely spory uvnitř ÚV KSČ. Ožehavým tématem bylo, zda svolat či nesvolat mimořádný sjezd. Spor se vyhrtil poté, co A. Indra vyslovil ve svém hodnocení situace názor, že se země zmítá uprostřed „*boje o moc*“, tedy vlastně kontrarevoluce. Kromě Koldera a Biľaka s tím souhlasili dokonce i Smrkovský a Černík, kteří několik dní předtím v Moskvě kontrarevoluci popírali. Biľak obvinil Dubčeka z toho, že kontrarevoluci není schopen čelit. Moskevský nátlak tedy přinesl svoje ovoce. Původní opozice proti Novotnému se začala štěpit. Vydělila se z ní „*neokonzervativní*“ skupina, do které patřili kupříkladu Biľak, Kolder, Švestka, Kapek, Indra nebo Jakeš a dokonce po několik týdnů s nimi sympatizovali i Černík a Smrkovský. Druhou skupinou byli progresivisté - Kriegel, Císař a pár dalších politiků. Ti byli ve výrazné menšině. Někde uprostřed stál 1. tajemník Dubček a několik dalších.⁷⁹

V průběhu května navštívil Československo sovětský předseda vlády Kosygin, který zde pobýval na neoficiální zdravotní dovolené. Kosyginova léčba v Karlových Varech však byla pouhou zástěrkou. Během své několikadenní návštěvy absolvoval pohovory téměř se všemi důležitými stranickými představiteli, včetně prezidenta Svobody, a někteří z nich dokonce nabyli dojmu, že Sověti mají pro reformní vývoj v Československu již více pochopení. Ovšem opak byl pravdou. To potvrzuje také Kosyginův soukromý rozhovor s Indrou, ve kterém sovětský ministerský předseda vyjádřil opět znepokojení nad vývojem v Československu a otevřeně hovořil o řešení situace za pomoci vojenských prostředků, pokud se to ukáže jako nezbytné.⁸⁰

Ve dnech 20. – 22. května bylo mezi sovětským maršálem Grečkem a československým ministrem obrany Dzürem dohodnuto, že se na území ČSSR uskuteční vojenské cvičení s názvem „Šumava“, jenž mělo být zahájeno 20. června. Účastnit se ho měli vojáci ČSSR, SSSR a Maďarska. Oficiálním cílem byla příprava na případný útok vojsk NATO. Ve skutečnosti se však jednalo o jakousi generální zkoušku před intervencí. Většina

⁷⁸ V. KURAL a kol., *Československo. 1. díl*, s. 85.

⁷⁹ Tamtéž, s. 87 – 88.

⁸⁰ A. BENČÍK, *Operace*, s. 36 – 37.

jednotek měla naše území opustit ve dnech 21. – 22. července. Některé měly zůstat a podílet se na přípravách intervence.⁸¹

Dne 27. června bylo v Literárních listech, Práci, Mladé frontě a Zemědělských novinách zveřejněno prohlášení Dva tisíce slov, jehož autorem byl spisovatel Ludvík Vaculík. Výzva byla sepsána z obavy, že bude reformní proces pod nátlakem konzervativních sil zastaven, a měla vyjádřit podporu současného demokratizačního vývoje. Odezvy na toto velmi radikálně formulované prohlášení přecházely od nadšeného souhlasu až po naprosté odmítání. Na Západě byl tento manifest vnímán jako zbytečné dráždění Moskvy a Varšavská pětka ho vzala jako důkaz kontrarevoluce a důvod k nové vlně nátlaku. Moskva byla mimo jiné vyděšena také faktem, že by konzervativci v KSČ mohli ztratit poslední pozice na chystaném XIV. sjezdu, jak naznačil průběh okresních a krajských konferencí KSČ.⁸²

Brežněvův postoj k polednovému vývoji se nijak zvlášť nezměnil, ale výzva Dva tisíce slov vytvořila ten nejpríhodnější okamžik pro realizaci sovětských požadavků a v podstatě se stala spouštěcím faktorem, který rozhodl o budoucích událostech. Vůdce sovětských komunistů rozhodl, aby došlo k dalšímu setkání stran Varšavské pětky. Toto setkání se mělo uskutečnit i bez účasti československé delegace, k čemuž nakonec došlo. Po bouřlivé diskusi na zasedání předsednictva ÚV KSČ se pražské vedení rozhodlo odmítnout účast na schůzce a navrhovalo spojencům dvoustranná jednání a teprve potom společnou schůzi. Mohlo by se zdát, že odmítnutí účasti na schůzce ve Varšavě byl nešťastný tah, ale v tomto momentě byl Brežněv již pevně rozhodnut uspořádat setkání bez Čechoslováků, a proto na jejich odmítnutí účasti ani nečekal. Ve dnech 14. – 15. července se uskutečnilo shromáždění Varšavské pětky, symbolicky v polském hlavním městě. Třicet let po Mnichovu se historie opakovala a opět se rozhodovalo o nás bez nás. Československé vedení bylo tímto krokem velice zaskočeno, neboť až do poslední chvíle věřilo, že se bez jejich účasti schůzce neuskuteční.⁸³

Výsledkem summitu ve Varšavě bylo ultimátum formulované v dopise, který byl odeslán do Prahy hned po skončení zasedání. Dopis obsahující „Brežněvovu doktrínu omezené suverenity“ v podstatě jasně říkal, že buď pražské vedení zreviduje své názory, skončí s reformním procesem a bude pokračovat ve vývoji diktovaném ze Sovětského svazu, anebo „*se osud Československa bude řešit naprosto jinými prostředky a silami.*“⁸⁴ Brežněv v dopise popíral, že by se jakkoliv chtěl vměšovat do samostatné politiky KSČ. Ve vývoji

⁸¹ A. BENČÍK, *Operace*, s. 39 – 40, 44, 49, 57.

⁸² TÝŽ, *V chapadlech*, s. 95 – 96.

⁸³ V. KURAL a kol., *Československo. I. díl*, s. 125 – 127.

⁸⁴ Tamtéž, s. 129.

v Československu však spatřoval nebezpečí, které by mohlo vyústit odtržením ČSSR od socialistického společenství. Reformní vývoj tedy ohrožoval hranice socialistického bloku a tím pádem přestával být pouze otázkou vnitřní politiky KSČ, ale stávala se z něj společná věc celé Varšavské smlouvy, která musela zabránit tomu, aby se změnil poměr sil v Evropě.⁸⁵

Reakce ÚV KSČ na dopis z Varšavy, který kriticky hodnotil situaci v Československu, byla prostá. Na svém zasedání 19. července tento dopis odmítlo. Varšavská pětka proto o den později vyhlásila bojovou pohotovost k vojenské intervenci.⁸⁶

23. července se v Moskvě konala schůzka velitelů a náčelníků štábních skupin vojsk určených k okupaci ČSSR. Vedl jí maršál Grečko a byl zde schválen plán operace „Dunaj“. Zároveň se rozběhla příprava samotné intervence v podobě dalších vojenských cvičení. V Polsku bylo zahájeno cvičení s krycím názvem „Pochmurné léto '68“, které mělo koncem července vyústit v samotnou operaci „Dunaj“. Dne 29. července byly již všechny intervenční jednotky připraveny ve svých východiskových prostorech a čekaly na rozkazy k zahájení operace. Intervence byla nakonec o několik týdnů odložena.⁸⁷

V této době se totiž Brežněv rozhodl, z podnětu maďarského komunistického vůdce Jánose Kádára, sejít se ještě jednou s československým vedením na dvoustranné československo-sovětské schůzce. Jako místa uskutečnění navrhoval Moskvu, Kyjev nebo Lvov. Vedení ČSSR se schůzkou souhlasilo, avšak odmítlo opustit území Československa, a tak došlo ke kompromisu a pro místo zasedání byla vybrána Čierná nad Tisou – železniční přecladiště na hranicích Československa se Sovětským svazem. Schůzka se uskutečnila dne 29. července ve velmi chladné atmosféře. Československo reprezentovali např. Svoboda, Dubček, Černík, Smrkovský, Špaček, ale také představitelé „*zdravých sil*“ Kolder a Biřák. Jednání probíhala v podstatě formou monologů. Na několikahodinový Brežněvův projev, který byl plný demagogie, polopravd a překrucování skutečností, reagoval Alexander Dubček, který se stále snažil ukázat, že zdrojem sporu je nedorozumění nebo špatná informovanost a vše se dá vyřešit za jednacími stolem. O tom, že většina obyvatelstva stojí za socialistickými myšlenkami, však Sověty nepřesvědčil. Kosygin ve svém proslovu vyjádřil nepřímou požadavek revize Varšavské smlouvy, tak aby bylo možno volně vojensky zasahovat do záležitostí jednotlivých zemí, bez jejich souhlasu.⁸⁸

⁸⁵ A. BENČÍK, *Operace*, s. 68.

⁸⁶ TÝŽ, *V chapadlech*, s. 99.

⁸⁷ TÝŽ, *Operace*, s. 75, 77-78.

⁸⁸ Tamtéž, s. 79, 85-87.

Hlavním výsledkem těchto jednání byla vzájemná dohoda o svolání schůzky šesti komunistických stran v Československu. Sověti a „*zdravé síly*“ uvnitř KSČ později tvrdili, že v Čierné slíbil Dubček Brežněvovi opětovné zavedení cenzury, zakázání organizací jako KAN nebo K 231 a odvolání Kriegela, Císaře, Šika, Hájka, Pavla a dalších. Dubček se však hájil tím, že žádný takový slib nedal a Brežněv pokaždé považoval své požadavky automaticky za přijaté a vynucoval si potom jejich splnění.⁸⁹

Zmiňovaná schůzka šesti komunistických stran na československém území se uskutečnila 3. srpna v Bratislavě. Její hlavní dějinný význam spočívá v tom, že zde došlo k předání tzv. zvacího dopisu do rukou Leonida Brežněva. Jeho autoři Biľak, Indra, Kolder, Kapek a Švestka v něm žádali sovětského vůdce, aby všemi dostupnými prostředky zasáhl proti údajně hrozící kontrarevoluci v Československu. Tento vlastizrádný čin pěti československých politiků měl celé intervenci dodat legitimitu „*bratrské pomoci*“.⁹⁰

1.2. Pražské jaro na Českobudějovicku

České Budějovice byly v osudném roce 1968 hlavním městem jak okresu České Budějovice, tak celého Jihočeského kraje. Ve městě žilo v té době necelých 76 000 obyvatel.⁹¹

V Jihočeském kraji měl být hlavním hnacím motorem a vykonavatelem politiky Pražského jara Jihočeský krajský výbor Komunistické strany Československa, který zodpovídal za uskutečňování celkové politiky strany a uplatňování její vedoucí úlohy v kraji. Řídícím orgánem JKV KSČ bylo plénum, které mělo za úkol projednávat nejdůležitější otázky činnosti krajské organizace strany, určovat postup a taktiku strany při prosazování jejich cílů na veřejnosti, určovat zaměření práce nižších stranických orgánů a rozhodovat o nejdůležitějších kádrových otázkách. Výkonným orgánem pléna bylo předsednictvo JKV KSČ. Krajskému výboru byly potom podřízeny výbory okresní.⁹²

Ve dnech 3. – 5. května 1968 se v českobudějovické sokolovně konala krajská konference KSČ, která teprve s odstupem necelého měsíce přímo reagovala na Akční program Komunistické strany Československa a přinášela vlastní politický program krajské organizace, který z Akčního programu úzce vycházel.

⁸⁹ A. BENČÍK, *Operace*, s. 90.

⁹⁰ V. KURAL a kol., *Československo. 1. díl*, s. 138.

⁹¹ J. PETRÁŠ, *Květen*, s. 64.

⁹² TÝŽ, *Struktura*, s. 208.

Toto poměrně velké zpomalení (od dubna, kdy byl Akční program vydán, uběhl sice jenom měsíc, ale od lednového pléna a počátku uvolňování poměrů měsíce čtyři) bylo zapříčiněno vedoucími představiteli krajského výboru, kteří k polednové politice ÚV KSČ přistupovali s poměrně velkou laxností a celý obrodný proces v Jihočeském kraji brzdili. Změny v politice krajského výboru se však daly do pohybu již dříve než na květnové konferenci. Čtrnácté plenární zasedání JKV KSČ přijalo dne 22. března rezignaci dosavadního vedoucího tajemníka Jaroslava Trojana. Náhoda tomu chtěla, že ze svého postu odstoupil ve stejný den, kdy Antonín Novotný abdikoval na funkci prezidenta republiky. Trojan, jak vyplývalo z úvodního příspěvku tajemníka KV Oldřicha Lešenara a stejně tak z jeho vlastního omluvného projevu, neunesl vlnu kritiky, jež se na jeho hlavu snesla především z jednotlivých okresních výborů KSČ v Jižních Čechách, ale také z médií, za to, jakým způsobem se JKV staví k politice ústředního výboru. Trojanovi bylo vytýkáno, že zatímco ÚV KSČ začal uskutečňovat demokratizační proces, krajský výbor, jeho předsednictvo a zejména on sám zůstali v této otázce značně pasivní a raději vyčkávali, co se bude dít, a nezveřejňovali svoje postoje k výsledkům lednového pléna a reformnímu směřování KSČ.⁹³

Navenek se však v předchozích měsících Trojan snažil prezentovat jako velký zastánce demokratizačního procesu a reformu. V rozhovoru s šéfredaktorem Josefem Hadrávkem, který poskytl Jihočeské pravdě, mluvil poměrně nekonkrétně o tom, jak krajský výbor pod jeho vedením není v této otázce nijak pasivní a dělá vše pro rozvoj Jihočeského kraje v souladu s novou politikou ÚV KSČ. Nicméně v závěru svého rozhovoru pronesl, že sdílí „*nespokojenost většiny členů strany a pracujících s výstřelky, kterých se dopouštějí některé masové sdělovací prostředky*“. To byla sice nepřímá, ale očividná kritika zrušení cenzury. Dále také odsoudil kritiku předchozích poměrů, která v médiích v této době živě probíhala.⁹⁴ Jeho rozhovor se setkal s velkým negativním ohlasem a již o čtyři dny později vyšlo v Jihočeské pravdě prohlášení, kterým se redakce deníku distancovala od postojů Jaroslava Trojana a jeho politiky a zároveň článek informoval o přijetí rezignace šéfredaktora Jihočeské pravdy Hadrávka, kterého redakce vinila spolu s Trojanem z toho, že „*Jihočeská pravda neplnila aktivní úlohu tisku tak, jak ... si to přála většina redaktorů*.“⁹⁵

⁹³ SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 17, sign. I/C/1b/1, plénum JKV KSČ, č. fasc. 36, 22. 3. 1968, s. 322.

⁹⁴ *Rozhovor se členem ÚV KSČ, vedoucím tajemníkem JKV KSČ soudruhem Jaroslavem Trojanem*, Jihočeská pravda (dále jen JP), 15. března 1968, s. 1-2.

⁹⁵ *Prohlášení komunistů redakce Jihočeské pravdy. DISTANCUJEME SE!*, JP, 19. března 1968, s. 1.

Jaroslav Trojan na březnovém plenárním zasedání vystoupil hned po Lešenarovi a ve svém projevu převzal odpovědnost za pasivní politiku JKV KSČ na sebe. Neuskutečňování reformy ÚV KSČ a svojí pasivní politiku zdůvodňoval především tím, že si lednové plénum a následně začínající reformní proces vyložil jako čistě vnitrostranickou záležitost a nepochopil, že se jedná o „*prověřování politického systému cestou otevřené diskuse na veřejnosti*“, a proto v kraji nezabezpečoval výsledky lednového pléna takovým způsobem, jakým zabezpečovány být měly, neboť jim nepřikládal velký význam. Navíc, jak se, podle vlastních slov, přesvědčil na zasedání ÚV KSČ, to, jakým způsobem líčili nově vzniklou situaci členové ústředního výboru, se diametrálně odlišovalo od jeho představ. Na konci svého projevu ještě požádal, aby na všechny chyby a nespravedlnosti, které napáchal za 12 let svého působení v Jihočeském kraji, bylo pohlíženo shovívavě.⁹⁶ Ze srovnání jeho projevu na plénu s výše citovaným rozhovorem z Jihočeské pravdy jasně vyplývá, že interview, které Trojan poskytl o týden dříve, a ve kterém se tak rozhodně stavěl za reformy a demokratizační proces, bylo pouhou obhajobou jeho osoby v očích veřejnosti a Trojan ve skutečnosti myšlenku reformy nikdy nepochopil a pochopit nechtěl anebo je naopak pochopil více než dobře a zalekl se jich.

Na plenárním zasedání požádalo spolu s ním o odvolání z funkce také několik dalších členů Jihočeského krajského výboru. Mezi nimi byl Josef Linhart, dosavadní tajemník ideologického úseku. Zatímco Trojanův projev vyzněl jako pokorná, byť značně povrchní omluva za špatné a pozdní zhodnocení situace, Linhartova řeč působila jako jakási podivná směsice nejrůznějších protikladů, sebekritiky a zároveň sáhodlouhého vyzdvihování všeho, co pro krajský výbor za posledních 17 let vykonal. Přestože v několika bodech svého proslovu uznává chyby, kterých se dopustil coby tajemník ideologického úseku, který zodpovídá za Jihočeskou pravdu i Český rozhlas v kraji, zároveň uvádí, že jeho svědomí je čisté, neboť již před dvěma a půl lety navrhl, aby byla jeho činnost kriticky prošetřena. Velký podíl viny za svoje chyby i za špatnou činnost krajského výboru v posledních měsících potom přisoudil ÚV KSČ za to, že krajské organizace málo informoval, ale odmítl na toto téma dále diskutovat. V poslední části svého projevu vyjádřil hrdost na svou práci pro kraj, na rozdíl od Trojana tedy neměl pocit, že by se na jeho působení a chyby mělo pohlížet se shovívavostí. Rezolutně rovněž odmítl to, že by byl konzervativce, naopak demokratizačnímu procesu „*fandí*“. Žádost

⁹⁶ SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 17, sign. I/C/1b/1, plénum JKV KSČ, č. fasc. 36, 22. 3. 1968, s. 329.

o uvolnění z funkce předložil s tím, že i nadále chce práci pro stranu a společnost upřednostňovat před svými rodinnými a osobními zájmy.⁹⁷

Na plenárním zasedání Jihočeského krajského výboru promluvil také jako host člen ÚV KSČ a budoucí místopředseda Černíkovy vlády Lubomír Štrougal, který zde vedl delegaci ústředního výboru. Štrougal působil krátkou dobu v 50. letech ve funkci vedoucího tajemníka JKV KSČ. Ve svém projevu, ve kterém vyzdvihoval důležitost demokratizačního procesu, se částečně pokusil sejmout z beder Trojanů a dalších představitelů vinu na špatném fungování JKV KSČ, když přiznal, že to z části skutečně zavinil ústřední výbor, tím, že se nepokusil lépe a důkladněji informovat krajské výbory o svojí politice. Zároveň však kritizoval představitele krajských organizací, kteří se lednového pléna účastnili, a tím pádem o všem informováni byli, a přesto nebyli schopni na výsledky plenárního zasedání ÚV KSČ reagovat „*tvůrčím způsobem*“. Jestliže tedy Štrougal při snaze nasypat popel i na hlavy členů ÚV doslova prohlásil: „*To nemohu zase říct – Trojaně, ty jsi plně vinen*“, o několik minut později ve své kritice nejvyšších činitelů krajských výborů obecně, velký díl viny Trojanovi a celému vedení JKV KSČ opět nepřímou přiřknul, přestože nikoho nejmenoval.⁹⁸ Tato nepřímá kritika se však jeví více než logicky. Kdo jiný v Jihočeském kraji by měl být o politice ÚV KSČ lépe informován než jeho člen a zároveň poslanec Národního shromáždění Jaroslav Trojan?

Obrázek o odstoupivším vedoucím tajemníku Trojanovi a jeho politice také velice výstižně dokresluje osobní vzpomínka pana Roberta Saka, jenž byl v roce 1968 šéfredaktorem Krajského nakladatelství, později přejmenovaného na Nakladatelství Růže, a s Jaroslavem Trojanem se dostal několikrát do konfliktu. Na březnové okresní konferenci KSČ byl jedním z účastníků iniciativy za Trojanův odchod a rovněž autorem Otevřeného dopisu adresovaného tomuto politikovi, který byl uveřejněn v Jihočeské pravdě dne 20. března. V tomto dopise veřejně obvinil Trojanů z toho, že v kraji brání snahám ÚV KSČ o obrodu a reformy a objevila se zde také nepřímá, i když velmi patrná, výzva k jeho rezignaci.⁹⁹ V našem rozhovoru Robert Sak Trojanů zhodnotil následovně: „*Patřil k nejkonzervativnějším, pozdním stalinistům. Nám, tedy okruhu lidí spojených s kulturou, šlo o destalinizaci a on tu destalinizaci, o kterou jsme usilovali od přelomu 50. a 60. let, přinejmenším brzdil. Zcela autoritativně zasahoval do záležitostí, které mu nepříslušely.*“ Jako příklad těchto

⁹⁷ SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 17, sign. I/C/1b/1, plénum JKV KSČ, č. fasc. 36, 22. 3. 1968, s. 330 – 334.

⁹⁸ Tamtéž, s. 437 – 438.

⁹⁹ Robert SAK, *Otevřený dopis vedoucímu tajemníku Jihočeského krajského výboru KSČ*, JP, 20. března 1968, s. 1.

autoritativních zásahů uvádí např. zákaz výstavy moderního umění, která se měla v roce 1964 uskutečnit v Alšově galerii na Hluboké¹⁰⁰, nebo jeho výpad proti nakladatelství Růže, které obvinil z toho, že vyvíjí protisocialistickou činnost a zakázal mu vydat některé knihy.¹⁰¹ Po tomto svědectví člověka, který se s Trojanem osobně znal, nemůže být žádných pochyb o charakteru odstoupivářského vedoucího tajemníka a o jeho politické orientaci. Jeho omluvné zdůvodnění, že si nepřesně vyložil podstatu reformního procesu, působí v tomto světle pouze jako prázdná fráze, kterou chtěl maskovat svoje pravé politické smýšlení.¹⁰²

Na květnové krajské konferenci ve dnech 3. – 5. 5. proběhla volba nového vedoucího tajemníka JKV KSČ, představenstva, tajemníků a sekretariátu. Do nejvyšší pozice krajského aparátu byl drtivou většinou zvolen Jan Duba, jenž nahradil Leopolda Hofmana, který po Trojanově rezignaci krajský výbor dočasně vedl. Ze čtyřiapadesáti přítomných členů strany pro něj nehlasoval pouze jeden. Zároveň byl zvolen také za člena představenstva a sekretariátu. Nové představenstvo čítalo celkem třináct členů. Funkce tajemníků JKV KSČ připadly Miroslavu Žižkovi, který dostal svěřený politicko-organizační úsek, Oldřichu Lešnarovi, kterému připadl národohospodářský úsek,¹⁰³ a Zdeňku Majerovi, který převzal po Josefu Linhartovi ideologický úsek.¹⁰⁴

Jan Duba, v roce 1968 dvačtyřicetiletý, se stal členem strany roku 1945 a původním povoláním byl strojní zámečnický. Před svým zvolením do čela JKV KSČ zastával v průběhu svojí politické kariery nejrůznější stranické funkce. V 50. letech působil rok jako referent na bývalém KV KSČ v Jihlavě, poté zastával pozici vedoucího tajemníka ve třech různých okresech. Nejprve vedl OV KSČ Pacov, potom OV v Ledči nad Sázavou, v letech 1960 - 1966 působil ve funkci vedoucího tajemníka OV KSČ České Budějovice a v době, kdy přijal nejvyšší stranickou funkci v kraji, byl zástupcem vedoucího organizačně politického oddělení ÚV KSČ. Do čela JKV KSČ byl doporučen ústředním výborem strany, a jak vyplývá

¹⁰⁰ Jaroslav Trojan při tomto zákazu zcela obešel ideologické oddělení JKV KSČ, do jehož sekce výstava spadala a po poradě s člověkem „v kultuře nejpovolanějším“ Antonínem Novotným, výstavu zakázal. Pracovníkům ideologického úseku se potom podařilo výstavu zachránit jejím přesunem do Prahy, kde se konat mohla. Blíže *Pravda o zákazu hlubocké výstavy*, JP, 22. června 1968, s. 1, 3.

¹⁰¹ Archiv autora (dále jen AA), Výpověď doc. Roberta Saka ze dne 21. 10. 2010.

¹⁰² Do popředí zájmu se Trojan dostal ještě jednou o prázdninách, když v tisku zazněly další hlasy po jeho rezignaci, tentokrát na post poslance Národního shromáždění. Jedním z příkladů tohoto tlaku na Trojana může být další otevřený dopis otištěný v Jihočeské pravdě, jehož autory jsou tentokrát členové Okresního výboru Národní fronty v Prachaticích. Podle tohoto dopisu ztratil v okrese, za který kandidoval, Trojan důvěru voličů. Blíže *Dopis Jaroslavu Trojanovi. NEVĚŘÍME VÁM. ODEJDĚTE!*, JP, 13. srpna 1968, s. 1.

¹⁰³ Ten vznikl sloučením úseku průmyslového a zemědělského, které proběhlo na plenárním zasedání JKV KSČ konaném 24. 4. Blíže J. PETRÁŠ, *Struktura*, s. 207.

¹⁰⁴ SOA Třeboň, JKV KSČ, inv.č. 16, sign. I/C/1, konference JKV KSČ, č. fasc. 7, 3. - 5. 5. 1968, s. 412 – 413.

z posudku výboru, ÚV KSČ byl přesvědčen, že jihočeská krajská organizace pod vedením Jana Duby, který měl bohaté zkušenosti s prací ve straně a dobré organizační schopnosti, bude schopná úspěšně splnit všechny úkoly, které vyplývají z Akčního programu.¹⁰⁵

Nově zvolené reformní vedení JKV KSČ zveřejňuje na květnové konferenci více než třicetistránkovou rezoluci, ve které byly stanoveny úkoly očekávající krajskou organizaci v blízké budoucnosti. Jedná se o převedení Akčního programu na regionální úroveň Jihočeského kraje. Rezoluce kriticky hodnotí situaci v regionu. Řešení problémů až do této doby bylo, podle dokumentu, neuspokojivé a kraj, především jeho pohraniční okresy, notně zaostává za jinými kraji. Z rezoluce dále také vyplývá, že si krajský výbor, zcela v souladu s Akčním programem, za své nejbližší cíle vytknul např. rozvoj zemědělské výroby a mechanizaci zemědělství, modernizaci průmyslu, rozvoj kultury a umění v kraji (s tím byla spojená také péče o historické památky), podporu krajského školství, vědy a výzkumu, zlepšení životního prostředí ve městech i na vesnicích, řešení bytových problémů, růst pracovních a sociálních příjmů atd.¹⁰⁶

Dalším výsledkem květnové krajské konference KSČ byl dopis adresovaný ústřednímu výboru. Jihočeské vedení v něm požadovalo nejrychlejší možné svolání mimořádného sjezdu, aby mohl být zvolen nový ústřední výbor, neboť v tom stávajícím stále funguje část členů, kteří nezastupují zájmy lidu a brzdí a ohrožují demokratizační proces. Tito členové sice v dopise nejsou jmenováni, ale přesto JKV vyzývá k jejich odstoupení.¹⁰⁷

V předchozí části jsem psal o politické diferenciaci, která vykryštovala uvnitř ÚV KSČ. Podobně to vypadalo i v jižních Čechách. Konzervativní, ultralevé křídlo – Trojan, Linhart a spol. – bylo již v březnu odstraněno.¹⁰⁸ Nové vedení v čele s Janem Dubou tvořilo jakýsi střed, jehož politická linie odpovídala hlavnímu politickému směřování ÚV KSČ. Podobně jako v pražském centru objevili se i tady progresivisté s radikálně demokratickými názory, které nemohly být hlavní politickou linií příliš po chuti ani v době Pražského jara. Na květnové konferenci JKV KSČ vystoupil se svým příspěvkem také již zmiňovaný Robert Sak. Ve svém projevu nadnesl mnoho aktuálních otázek, především na téma vedoucí úlohy KSČ. Jako nejkřičovější myšlenka z jeho řeči vyvstává návrh, aby „*od příštích parlamentních voleb*

¹⁰⁵ SOA Třeboň, JKV KSČ, inv.č. 16, sign. I/C/1, konference JKV KSČ, č. fasc. 7, 3. - 5. 5. 1968, s. 414-415.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 531-563.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 515.

¹⁰⁸ Přesto si však stalinisté v JKV KSČ jistě pozice zachovali. Blíže Jiří KOPÁČEK - Miroslav NOVOTNÝ – Robert SAK – Milan ŠILHAN (edd.), *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 2006² (doplněné a přepracované vydání), s. 466.

kandidovaly politické strany sdružené v NF samostatně.“ Voliči by tak měli právo si na základě předložených programů jednotlivých stran vybrat takový, který se jim bude nejvíce zamlouvat a pro tu stranu hlasovat. Podle něj by se měli na reformách a vytváření demokratického socialismu podílet všichni občané a nejenom KSČ, „*už jenom proto, že monopol na pravdu neexistuje.*“ V závěru jeho diskusního příspěvku však zazní přesvědčení, že pokud bude KSČ i nadále zachovávat myšlenky, které zvítězily na lednovém plénu, nebude se muset o svojí vedoucí úlohu bát ani v případě demokratických voleb. Taková vedoucí úloha by pak byla ještě cennější, neboť by byla potvrzená občany.¹⁰⁹ Toto přesvědčení, zřejmě většina členů strany nesdílela, neboť jak vyplývá z osobní vzpomínky pana Saka, nebyl jeho projev na konferenci přijat právě se souhlasem. Dokonce ho stál místo v krajském výboru, když nebyl jako jediný z kandidátů zvolen. „*Bylo to na ně moc,*“ vzpomínal po 42 letech od konání konference. „*Ale já byl na to docela hrdý, protože jsem vlastně nechtěl žádné funkce,*“ dodal s úsměvem.¹¹⁰

Dubnový a květnový průzkum veřejného mínění dokreslovaly, že Robert Sak vyjadřoval na konferenci názor převážné většiny obyvatelstva. Jak bylo uvedeno již v předchozí části této práce, v dubnu si zhruba 75 procent dotazovaných přálo svobodné volby a o měsíc později tento počet vzrostl dokonce na 88 procent.¹¹¹

JKV KSČ tedy fakticky až od počátku května, kdy proběhlo zvolení nového „reformního“ vedení, začal zaštiťovat politiku reforem a demokratizace pro celý jihočeský kraj. Její uskutečňování přímo v Českých Budějovicích spadalo do působnosti městského národního výboru. V čele MěNV stál tehdy Bedřich Drajer, který se svojí politickou orientací řadil také ke stalinistům.¹¹² Avšak vzhledem k tomu, že MěNV musel svou politiku korigovat podle nařízení shora, nemohla nastat zcela pasivní situace jako v případě JKV KSČ a MěNV se k Akčnímu programu rovněž musel vyjádřit.

Toto vyjádření proběhlo nejdříve dne 20. března, kdy se MěNV České Budějovice na svém 20. plenárním zasedání přihlásil k výsledkům lednového pléna a novému politickému směřování strany a v konkrétnější podobě potom na dalším plenárním zasedání, které se

¹⁰⁹ SOA Třeboň, JKV KSČ, inv.č. 16, sign. I/C/1, konference JKV KSČ, č. fasc. 7, 3. – 5. 5. 1968, s. 181 – 183.

¹¹⁰ K dokreslení atmosféry na květnové konferenci a mentality některých reformních komunistů může posloužit ještě jedna jeho vzpomínka: „*O přestávce za mnou přišel nově zvolený tajemník [Zdeněk Majer] a říká mi: ‚Já s tebou teoreticky souhlasím, s těmi svobodnými volbami, ale co když je prohrajeme?‘ A já jsem na to odpověděl: ‚Zdeňku v tom je rozdíl mezi námi dvěma. Mně by to nevadilo, jenže ty bys přišel o chleba.‘*“ Bližší AA, Výpověď R. Saka ze dne 21. 10. 2010.

¹¹¹ J. HOPPE, c. d., s. 24.

¹¹² J. KOPÁČEK – M. NOVOTNÝ – R. SAK – M. ŠILHAN (edd.), *Encyklopedie*, s. 466.

uskutečnilo o více než 3 měsíce později, 27. 6. Zde přichází MěNV s vlastním politickým programem, který reaguje na Akční program a přenáší jeho myšlenky na úroveň města. MěNV si za hlavní cíle svojí práce vytknul lepší informovanost poslanců a občanských výborů o činnostech rady, komisí a odborů a především o rozhovorech s občany. K tomu měl sloužit nový zpravodaj MěNV, který začal v červnu vycházet. Dalšími body Akčního programu městského výboru měla být např. snaha zlepšit životní prostředí a čistotu ve městě, rekonstrukce vozovek, výstavba nových mostů, řešení otázek bytového fondu, vypracování nového, přestupného tarifu (ten byl následně na tom samém zasedání schválen) atd.¹¹³

Plénium MěNV na svém 21. zasedání rovněž schválilo přejmenování dvou českobudějovických ulic. Název ulice V. Kopeckého byl změněn na J. V. Jirsíka a Švermova ulice byla nově pojmenována jako třída T. G. Masaryka.¹¹⁴ Jméno prvního československého prezidenta přišlo na program dne ještě jednou, když plénium schválilo opětovné umístění Masarykovy pamětní desky na budovu městské radnice.¹¹⁵ K tomuto aktu došlo dne 15. července.¹¹⁶

Bod jednání týkající se změn názvů ulic a umístění Masarykovy desky měl sice na každodenní život občanů ve městě jen velmi malý dopad, ale nese v sobě obrovský symbolický význam celého demokratizačního procesu. Vždyť hrdina komunistického odboje z druhé světové války, Jan Šverma, byl nahrazen prvním československým prezidentem, zakladatelem samostatného československého státu, T. G. Masarykem, který bezesporu byl a stále je pro mnohé symbolem demokracie a obnovené české státnosti. A namísto jména Václava Kopeckého, ministra několika vlád ve 40. a 50. letech a jednoho z předních tvůrců komunistického režimu, se na ceduli s označením ulice objevil Jan Valerián Jirsík, český vlastenec, katolický duchovní a českobudějovický biskup, tedy představitel katolické církve, která byla komunistickým režimem tvrdě perzekuována. Symbolicky se ve změně pojmenování ulic a Masarykově pamětní desce tedy odráží nový směr ubírání se československé komunistické politiky cestou demokratizace a také snaha o rehabilitaci církve a obnovení náboženského života.

¹¹³ SOkA České Budějovice, MěNV České Budějovice, plenární zasedání, 27. června 1968, 1, s. 1-21.

¹¹⁴ V době normalizace se názvy těchto dvou ulic opět měnily. Masarykova třída byla přejmenována na ulici Osvobození (dnes se jmenuje Karla IV.) a Jirsíkova ulice dostala nový název U Černé věže, který má do současnosti. Blíže D. KOVÁŘ, P. KOBLASA, *c. d.*, s. 42, 153.

¹¹⁵ SOkA České Budějovice, MěNV České Budějovice, plenární zasedání, 27. června 1968, 29, s. 1.

¹¹⁶ Tamtéž, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 13.

Na tomto místě nebude na škodu na chvíli opustit jednací síně krajského a městského národního výboru KSČ a podívat se na to, jakým způsobem se uvolňování poměrů projevovalo v běžném životě obyvatel Českých Budějovic.

Jak se vůbec obyvatelé Českých Budějovic a okolí dívali na demokratizační proces probíhající od počátku roku 1968? Částečnou odpověď na tuto otázku může poskytnout sociologický výzkum týkající se každodenního života na Českobudějovicku na konci šedesátých let, který v roce 1991 provedla skupina historiků a studentů dějepisu sdružená kolem Jindřicha Pecky. Část tohoto výzkumu se zabývala také názory respondentů na reformní vývoj. V odpovědích na dotaz, co si od probíhajících společenských změn nejvíce slibují, se většina dotazovaných, až na několik výjimek (ti nevěděli nebo si neslibovali „*nic*“) shodla na těchto bodech - „*zlepšení životních podmínek, zlepšení vztahů mezi lidmi, zvýšení demokracie, svoboda a prosperita, nezávislost na SSSR, neutrální republika, pád komunismu, změna společenského systému, svoboda slova a tisku, možnost cestovat ...*“¹¹⁷

Stejnou otázku, tedy: „*Co pro vás znamenalo Pražské jaro?*“, jsem položil také několika pamětníkům, se kterými jsem měl možnost o roce 1968 diskutovat. Podrobnější srovnání jejich výpovědí bude provedeno ve čtvrté kapitole této práce, ale pokud bych měl na tomto místě krátce shrnout několik vybraných odpovědí na tento dotaz, musím konstatovat, že se většina shodovala v bodech jako „*uvolnění, naděje ve změnu, větší svoboda ...*“¹¹⁸

Při pozornějším prostudování odpovědí několika z nich však vyplývá, že každý vnímal tento proces trochu jinak, především vzhledem ke svému věku a profesi anebo také rodinnému zázemí.

Pan F. Z., tehdy šestnáctiletý student střední školy, jenž, jak mi sdělil, pocházel z ryze antikomunistické rodiny, se k Pražskému jaru vyjádřil takto: „*I když jsem samozřejmě nějaké změny vnímal nepřikládal jsem jim velkou váhu. ... Na toto dění jsem pohlížel s despektem.*“ Dále se mi svěřil, že v jeho každodenním životě pro něj znamenala doba Pražského jara pouze to, že pokud si vyrazil trampovat do přírody, legitimovali ho policisté na nádraží pouze jednou a pohraničníci do vlaku přistupovali až o stanici dále od Českých Budějovic a už nebyli tak přísní a neprohledávali ho. Jeho matka Dubčekovi a ostatním propagátorům reformy nevěřila, neboť to byli komunisté a komunismus byl podle ní postaven pouze na lži.

¹¹⁷ E. PECKA, J. PECKA, V. UNGR, *Každodennost*, s. 192.

¹¹⁸ AA, Výpovědi pamětníků.

„Že měla pravdu, se ukázalo po srpnu a hlavně o rok později,“ zakončil pan F. Z. svoje vzpomínky na Pražské jaro.¹¹⁹

Trochu jinak se na demokratizační proces dívala paní R. K., tehdy pětadvacetiletá učitelka základní školy. Pro ni znamenalo toto období uvolňování dostupnost zpráv ze světa, možnost přečíst si knihy, které do té doby k sehnání nebyly anebo možnost podívat se na filmy, které byly až doposud zakázané.¹²⁰

Velmi podobně Pražské jaro vnímala o dva roky starší paní J. M., rovněž učitelka základní školy v Českých Budějovicích. Pro tu znamenal obrodný proces možnost výjezdů do zahraničí, naprostý konec cenzury a svobodu tisku.¹²¹

Nejobširněji se k tomuto procesu vyjádřil opět pan Robert Sak. V této době mu bylo 35 let, a jak v této práci již jednou zaznělo, pracoval jako šéfredaktor Krajského nakladatelství, přejmenovaného v tomto roce na Nakladatelství Růže. Změna názvu měla symbolizovat snahu o vymanění se z vlivu krajského národního výboru, pod který do této doby nakladatelství spadalo. Nakladatelství začalo po zrušení cenzury vydávat literaturu, která by jinak byla cenzurou zakázána. Sám sebe řadí mezi aktéry Pražského jara. Tohoto procesu se účastnil jak svou prací v nakladatelství, tak také jako člen KSČ svými veřejnými výstupy např. na okresní nebo krajské konferenci. Svými projevy se snažil nejenom „*podpořit demokratizační proces, ale také ho překročit.*“ Podle vlastních slov patřil k radikální vrstvě v KSČ, kterou už příliš nezajímala Dubček a jeho politika, což je ostatně patrné již z výše citovaného referátu předneseného na květnové krajské konferenci, kde požadoval zrušení vedoucí úlohy strany a zavedení svobodných voleb. Na rozdíl od většiny členů strany mu nešlo o obrodu socialistického systému, ale podle jeho představ se měla situace vyvíjet směrem k „*liberálnímu režimu.*“¹²²

Z tohoto srovnání je tedy jasně patrné, že, přestože byl demokratizační proces společností vítán, názory se na něj velice lišily. Jinak ho vnímal šestnáctiletý student z antikomunisticky založené rodiny, jinak ho vnímala učitelka ve věkové kategorii mezi 20 – 30 lety a zcela jinak se k němu stavěl tehdejší člen strany a přímý aktér událostí roku 1968.

Pražské jaro znamenalo velký obrat a uvolnění také ve veřejném životě. Tato skutečnost se samozřejmě odrazila i v Českých Budějovicích. Celkem kriticky toto dění hodnotí českobudějovický kronikář. Přestože se snaží tehdejší události popisovat objektivně,

¹¹⁹ AA, Výpověď F. Z. ze dne 1. 6. 2010.

¹²⁰ AA, Výpověď R. K. ze dne 29. 7. 2010.

¹²¹ AA, Výpověď J. M. ze dne 9. 8. 2010.

¹²² AA, Výpověď R. Saka ze dne 21. 10. 2010.

je z některých částí jeho kroniky, věnovaných Pražskému jaru, cítit určitý nesouhlas se situací.¹²³

Dne 21. března uspořádali vysokoškolsí studenti manifestaci, které se zúčastnilo asi 600 lidí a jejíž průvod vedl od vysokoškolských kolejí ve Čtyřech Dvorech až do parku v Dukelské ulici. Jedním z cílů této manifestace bylo předání rezoluce krajskému výboru. Studentská rezoluce požadovala odstoupení vedoucího tajemníka Jaroslava Trojana, tajemníka Františka Samce a Jindřicha Kouby, předsedy JKNV. Manifestace byla zakončena několika projevy v parku v Dukelské ulici. Na podporu polednového vývoje promluvili např. Jan Plánský z Pedagogické fakulty nebo poslanec Národního shromáždění Leopold Hofman. Výsledkem této manifestace byla rezoluce za podporu demokratizačního procesu a pozdravný telegram pro Čestmíra Císaře, který se v této době vrátil do ÚV.¹²⁴ Studenti se tedy opět zapojili do veřejného života a stali se dalším výrazným faktorem, který měl podíl na odstoupení vedoucího tajemníka Trojana, jež proběhlo následujícího dne.

Nové politické směřování strany přineslo, jak již bylo několikrát zmíněno, také změny ve vztahu státu vůči katolické církvi a církvím obecně. Mezi největší problémy, které panovaly při jednáních katolíků s komunisty, bylo stále neobsazení biskupských stolců. Mezi řádně zvolené biskupy, kteří se nemohli ujmout své diecéze, patřil i českobudějovický biskup Josef Hlouch. Na počátku dubna vneslo shromáždění dvou set katolických duchovních, kteří patřili do českobudějovické diecéze, požadavek, aby bylo Josefu Hlouchovi umožněno složit předepsaný slib a ujmout se řízení diecéze. Jejich snaha přinesla ovoce¹²⁵, a Josef Hlouch se dne 9. června, po osmnácti letech od doby, kdy byl v roce 1950 zatčen, vrátil do svého úřadu. Celá slavnost opětovného uvedení Hloucha do úřadu byla zakončena zvoláním: „*Ať žije svoboda církve.*“¹²⁶

V souvislosti s rozvojem církevní činnosti stojí za zmínku také založení Katolického klubu. Ten v Českých Budějovicích vznikl na konci května a sdružoval věřící, převážně z řad lékařů, inženýrů a dalších profesí. Na ustavující schůzi 25. května se sešlo 150 až 200 věřících

¹²³ „S aktivity všeho druhu se roztrhl pytel a každý si myslel, že když 20 let mlčel, že si to teď vynahradí a tak se řeční a diskutuje dlouhé hodiny i na úkor práce. Každý řečník se snažil být radikálnější než předchozí a dokazoval, jak to v něm v 20 minulých let vřelo. Největší úspěch měli demagogové, kterých bylo dost a dost. Bylo také dost takových, kteří bili do dřívějších přátel, jen aby se zachránili.“ Blíže SOkA České Budějovice, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 3.

¹²⁴ Tamtéž, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 5.

¹²⁵ Celkem bylo nasbíráno v celém kraji 20 000 podpisů za návrat Josefa Hloucha do biskupského úřadu. Blíže SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 86, sign. I/C/7d/2, zprávy o politické situaci v okrese České Budějovice, č. fasc. 707, Stranická informace ze dne 19. 6., s. 12.

¹²⁶ SOkA České Budějovice, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 6, 9-10.

z celé českobudějovické diecéze. V čele klubu stál MUDr. Vladimír Svoboda a programová náplň měla zahrnovat převážně charitativní činnost, koncerty, přednášky, organizování letních táborů pro křesťanskou mládež atd. Katolický klub se také velkou měrou angažoval v přípravě návratu Josefa Hloucha do úřadu biskupa českobudějovické diecéze.¹²⁷

Další významnou osobností katolické inteligence na Českobudějovicku byl Dr. Karel Svoboda z Pozemních staveb. Svoboda navštívil v roce 1968 Itálii, kde se setkal jak s arcibiskupem Josefem Beranem, tak také s papežem Pavlem VI. Z rozhovoru s nejvyšším představitelem církve vyplynulo, že papež nový kurz československé vlády, zejména ve vztahu k církvi, velice vítá.¹²⁸

I na prvomájových oslavách se projevilo společenské uvolnění. Jako nejdůležitější a nejvýznamnější se jeví skutečnost, že účast na slavnosti již nebyla povinná. Oproti minulým létům také zcela odpadl průvod i alegorické vozy a každý podnik si sám určil své seřadiště a všichni se shromažďovali na desátou hodinu na Žižkovo náměstí. Výrazně ubylo transparentů a nehrála se dokonce ani sovětská hymna. Přestože účast nebyla povinná, zúčastnilo se oslav Svátku práce asi přibližně 30 000 českobudějovických občanů. Celkově se dá říci, že oslava nebyla tak bohatá jako v předchozích letech, ale na atmosféře to nijak neubíralo, spíše naopak. Dobrovolnost se projevila na náladě všech zúčastněných.¹²⁹ Tu nejlépe dokreslují výpovědi některých účastníků otištěné v Jihočeské pravdě o dva dny později.¹³⁰

Jak bylo již jednou řečeno v předchozí podkapitole, po vydání Akčního programu se tvořily také spolky stojící mimo strukturu Národní fronty. Mezi nejvýznamnější z nich patřily KAN (Klub angažovaných nestraníků) a K 231 (Klub bývalých politických vězňů podle pojmenování podle zákona na ochranu lidově-demokratické republiky, zákona č. 231/1948 Sb.). Na tomto místě bych se chtěl krátce věnovat činnosti těchto dvou sdružení v Českých Budějovicích.

¹²⁷ SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 86, sign. I/C/7d/2, zprávy o politické situaci v okrese České Budějovice, č. fasc. 707, Stranická informace ze dne 27. 5., s. 3.

¹²⁸ Tamtéž, JKV KSČ, inv. č. 86, sign. I/C/7d/2, zprávy o politické situaci v okrese České Budějovice, č. fasc. 707, Stranická informace ze dne 19. 6., s. 13.

¹²⁹ Údaje se trochu rozcházejí. Podle Rudého práva to bylo 30 000, podle Jihočeské pravdy 35 000 a odhad českobudějovického kronikáře zněl 25 000. Blíže SOkA České Budějovice. MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 5-6.

¹³⁰ „Poštovní zřízenec: ‚Když to bylo povinné, došel jsem s průvodem na náměstí a pak jsem zmizel. Dnes jsem šel sám.‘ Voják: ‚Museli jsme chodit ve štrůdlu a to mi bylo proti srsti. Dnes jsem přišel s kamarádem, protože to považují za svoji občanskou povinnost.‘“ Blíže Prvomájové dozvuky. Proč přišli?, JP, 3. května 1968, s. 2.

Fungování Klubu K 231 můžeme datovat ode dne 27. března, kdy se poprvé sešel v podzemním bytě spisovatele Oty Rambouska. Přítomní zde formulovali prohlášení o tom, že se političtí vězni chystají bojovat za svoji rehabilitaci.¹³¹ V druhé polovině dubna je oznámeno založení krajské pobočky Klubu K 231 v Českých Budějovicích, neboť ústřední vedení v Praze již nebylo schopno zpracovávat neustálý příliv přihlášek.¹³² Dne 5. května se v sále restaurace Na Rychtě v Jírovcově ulici konala ustavující schůze. Přítomno bylo téměř 500 osob, včetně několika zástupců pražského vedení. Pozvaní byli také zástupci MěNV České Budějovice, ROH a podniků, z nichž se však vůbec nikdo nedostavil. Další, tentokrát mimořádná schůze se konala o jedenáct dní později, dne 16. 5., v Masných krámech. Přítomno bylo tentokrát asi 50 osob a nálada nebyla nejlepší. Předseda prozatímního výboru, Eduard Hála totiž zúčastněných sdělil, že Klub K 231 nebyl vládou schválen a není pravděpodobné, že by k tomu v nejbližší době došlo. Prozatím bylo pozastaveno přijímání dalších přihlášek a bylo rozhodnuto čekat na zasedání pražského vedení, které se mělo uskutečnit 24. května, kde se mělo rozhodnout, zda bude činnost tohoto sdružení pokračovat dál anebo ne.¹³³

I přes nepřízeň řídicích orgánů měl K 231 mnoho zastánců a dokonce i své mecenáše. Herci Jihočeského divadla se zřekli honoráře za představení hry „Úklady a láska“ konaného 19. května a veškerý výtěžek z tohoto vystoupení putoval právě na činnost Klubu K 231.¹³⁴

Složení prozatímního výboru vypadalo následovně. Předsedou byl Eduard Hála, místopředsedou Leopold Hájíček a tajemníkem Josef Šrom. Oficiální místa je příliš dobře přijímala. Jak své čtenáře informovala Jihočeská pravda, „*napsat stručnou charakteristiku jednotlivých osob je nemožné. Soudní spisy každého z nich jsou objemné.*“¹³⁵ Českobudějovický kronikář zachází v hodnocení vedoucích členů krajské pobočky K 231 ještě dál. Šrom a Hájíček byli podle něj za protistátní činnost odsouzeni právem.¹³⁶

Redaktor Rudého práva A. Černý zveřejnil 3. června v tomto deníku článek, ve kterém připomněl „hříchy“, jichž se dopustil tajemník Josef Šrom v minulosti. K Šromově činnosti na černém trhu za druhé světové války, za kterou byl uvězněn gestapem, přičítal ještě stejný zločin, za který byl Josef Šrom v roce 1948 odsouzen k pokutě a třem měsícům ve vězení

¹³¹ J. HOPPE, c. d., s. 216.

¹³² Klub K 231, JP, 17. dubna 1968, s. 2.

¹³³ SOA Třeboň, JKV KSC, inv. č. 86, sign. I/C/7d/2, zprávy o politické situaci v okrese České Budějovice, č. fasc. 707, Stranická informace ze dne 27. 5., s. 2-3.

¹³⁴ Tamtéž, s. 3.

¹³⁵ Kdo je ve vedení K 231, JP, 11. června 1968, s. 1.

¹³⁶ SOkA České Budějovice. MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 9.

a znovu potom v roce 1950 k deseti měsícům. Dále byl v článku zmíněn jeho útěk do Rakouska ze stejného roku, jeho spolupráce se západními agenty, jeho návrat a opětovný pokus o útěk se země se synem, který zmařila pohraniční hlídka. Podle Černého se Šrom dopustil „šmeliny a zrady“, a není možné ho proto v žádném případě pokládat za politického vězně, nýbrž za člověka, který se snaží o návrat předúnorových poměrů.¹³⁷ Jakou váhu má spis StB, ze kterého autor článku cituje? Nakolik byla tato kritika z tehdejšího pohledu oprávněná a nakolik se jednalo pouze o snahu očernit tajemníka Šroma, která byla součástí mediální kampaně vedené proti Klubu 231? Faktem zůstává, že, ať už se Josef Šrom za politického vězně považoval oprávněně či ne, jeho mediálně zprofanované jméno nedělalo Klubu K 231 v očích veřejnosti právě tu nejlepší vizitku, a tak na svojí funkci po výzvě pražského vedení, dne 16. srpna rezignoval.¹³⁸

V souvislosti se Šromem a jeho rodinou se v pramenech objevuje ještě jedna zajímavá zmínka. Stranická informace ze dne 19. 6. informuje o tom, že Šromova rodina (manželka, syn a dcera) je zaměstnána v Motoru a všichni tři „vystupují velmi reakčně“. Téměř úsměvně působí také zpráva o tom, že dcera Blanka, podporována svou matkou, neustále vyhrožuje svým kolegyním, které jsou členkami strany, tři z nich dokonce fyzicky napadla a vyhrožovala jim oběšením.¹³⁹

Druhý jmenovaný, Leopold Hájiček, je zase „odhalen“ Jihočeskou pravdou. Článek ho řadí mezi právem odsouzené za to, že patřil k jakési blíže nespecifikované velezrádné skupině a za činnost v ní byl na začátku 50. let odsouzen. Druhým jeho zločinem bylo to, že v roce 1958 nenahlásil špionážní činnost svého syna v NSR.¹⁴⁰

Optikou tehdejší doby tedy byli oba dva odsouzeni po právu, a proto lze pochopit útoky novinářů, podporovaných stranou, proti nim a popírání toho, že by Šrom nebo Hájiček byli politickými vězni. Dnes se však „velezrádná činnost“ z počátku 50. let jeví spíše jako záslužný čin, akt odboje proti totalitnímu režimu. Mediální kampaň vedená proti K 231 a jeho některým členům v té době KSČ příliš na popularitě nepřidávala a poodhalovala, jak to s demokratizačním procesem doopravdy je.

¹³⁷ A. ČERNÝ, *Otevřený dopis tajemníku Klubu 231 v jižních Čechách*, Rudé právo, 3. června 1968, s. 2.

¹³⁸ J. HOPPE, *c. d.*, s. 264.

¹³⁹ SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 86, sign. I/C/7d/2, zprávy o politické situaci v okrese České Budějovice, č. fasc. 707, Stranická informace ze dne 19. 6., s. 14.

¹⁴⁰ *Pravda o tom, kdo stojí v čele K 231*, JP, 19. června 1968, s. 2.

Ustavující schůze KANu proběhla 5. dubna v Praze.¹⁴¹ Stejně jako u předchozího sdružení, i zde se ustavuje přípravný výbor také pro jižní Čechy. Jeho předsedou se stal MU²Dr. Josef Poněšický z krajské nemocnice a ustavující schůze proběhla 7. června v Klubu 17. listopadu ve Čtyřech Dvorech.¹⁴² KAN v Českých Budějovicích začal okamžitě s rozsáhlou náborovou činností a již dva dny po oznámení vzniku krajské pobočky dorazilo na adresu přípravného výboru 50 přihlášek a další brzy následovaly. Svoje členy si KAN vybíral převážně mezi příslušníky inteligence, tedy mezi vysokoškoláky, právníky, lékaři atd.¹⁴³

Podobně jako K 231 našel i KAN velký ohlas mezi členy Jihočeského divadla. Někteří členové divadla do KANu vstoupili a členka činoherního souboru Jana Hermachová zorganizovala vypracování petice pro ÚV KSČ. Petice žádá nejvyšší komunistické funkcionáře, aby nepřestávali s demokratizačním procesem. Podepsalo jí celkem 70 zaměstnanců divadla. V květnu 1968 se v Českých Budějovicích, zejména na třídě maršála Malinovského¹⁴⁴ objevují také nápisy na podporu a propagaci KANu.¹⁴⁵

Vztah oficiálních míst k těmto opozičním sdružením rovněž ilustruje událost, ke které došlo na začátku srpna v Českých Budějovicích. Tajemník MěNV Jiří Čuba a předseda Bedřich Drajer byli pozváni na besedu pořádanou společně KANem a Klubem mladých československých socialistů, aby zodpověděli otázky týkající města. Pozvání nejdříve přijali, ale následně odmítli. V dopise argumentovali tím, že KAN není povolená organizace a jsou ochotni přijít pouze na členskou schůzi, nikoliv však na veřejnou debatu. Tato reakce vyvolala určité pobouření. Tajemník Čuba potom v Jihočeské pravdě ve snaze „*uvést věci na pravou míru*“ věci vyřešil takřka šalamounsky, když nechal otisknout vyjádření, podle kterého Drajer a další dva členové městské rady na schůzi¹⁴⁶ dorazili, ale ta se nekonala.¹⁴⁷

Významnou úlohu v srpnových událostech sehrál XIV. sjezd Komunistické strany Československa, někdy nazývaný také Vysočanský, který byl předčasně svolán 22. srpna jako

¹⁴¹ J. HOPPE, *c. d.*, s. 138.

¹⁴² *Program angažovaných*, JP, 30. května 1968, s. 1.

¹⁴³ SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 86, sign. I/C/7d/2, zprávy o politické situaci v okrese České Budějovice, č. fasc. 707, Stranická informace ze dne 27. 5., s. 1.

¹⁴⁴ Dnešní Lannova třída. Blíže D. KOVÁŘ, P. KOBLASA, *c. d.*, s. 169.

¹⁴⁵ Např. „*Co nedokázaly revoluce, to dokáže KAN. Světlem vymýtíme tmou, války klam. M.J.H., J.A.K., T.G.M.*“ (Jako narážka na třípísmennou zkratku Klubu angažovaných nestraníků, objevují třípísmenné monogramy významných postav české historie – M.J.H – Mistr Jan Hus, J.A.K. – Jan Ámos Komenský, T.G.M. – Tomáš Garrigue Masaryk). Blíže SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 86, sign. I/C/7d/2, zprávy o politické situaci v okrese České Budějovice, č. fasc. 707, Stranická informace ze dne 27. 5., s. 1-2.

¹⁴⁶ Zde není jasné, zda se tím myslí ona beseda, které se předtím odmítli zúčastnit, anebo členská schůze, na kterou byli ochotni přijít.

¹⁴⁷ SOkA České Budějovice. MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 35.

reakce na příchod sovětských vojsk. Výčet významných událostí v Českých Budějovicích spojených s Pražským jarem by tedy nemohl být úplný bez mimořádné konference JKV KSČ konané 6. července. Důvodem jejího svolání byla potřeba zvolit delegáty za Jihočeský kraj právě pro výše zmíněný připravovaný XIV. sjezd a doporučení návrhů pro volbu nového ÚV KSČ. Konference se zúčastnila také delegace ÚV KSČ vedená místopředsedou vlády Otou Šikem.¹⁴⁸

Po ustavení volební a sčítací komise a uveřejnění pravidel hlasování dochází k volbě samotné. Zvoleno bylo celkem asi 80 delegátů pro celý Jihočeský kraj a k nim bylo přiřazeno několik náhradníků. Mezi delegáty vybranými pro okres České Budějovice patřili např. vedoucí tajemník OV KSČ František Oldřich nebo Jan Plánský z Pedagogické fakulty, o kterém již jednou v této práci byla řeč v souvislosti se studentskou manifestací.¹⁴⁹

1.3. Jihočeská pravda a Pražské jaro

Událostí snad největšího významu pro Pražské jaro bylo zrušení cenzury. Díky tomu mohly v novinách, televizi i rozhlasu probíhat otevřené diskuse o tématech do této doby tabuizovaných, občané měli možnost se kriticky vyjádřit k nejrůznějším problémům atd. V závěru první kapitoly se proto budu zabývat deníkem Jihočeská pravda a významnou úlohou, kterou v obrodném procesu v celém Jihočeském kraji a také v Českých Budějovicích sehrál.

Jak hodnotí roli tisku v této době českobudějovický kronikář? Ten se ke svobodě projevu staví do určité míry negativně, anebo tak alespoň některé řádky jeho zápisu působí. Vadí mu hlavně kritika předchozích poměrů a také touha novinářů po senzaci.¹⁵⁰

Čtvrtého března ruší předsednictvo ÚV KSČ cenzuru. Tento čin se na stránkách Jihočeské pravdy začíná projevovat velmi zvolna. Již druhý den, 5. března, se v deníku objeví taková první vlašťovka, první informace o útěku generála Šejny do zahraničí,¹⁵¹ tato kratičká

¹⁴⁸ SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 16, sign. I/C/1, konference JKV KSČ, č. fasc. 8, mimořádná konference 6. 7. 1968, s. 1.

¹⁴⁹ Tamtéž, JKV KSČ, inv. č. 16, sign. I/C/1, konference JKV KSČ, č. fasc. 8, mimořádná konference 6. 7. 1968, s. 264.

¹⁵⁰ „Nastal nebývalý hlad po novinách a časopisech, neboť tisk se předhání v informacích, z nichž mnohé zavánějí senzacečtivostí. ... Tisk, aby získal čtenáře, bil o překot do všeho starého a dával místo kritikám všeho druhu. Každá organizace jakéhokoliv zaměření prováděla kritiku svého vedení, které zase provádělo sebekritiku, v níž se velmi často objevovalo „Musel jsem.““ Blíže SOKA České Budějovice. MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 3.

¹⁵¹ *Generál Šejna odletěl do USA?*. JP, 5. března 1968, s. 1.

zpráva je první z dlouhé série článků věnujících Šejnovi a jeho případu pozornost. Přesto však, až do 19. března, kdy je oznámena rezignace šéfredaktora deníku Josefa Hadrávka,¹⁵² se v článcích, které Jihočeská pravda otiskovala, žádná výraznější změna neudála. Kromě několika zpráv, ve kterých byla reflektována nová politika ÚV KSČ,¹⁵³ Šejnova aféra¹⁵⁴ nebo rehabilitace,¹⁵⁵ by asi vůbec nikoho nenapadlo, že o necelé dva týdny dříve přestala komunistická strana kontrolovat informace otištěné v denním tisku.

Josef Hadrávek se svým politickým přesvědčením ztotožňoval s tehdejším vedením JKV KSČ, tedy s neprogresivními názory a pasivními postoji vůči politice ÚV KSČ a to se plně odráželo i ve fungování Jihočeské pravdy. Ostré názorové střety s ostatními členy redakce, které z jeho politického smýšlení vyplývaly, se ještě více vyhrtyly poté, co byl 15. března v deníku otištěn výše citovaný rozhovor, který Hadrávek uskutečnil s vedoucím tajemníkem Jaroslavem Trojanem. Ke kritice z redakce se postupně přidávaly také hlasy čtenářů, až byl nakonec Hadrávek donucen k odstoupení ze svojí funkce.¹⁵⁶ Jeho nástupcem se stal Jaroslav Šesták.

Již od 19. března, kdy je v deníku otištěno oznámení o šéfredaktorově rezignaci, začínají se na stránkách novin stále silněji ozývat hlasy také za odstoupení vedoucího tajemníka Trojana a kritika jeho politiky.¹⁵⁷ V tisku proti němu a vedoucím pracovníkům JKV KSČ dokonce vystoupí také někteří členové krajské organizace KSČ.¹⁵⁸ Zmíněná kritika, jak již na stránkách této práce jednou zaznělo, přinesla o tři dny později svoje ovoce, když Trojan podal na plenárním zasedání JKV KSČ svojí rezignaci.

Po odstoupení těchto dvou konzervativních členů KSČ z jejich funkcí začíná konečně Jihočeská pravda plnit tu funkci, jaká tisku po zrušení cenzury připadla. Kromě samozřejmého informování o nejdůležitějších politických událostech v zemi i v kraji, které bezprostředně souvisely s demokratizací, se od 2. poloviny března pozornost jihočeského

¹⁵² *Prohlášení komunistů redakce Jihočeské pravdy. DISTANCUJEME SE!*, JP, 19. března 1968, s. 1.

¹⁵³ Např. *Komise ÚV KSČ o návrhu Akčního programu strany*, JP, 14. března 1968, s. 1; *Věc osobní – veřejná, polemická i akční*, JP, 14. března, s. 3; *Dr. Čestmír Císař se vrací na ÚV KSČ*, JP, 16. března, s. 1, 5; *Zpráva předsednictva ústředního výboru KSČ. První kroky*, JP, 16. března, s. 1. atd.

¹⁵⁴ *Případ Šejna na pokračování*, JP, 15. března 1968, s. 1.

¹⁵⁵ *Rozhovor o tom, co nám nedá spát. Člověk volá spravedlnost*, JP, 16. března, s. 5.

¹⁵⁶ *Rozhovor na vlnách éteru. Proč rezignoval Josef Hadrávek?*, JP, 20. března 1968, s. 1.

¹⁵⁷ Např. *Prohlášení komunistů redakce Jihočeské pravdy. DISTANCUJEME SE!*, JP, 19. března 1968, s. 1; R. SAK, *Otevřený dopis vedoucímu tajemníkovu Jihočeského krajského výboru KSČ*, JP, 20. března 1968, s. 1; Miroslav HANZLÍČEK, *Veřejné řádky soudruhu Trojanovi za nás, redaktůrky*, JP, 21. března 1968, s. 1.

¹⁵⁸ *Nesouhlasí s postojem vedoucích pracovníků KV KSČ*, JP, 20. března 1968, s. 3.

tisku obrací k dalším aktuálním otázkám, problémům, před zrušením cenzury tabuizovaným tématům a dalším věcem, které čtenáře zajímají.

Svůj odraz si v Jihočeské pravdě našla samozřejmě kampaň za odvolání prezidenta Antonína Novotného, která byla faktickým důvodem, proč ke zrušení cenzury vlastně došlo. I tato ožehavá otázka se mohla na stránkách deníku objevit až v momentě změny jeho vedení, a tak ve stejný den, kdy prezident odstoupil, vychází článek „Co s prezidentem?“, který je vlastně jakýmsi anketním průzkumem, shrnutím odpovědí občanů Českých Budějovic na dvě otázky – „1. Co říkáte současnému dění u nás? 2. Má prezident za současné situace dále zůstat ve funkci nebo odejít?“ Všichni dotazovaní se shodli na tom, že by Antonín Novotný měl na svou prezidentskou funkci rezignovat.¹⁵⁹

V médiích byla zřejmě nejvíce přetřásaná již několikrát zmiňovaná aféra útěku generála Šejny do zahraničí. Série článků zabývající se touto postavou podrobněji v Jihočeské pravdě odstartovala ve stejný den, kdy rezignoval Josef Hadrávek. První z nich měl název „Záhady Šejnova dětství“ a redaktoři Jihočeské pravdy v něm pátrali v minulosti uprchlého generála a přišli s informacemi o tom, jak špatným žákem a později i učněm Švejna byl a přináší také např. svědectví jeho bratrance, podle kterého měl Šejna na konci války nosit do lesa jídlo pro nějakého vojáka. Podle tvrzení redaktorů nevěděl nikdo ve vesnici nic o tom, že by na konci války přebýval v lese nějaký partyzán, a tudíž se zakomponování tohoto svědectví do negativně laděného článku o Šejnovi může jevit jako pokus o vyvolání podezření, zda generál nepomáhal v roce 1945 také nacistům.¹⁶⁰

Velký zájem musely vzbudit též články odhalující osudy lidí, kteří byli v předchozích letech režimem nesmyslně perzekvováni, nebo články věnující se rehabilitacím. Z takových je možno jmenovat např. „Otřesná svědectví jihočeských odbojářů“, který zveřejňoval úryvky z diskuse účastníků odboje s Leopoldem Hofmanem, který v té době prozatímně vedl krajský výbor strany a který byl již členem rehabilitační komise Národního shromáždění.¹⁶¹ Článek s názvem „Obžaloba“ zase přinesl svědectví o osudu fotbalisty ze Suchého Vrbného, který se v Rakousku zapletl s agentem britské rozvědky a podle obžaloby mu předal informace, které mohly ohrozit národní bezpečnost. V následném procesu, plném různých nesrovnalostí a zmatečností, dostal dvacet měsíců.¹⁶² Od 8. dubna vychází v Jihočeské pravdě série článků na pokračování nazvaná „Nejtěžší zápas“, která přináší vzpomínky českobudějovických

¹⁵⁹ Václav PROCHÁZKA, *Co s prezidentem?*, JP, 22. března 1968, s. 2.

¹⁶⁰ František HEŠÍK, Emanuel STRNAD, *Záhady Šejnova dětství*, JP, 19. března 1968, s. 1, 3.

¹⁶¹ Jaroslav PEŠEK, *Otřesná svědectví jihočeských odbojářů*, JP, 26. března 1968, s. 3.

¹⁶² Vladimír MAJER, *Obžaloba*, JP, 6. dubna, 1968, s. 3.

hokejistů, bývalých členů hokejové reprezentace, na politické procesy, které s členy československého národního týmu probíhaly v roce 1950.¹⁶³ Dokonalou absurditu politiky 50. let dokresluje článek o učiteli hudební výchovy, který byl v roce 1953 ze svého zaměstnání po 35 letech propuštěn z toho důvodu, že se žáky nezpíval budovatelské písně.¹⁶⁴

Akční program Komunistické strany Československa byl v Jihočeské pravdě uveřejněn v úplném znění ve dvou číslech z 10. a 11. dubna. Další velkou skupinou článků, které se po zrušení cenzury začaly v Jihočeské pravdě objevovat, byly některé vybrané diskusní příspěvky z krajských a okresních stranických konferencí, úvahy o obrodném procesu a Akčním programu, a také diskusní příspěvky od čtenářů, kteří cítili potřebu se k současnému politickému dění vyjádřit.¹⁶⁵

Dne 13. dubna je v Jihočeské pravdě otištěn rozsáhlý článek s názvem „Tři neděle v kotli demokracie“, kde zvláštní zpravodaj regionálního deníku zprostředkovává čtenářům své dojmy ze všech nejdůležitějších politických událostí, kterých byl v Praze účastníkem.¹⁶⁶

Pokud bych měl na závěr tohoto stručného tematického nástinu článků v Jihočeské pravdě shrnout jejich výskyt či četnost, mohu konstatovat, že největší informační boom v Jihočeském kraji přichází po 19. březnu, kdy odchází ze svého místa šéfredaktor Hadrávek. Potom zhruba ke konci dubna dochází k jakémusi útlumu, články vyjadřující se k aktuálním tématům demokratizačního procesu jsou sice stále zveřejňovány, ale není jich již tolik a týkají se spíše celorepublikové úrovně, nikoliv však problematiky regionální. Nová vlna přichází po květnové konferenci JKV KSČ, na které bylo zvoleno nové předsednictvo a nový vedoucí tajemník. Přesto se však jedná o články spíše politického charakteru a témata jako Šejna, rehabilitace nebo křivdy z let minulých se již nevyskytují téměř vůbec. Tento spíše sestupný trend v těchto otázkách pokračuje i v dalších měsících.¹⁶⁷

¹⁶³ *Nejtěžší zápas*, JP, 8. dubna 1968, s. 1, 4.

¹⁶⁴ V. PROCHÁZKA, *Nezpíval budovatelské písně ...*, JP, 16. dubna 1968, s. 2.

¹⁶⁵ Např. R. SAK, *Stagnace myšlení – zdroj nedostatků*, JP, 19. března 1968, s. 3; *Na miskú vah*, JP, 19. března 1968, s. 3; *Pro demokracii, pro obrodný proces*, JP, 21. března 1968, s. 2; *Na miskú vah*, JP, 19. března 1968, s. 3; L. HOFMAN, *Od slov k činům*, JP, 9. dubna 1968, s. 1-2; J. KOUBA, *Akční program a Jižní Čechy*, JP, 10. dubna 1968, s. 1-2; *Z diskusní tribuny Krajské konference KSČ RsDr. Jan Plánský, Pedagogická fakulta České Budějovice*, JP, 6. května 1968, s. 2, 4. atd. (Plánského titul běžně psaný jako RSDr. byl v tomto článku uveden v této podobě s malým s).

¹⁶⁶ Bořivoj VALNÍČEK, *Tři neděle v kotli demokracie*, JP, 13. dubna 1968, s. 2.

¹⁶⁷ Několika výjimkami zůstávají např. články: *Výsledky šetření „případu Šejna“*, JP, 12. června 1968, s. 1-2; *Pravda o zákazu hluboké výstavy*, JP, 22. června 1968, s. 1, 3; *Cenzuře definitivně odzvoněno*, JP, 27. června 1968, s. 1; *Rudolf Barák o velikášství Antonína Novotného*, JP, 18. července 1968, s. 1-2. atd.

Nutné ohlasy v tisku samozřejmě zaznamenaly přípravy XIV. sjezdu.¹⁶⁸ V souvislosti se sjezdem byly v průběhu prvních červencových dnů v Jihočeské pravdě otištěny také rozhovory s členy nového vedení JKV KSČ Janem Dubou, Oldřichem Lešenarem, Zdeňkem Majerem a Miroslavem Žižkou.¹⁶⁹ Posledními články, které stojí v souvislosti s politickým vývojem za zmínku, byly zveřejnění dopisu pěti komunistických stran pražskému vedení KSČ a odpověď Prahy na tento dopis¹⁷⁰ a následná reakce JKV KSČ na stanovisko předsednictva ÚV KSČ, respektive plný souhlas.¹⁷¹

V průběhu léta se již nic příliš významného na stránkách Jihočeské pravdy neřešilo. Vždy se jednalo pouze o běžné zprávy. Tento stereotyp letních dnů se však měl již brzy změnit v souvislosti s invazí vojsk Varšavské pětky do Československa.

1.4. Závěrečné shrnutí 1. kapitoly

Pokud bych měl v následujících řádcích stručně shrnout vývoj demokratizačního procesu v Českých Budějovicích a potažmo v celých jižních Čechách a porovnat ho s vývojem v Praze, pak mě napadá jedno výstižné slovo za všechny: Zpoždění!

Důvody, proč došlo k tomuto zpoždění, jsou nasnadě. Zaviněno bylo jednak tím, že České Budějovice nebyly politickým centrem země a tudíž sem tolik nedosahovala působnost a dohled předsednictva ÚV KSČ, a jednak tím, že JKV KSČ byl v rukou lidí, kteří reformám nepřáli, a tak se až do 22. března, kdy byl vedoucí tajemník Jaroslav Trojan a další donuceni k rezignaci, nic podstatného v této otázce v kraji nestalo. Trojan neodstoupil na popud nejvyššího stranického vedení, jak by tomu normálně v případě, že by neplnil politiku strany, bylo, ale k jeho sesazení bylo motivováno cestou zdola. Zapříčinily se o to studentská manifestace a rezoluce, kritické hlasy jeho podřízených, kritika redaktorů Jihočeské pravdy

¹⁶⁸ Např. J. DUBA, *Komunisté do předsjezdové aktivity*, JP, 13. června 1968, s. 3; *Červen rozhodne, kam strana vykročí v září*, JP, 14. června 1968, s. 1; *Důvěru progresivním delegátům*, JP, 28. června 1968, s. 1; *Delegáti na XIV. mimořádný sjezd strany*, JP, 9. července 1968, s. 1-2. atd.

¹⁶⁹ *Rozhovor s Janem Dubou, vedoucím tajemníkem jihočeského KV KSČ. Sjednocujeme síly komunistů k přípravám XIV. sjezdu strany*, JP, 3. července 1968, s. 1-2; *Hovoříme s tajemníkem JKV KSČ Miroslavem Žižkou o tom horkém politickém létě*, JP, 4. července 1968, s. 1-2; *O kulturních problémech s tajemníkem JKV KSČ Zdeňkem Majerem. Třetí plochy již neexistují*, JP, 5. července 1968, s. 1; *Hovoříme s tajemníkem JKV KSČ. O tom chlebu vezdejším*, JP, 6. července 1968, s. 1-2.

¹⁷⁰ *Dopis pěti komunistických stran*, JP, 19. července, s. 1; *Odpověď předsednictva ÚV KSČ*, JP, 19. července, s. 1.

¹⁷¹ *Jednomyslný souhlas s postojem předsednictva ÚV KSČ*, JP, 20. července, s. 1.

a v neposlední řadě také výzva k odstoupení z pera Roberta Saka.¹⁷² Reformní politika uvnitř JKV KSČ se tak mohla plně rozběhnout až po květnové konferenci, kdy bylo zvoleno nové vedení, a byla vypracována rezoluce, která konkrétně vycházela z Akčního programu. Nastalo zde tedy poměrně velké zpoždění oproti vývoji politiky ÚV KSČ. Nové předsednictvo bylo zvoleno čtyři měsíce potom, co se na nejvyšší post ve straně dostal Alexander Dubček, a rezoluce byla vypracována měsíc po vydání Akčního programu.

Odchod Trojana ze scény dne 22. března, tedy ve stejný den, kdy proběhla abdikace Antonína Novotného, je nanejvýš symbolický.

MěNV České Budějovice na Akční program fakticky reaguje až na konci června. Na městské úrovni je tedy toto zpoždění ještě o něco větší.

Podobně jako se opozdila změna samotné politiky v kraji, opozdilo se i zrušení cenzury v Jihočeské pravdě. Šéfredaktor Josef Hadrávek, a ostatně ani Jaroslav Trojan nemohli být tomuto kroku nijak nakloněni, takže zatímco ÚV KSČ ruší cenzuru 4. března, v Jihočeské pravdě se začíná svobodně psát až po Hadrávkově rezignaci 19. března, tedy o více než dva týdny později.

Jinak se ale dá říci, že v ostatních aspektech vývoj v Budějovicích pražský a celorepublikový vývoj víceméně kopíroval. Ustavily se zde pobočky KANu a K 231, k životu se probouzí také aktivita katolíků završená opětovným uvedením Josefa Hloucha do biskupského úřadu, studenti mohou svobodně manifestovat v ulicích, aniž by jim hrozil jakýkoliv postih, prvomájové oslavy jsou dobrovolné a probíhají v uvolněné atmosféře. Zkrátka řečeno nedá se říci, že by se, až na ono zpoždění prosazování reformy, jižní Čechy, českobudějovický okres a město samotné nějak zásadně odlišovaly od ostatních míst naší republiky v té době.

¹⁷² O rok později, v květnu a červnu 1969, k výměně vedoucích tajemníků v krajích a okresech dochází již cestou „shora“. Blíže J. MADRY, *c. d.*, s. 77.

2. kapitola: Operace „Dunaj“

2.1. Sovětská intervence a moskevský protokol

V předvečer invaze se konalo zasedání ÚV KSČ. Hlavním tématem mělo být projednání dokumentů týkajících se připravovaného XIV. sjezdu, jenž byl plánován na září. Sjezd měl být rozhodující pro demokratizační proces, neboť zde měl být definitivně ukončen spor o další směřování politiky KSČ, staré konzervativní kádry vyměněny za nové. K připravovanému XIV. sjezdu se upínala pozornost i naděje většiny československých komunistů, ale také drtivé většiny občanů.¹⁷³

Jako první bod na programu zasedání byl referát 1. tajemníka, který se týkal návrhu sjezdové zprávy a rezoluce. Poté měla jako obvykle následovat diskuze. Drahomír Kolder se přihlásil s návrhem, aby diskuze byla vynechána a přešlo se rovnou k druhému bodu programu, kterým mělo být projednání tzv. „Zprávy o politické situaci v Československu.“ Tento dokument byl vypracován již pro předchozí zasedání konané 13. srpna. Tam však k jeho projednávání nedošlo. Byl totiž ostře napaden konzervativním křídlem strany, a tak bylo jednání o „Zprávě“ odloženo s tím, aby Biřák a spol. vypracovali konkrétní návrh opatření proti „Zprávě“ a předložili jej na příštím zasedání předsednictva. Kolderův návrh sledoval jasný cíl – urychlit jednání, neboť v diskuzi, která měla po druhém bodu následovat, chtěli konzervativci vynutit přijetí opatření, jež by vyplývala z výsledků schůzek v Čierné a Bratislavě.¹⁷⁴ Z Indrova sdělení sovětskému velvyslanci Červoněnkovi vyplývá, že hlavním cílem konzervativního křídla během této diskuze bylo vyvolat rozkol ve straně, vyslovit nedůvěru „pravičákům“ a převzít vedení strany a vlády do vlastních rukou.¹⁷⁵

Kolderův návrh byl však zamítnut a zasedání pokračovalo podle předem připraveného scénáře. Diskuze k prvnímu bodu programu skončila v pozdních hodinách, a proto Dubček navrhl zasedání přerušit a druhým bodem programu začít další den ráno. To však konzervativní skupina odmítla, neboť její členové dobře věděli, co se má v následujících hodinách stát, a nemohli si dovolit ztrácet čas.¹⁷⁶

Někdy v této době se československý dopisovatel v Budapešti od svého maďarského kolegy důvěrně dozvěděl o tom, že maďarská vojska mají 21. srpna překročit hranice

¹⁷³ A. BENČÍK, J. DOMAŇSKÝ, *c. d.*, s. 7-8.

¹⁷⁴ A. BENČÍK, *Operace*, s. 100, 110.

¹⁷⁵ V. KURAL a kol., *Československo, I. díl*, s. 154.

¹⁷⁶ A. BENČÍK, J. DOMAŇSKÝ, *c. d.*, s. 8.

s Československem. Tato zpráva se přes velvyslance Púčika dostala okamžitě na stůl prezidenta Svobody, jenomže nikdo, ani prezident, tomu nepřikládal velký význam, neboť podobné informace se v zahraničních tiskových agenturách objevovaly velmi často. Dubček a další byli přesvědčeni o tom, že Brežněv blufuje a rozkaz ke vstupu armád Varšavské pětky, která se kolem hranic koncentrovala už od jara, se neodvážívá vydat.¹⁷⁷

Na velvyslanectví SSSR bylo v této době neobyčejně živo. Již o den dříve přijela skupina pracovníků KGB, kteří měli v Československu připravovat půdu pro intervenci a shromažďovat příznivce Brežněvových intervenčních plánů. Díky tomu v momentě, kdy se na zasedání PÚV KSČ diskutovalo o druhém bodu jednání, vyvíjela řada Čechů i Slováků seznámených s tím, co se chystá, aktivity v souladu s rolí, která jim byla v následujících událostech přidělena. K nejpřednějším pomahačům okupantů patřil náměstek ministra vnitra Viliam Šalgovič, který spolu s podplukovníkem Riplem, z budovy Hlavní správy Státní bezpečnosti řídil všechny akce k zajištění plánované intervence.¹⁷⁸ Šalgovič a Rippl většinu svých pracovníků do plánů nezasvětili a při rozdělování úkolů je cíleně desinformovali a udržovali v domnění, že vše, co se děje, bylo schváleno Dubčekem. Šalgovičova úloha spočívala hlavně v tom, aby zajistil, že ozbrojené složky nebudou klást odpor.¹⁷⁹

Intervence začala ve 23 hodin. Z Oddělení pohraniční kontroly v Cínovci přišlo na Hlavní správu StB první hlášení o překročení hranice sovětskou tankovou jednotkou. V tu samou dobu se do budovy generálního štábu československé armády dostavili sověští důstojníci v čele s generálem Pavlovským. Proběhlo zajištění ministra obrany Dzúra a Sověti vrhli veškeré svoje úsilí k tomu, aby zabránili jakémukoliv odporu československé armády a aby zajistili hladký průběh výsadku intervenčních jednotek na ruzyňském letišti v Praze.¹⁸⁰ Martin Dzúr v telefonickém rozhovoru ujistil Brežněva a Grečka, že sám zajistí, aby československá armáda nekladla odpor. Prezident Svoboda se o intervenci dozvěděl od velvyslance Červoněnka, který následně podal hlášení do Moskvy, kde stálo, že prezident vpád vojsk do země neuvítal, ale přislíbil, že učiní vše, „*aby nebyla prolévána krev.*“¹⁸¹

Předsednictvo ÚV KSČ bylo zprávou o intervenci šokováno. Zaskočení byli i Indra, Biľak a další. Ti však z důvodu „*předčasnosti*“ invaze, neboť se jim ještě nepovedlo získat v ÚV většinu. Po skončení prvotního zmatku a chaotické diskuze se vedení jednání ujal opět

¹⁷⁷ A. BENČÍK, *V chapadlech*, s. 120 – 121.

¹⁷⁸ A. BENČÍK, J. DOMAŇSKÝ, *c. d.*, s. 11-12.

¹⁷⁹ A. BENČÍK, *Operace*, s. 111, 113.

¹⁸⁰ A. BENČÍK, J. DOMAŇSKÝ, *c. d.*, s. 13-14.

¹⁸¹ A. BENČÍK, *Operace*, s. 114.

Dubček. Spontánně byly zamítnuty úvahy o ozbrojeném odporu, neboť ten by se stal důkazem, že sovětská akce byla opodstatněná, a vedl by k nesmyslnému masakru. Zároveň byla zamítnuta ale také rezignace vedení strany a bylo zdůrazněno, že všichni vedoucí činitelé strany musí zůstat na svých místech, aby se zabránilo ustavení orgánů, které by svým jednáním intervenci legalizovaly. Na zasedání předsednictva se mezitím dostavil i prezident a informoval zúčastněné o návštěvě sovětského velvyslance na Pražském hradě.¹⁸²

Trojice Čísař, Slavík a Mlynář byla zatím pověřena vypracováním prohlášení předsednictva ÚV KSČ k nově vzniklé situaci.¹⁸³ Poté se rozproudila diskuze, zejména o té pasáži prohlášení, která označovala intervenci za akt odporující všem zásadám vztahů mezi socialistickými zeměmi a popírající základní normy mezinárodního práva. Konzervativci se rozhodli zvolit raději vyčkávací taktiku, neboť očekávali, že se v brzké době sovětská jednotka objeví před budovou ÚV. Ta však zatím nepřicházela a Biřák a spol. museli cítit, že se jejich plány na ustanovení legitimity invaze začínají hroutit.¹⁸⁴

Prohlášení PÚV KSČ, které celé předsednictvo kromě Biřáka, Koldera, Švestky a Riga přijalo, sehrálo důležitou roli při vzniku nenásilného protiintervenečního odporu. Bylo přečteno v rozhlase. V momentě, kdy jej hlasatel krátce před druhou hodinou ranní začal číst, sice vysílání utichlo, neboť ředitel rozhlasu Karel Hoffmann dal vysílače vypnout, avšak prohlášení se šířilo dál po celé zemi po drátě, který pracovníci rozhlasu vypnout odmítli.¹⁸⁵

Zhruba ve stejné době došlo k zajištění ruzyňského letiště. Nejprve přijela od města kolona sovětských vozidel. Poté došlo k přistání prvního sovětského dopravního letadla. Všichni zaměstnanci letiště i cestující byli sovětskými vojáky vystoupivšími z letadla nahnáni do sklepa a drženi zde až do rána. Poté začala na letišti v minutových intervalech přistávat další letadla, ze kterých do města vyjížděly tanky a transportéry s jednotkami interventů.¹⁸⁶

Přes hranice se zatím do Československa valila „*pancéřová záplava prvního sledu invazních vojsk*“, a to ze severu, severozápadu, z jihu i z východu. Největší sílu představovala Severní skupina sovětských vojsk umístěná v Polsku. Celkem 12 divizí postupovalo z rozmezí Legnice – Krakov a vydávaly se směry Jablonec, Náchod, Hradec Králové,

¹⁸² A. BENČÍK, *Operace*, s. 115 – 116.

¹⁸³ „Všemu lidu Československé socialistické republiky, Včera dne 20. srpna 1968 kolem 23. hodiny večer překročila vojska SSSR, Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky, Maďarské republiky a Bulharské lidové republiky státní hranice ČSSR. Stalo se tak bez vědomí prezidenta republiky, předsednictva Národního shromáždění, předsednictva vlády a prvního tajemníka ÚV KSČ ...“ Blíže TÝŽ, *V chapadlech*, s. 135-136.

¹⁸⁴ TÝŽ, *Operace*, s. 116.

¹⁸⁵ TÝŽ, *V chapadlech*, s. 135.

¹⁸⁶ A. BENČÍK, J. DOMAŇSKÝ, *c. d.*, s. 26.

Olomouc, Ostrava a Žilina. Sedm sovětských a dvě východoněmecké divize postupovaly z NDR z prostoru Zittau – Klingental směry Plzeň a Praha. Ze severozápadního Maďarska, z Györu, přijížděly divize sovětské skupiny armád Jih a jedna maďarská divize. Mezi jejich cíle patřila Bratislava, Břeclav, Znojmo, Brno a Hradec Králové. Maďarská divize se potom vydala na Komárno a Trenčín a spolu s dalšími sovětským a bulharskými jednotkami postupně obsazovala Slovensko. Postup všech divízi byl podporován ze vzduchu letectvem.¹⁸⁷

Po skončení zasedání předsednictva ÚV KSČ někteří jeho členové odešli na svá pracoviště a jiní zůstali v budově a radili se co dál. Černík odešel do budovy předsednictva vlády, aby svolal její schůzi, zatímco skupinka tvořená z Dubčeka, Smrkovského, Kriegela, Špačka, Šimona, Mlynáře a dalších diskutovala o tom, jak by měli nejlépe postupovat. Bylo rozhodnuto svolat zasedání Národního shromáždění a také poradou delegátů XIV. sjezdu. V případě ochromení činnosti ÚV KSČ měl jeho funkci převzít pražský MV KSČ.¹⁸⁸

Kolem páté hodiny ranní dorazila kolona interventů k budově ÚV KSČ, před kterou byla shromážděná skupinka mladých lidí s vlajkami čekajících na prohlášení Dubčeka o vzniklé situaci. Zatímco sovětské jednotky zajišťovaly budovu, došlo venku ke střelbě a na místě zůstal ležet jeden mrtvý. Proběhlo obsazení kanceláře prvního tajemníka a zajištění všech, co byli uvnitř, a tak ve chvíli, kdy sovětské vedení před celým světem prezentovalo okupaci jako pomoc, která byla zahájena na „*žádost vedoucích stranických a státních činitelů Československa*“, byli tito činitelé zadrženi a internováni v budově ÚV KSČ a byla jim znemožněna jakákoliv činnost. Premiér Černík byl zatčen v budově vlády a rovněž došlo k zadržení tajemníka ÚV KSČ Čestmíra Císaře, kterému se však později podařilo uprchnout. Prezidenta si sovětské okupanti zatknout netroufli. Jeho sídlo zůstalo pouze obklíčeno tanky.¹⁸⁹

Část konzervativního křídla strany našla po skončení schůze útočiště na sovětském velvyslanectví. Odtud pokračovaly jejich pokusy o to, aby intervenci pojistili také politicky. Karel Hoffmann se v rozhlasu marně snažil nechat odvysílat „*zvatelské*“ prohlášení. Pracovníci rozhlasu ho neuposlechli a dokonce zablokovali vstup do rozhlasové kabiny před příslušníky StB, kteří doprovázeli Hoffmannova podřízeného, jenž byl odvysíláním zaúkolován. Moskva tedy na „*zvací výzvu*“ v rozhlasu čekala marně. V redakci Rudého práva byla situace obdobná. Redaktoři dali proti vůli O. Švestky do tisku prohlášení předsednictva a ráno bylo Rudé právo v této podobě kolportováno. Pučistům se tedy nepodařilo seznámit

¹⁸⁷ A. BENČÍK, *Operace*, s. 118.

¹⁸⁸ A. BENČÍK, J. DOMAŇSKÝ, *c. d.*, s. 26-27.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 30.

svět a československou veřejnost se svým prohlášením a tím pádem jejich snaha alespoň částečně legalizovat invazi jako internacionální pomoc selhala. Reformistům se povedlo prohlášení PÚV KSČ zveřejnit a tím také mínění veřejnosti výrazně ovlivnit.¹⁹⁰

Stejně tak selhal společný pokus kolaborantů a Sovětů o ustanovení tzv. „*revoluční dělnicko-rolnické vlády*“, v jejímž čele měl stát buď Alois Indra anebo sám prezident Svoboda. Když Indra s Červoněnkem nesli na Hrad fingoanou demisi Černíkovy vlády a návrh vlády nové, prezident rezolutně odmítl schválit jakoukoliv vládu, neboť mu bylo jasné, že by tento čin vedl jedině k občanské válce a k dalšímu zabíjení.¹⁹¹ Přestože se prezident Svoboda ze začátku jednání k myšlence kolaborantské vlády nestavěl tak úplně odmítavě, nakonec převládl jeho zdravý rozum a těmto snahám zabránil.¹⁹² Přestože úloha, kterou sehrál v následujících dnech, nebyla vůbec tak hrdinská, jak se v obecném povědomí vžilo, tento čin musí být Svobodovi přičten k dobru.

Tím, že selhal pokus o ustanovení nové vlády, která by okupaci legalizovala, vznikla pro Brežněva obtížná situace, s jakou před zahájením invaze nepočítal. Byl donucen jednat s „*kontrarevolucionáři*“, tedy s dosavadními československými představiteli, kteří byli jménem neexistující „*revoluční dělnicko-rolnické vlády A. Indry*“ dopoledne zatčeni členy KGB a Šalgovičovými muži a dopraveni do internace v Užhorodu.¹⁹³

Ráno před devátou hodinou dochází k vůbec nejkrvavějšímu střetu mezi okupanty a československými občany na Vinohradské třídě u budovy Československého rozhlasu. Sovětské jednotky se pokusily rozhlas obsadit a proti nim se postavila asi stovka Čechoslováků a také barikáda z autobusů a nákladních vozů. Jeden z tanků při pokusu hradbu prorazit vjel do nákladního auta, které začalo hořet. Na tank vylezl neznámý muž, který mu krumpáčem prorazil palivovou nádrž, a vytékající nafta se okamžitě vzňala. Tank se ocitl v plamenech a oheň přeskočil na dva další sovětské vozy. V jednom z nich se nacházela munice. Došlo k mohutné explozi, při níž zahynulo 12 lidí, a také k několika požárům. Vzplály dva autobusy MHD a byty v přízemí domu naproti rozhlasu. Celkem si střet vyžádal 17 obětí, 52 zraněných a pravděpodobně zemřel rovněž jeden sovětský voják. Okupanti budovu rozhlasu obsadili a vysílání bylo přerušeno.¹⁹⁴ Domnívali se, že obsazením rozhlasu v Praze a dalších rozhlasových studií v krajích, se jim podaří umlčet stoupence reformního

¹⁹⁰ V. KURAL a kol., *Československo, 1. díl*, s. 164-165.

¹⁹¹ A. BENČÍK, J. DOMAŇSKÝ, *c. d.*, s. 40.

¹⁹² J. PAUER, *Exkurz*, s. 188, 192.

¹⁹³ A. BENČÍK, J. DOMAŇSKÝ, *c. d.*, s. 42.

¹⁹⁴ F. EMMERT, *c. d.*, s. 38.

hnutí. To však nevyšlo. V Československu se okamžitě vytvořila síť náhradních rozhlasových stanic, často i z podpory stranických orgánů. Po obsazení pražského rozhlasu bylo okamžitě vytvořeno nové vysílací místo v karlínských kasárnách. Náhradní vysílací studia v Praze a krajích vytvořila propracovaný systém štafetového vysílání. Rozhlas nepřetržitě informoval o protiintervenčních stanoviscích vedoucích stranických, státních i společenských orgánů a organizací, varoval před zrůdci a provokatéry a před zatýkáním a stal se řídicím a usměrňujícím článkem veškerého dění nejen v Praze, ale v celé republice.¹⁹⁵

Podobnou roli jako rozhlas sehrály také noviny, které se nepřestávaly tisknout ani po obsazení jednotlivých redakcí. „Živelné hnutí celonárodního odporu“ vymýšlelo mnoho forem nenásilných protestů. Nejčastější se jednalo o ničení či záměnu silničních ukazatelů a tabulek s názvy ulic, vylepování plakátů a psaní hesel na zdi domů, vydávání stovek protestních rezolucí a dopisů adresovaných intervenčním orgánům a také pokusy diskutovat s vojáky a přesvědčit je o tom, že zde nejsou zapotřebí.¹⁹⁶

Odpor se projevil i v armádě. Ministr Dzúr se, i přes svoje rozhodnutí spolupracovat s intervenčním velením, všemi silami snažil zabránit tomu, aby byli českoslovenští vojáci okupanty odzbrojeni. Přestože dosáhl svého, generál Pavlovskij vydal zákaz odzbrojování československých vojenských jednotek až 22. srpna a k intervenčním velitelům pronikalo toto nařízení velmi zvolna. Proto také někdy docházelo ke kritickým situacím. Československé jednotky zaujímaly ve svých kasárnách obranná postavení a proti nim stáli ozbrojení okupanti. Některé armádní skupiny plánovaly zahájit partyzánský způsob boje a dokonce vznikla ilegální vojenská stanoviště pro pozdější ozbrojený odpor. Stovky dobrovolníků z řad armády se zapojovaly do činnosti radiostanic, např. rušením sovětského vysílače Vltava umístěného na území NDR, odposloucháváním a rušením radioprovozu intervenčních jednotek, rušením rádioblokačních prostředků okupantů atd. K dalším formám odporu armády patřil také vojenský tisk a asi nejmarkantnějším dokladem souladu armády se zbytkem společnosti je hromadné ignorování rozkazu ministra Dzúra o spolupráci a pomoci okupantům, který až na výjimky nedodržovali ani velitelé ani vojáci základní služby.¹⁹⁷

Intervence byla nestravitelná i pro část konzervativních komunistů, kteří se předtím stavěli k myšlenkám reforem kriticky. Odpoledne 21. srpna se sešlo dvacet členů ÚV KSČ a sepsali rezoluci, ve které invazi kategoricky odmítli a vyslovili podporu současnému vedení

¹⁹⁵ A. BENČÍK, *V chapadlech*, s. 139.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ A. BENČÍK, *Operace*, s. 130-133.

strany. Mezi signatáři se kromě reformně smýšlejících členů výboru objevili také např. L. Adamec anebo B. Kozelka, jenž patřil k nejvýraznějším oporám éry A. Novotného. Nekompromisně proti intervenci vystupoval také bývalý ministr obrany generál Lomský.¹⁹⁸

Na schůzi „*třetinového*“ ÚV KSČ se večer dostavila v doprovodu sovětských důstojníků také skupina – Biřák, Kolder, Indra a další. Hotel Praha, kde se schůze konala, byl v té době již obklíčen tanky. Výsledkem této „návštěvy“ byla určitý obrat v postoji ÚV KSČ. V komuniké ze zasedání se sice na jedné straně přihlásili k demokratizačnímu procesu, vyjádřili podporu dubčekovskému vedení a rovněž požadavek účasti všech členů ÚV (tedy i těch internovaných) na chystaném plénu. Na druhé straně se však zde již odráží snaha přizpůsobit se realitě, spolupracovat s představiteli okupace a nebrat do úvahy celonárodní odpor. Souhlas s realitou se projevoval hlavně v postojích Biřáka, Koldera, Indry, Jakeše a dalších. V jejich projevech se objevovaly tendence znemožnit nejenom XIV. sjezd, ale také plénum ÚV KSČ, neboť i to bylo v dané situaci „*nebezpečně demokratické*“. Přesto se však nakonec svolání delegátů XIV. sjezdu prosadit podařilo. K tomu, kdo okupanty pozval, se však nikdo ze „zvatelů“ přihlásit neodvážil ani v přítomnosti sovětských důstojníků.¹⁹⁹

V průběhu 21. srpna pokračovala okupační armáda v obsazování dalších měst a míst, převážně vojenských prostor, letišť, úřadů, rozhlasových stanic, redakcí deníků atd. Spolu s nárůstem mrtvých a raněných se zvyšoval také odpor obyvatel, nejenom proti sovětským vojákům, ale také proti kolaborantům a zrádcům. Neustále se ozývaly hlasy volající po propuštění zatčených představitelů a odchodu vojsk. Parlament i vláda vydaly protiintervenční prohlášení, která byla odeslána vládám všech pěti zemí.²⁰⁰

Světová veřejnost sledovala se sympatiemi proces Pražského jara, a proto sovětská agrese nemohla vyvolat nic jiného než nesouhlas, rozhořčení, odpor a podporu požadavků občanů Československa, aby okupanti okamžitě opustili území republiky. Proti okupaci se postavila nejen řada komunistických a dělnických stran, např. SK Jugoslávie, KS Rumunska, Itálie, Francie, Španělska, Japonska a další, ale také spousta politických činitelů nejrůznějších zemí a významných světových osobností, např. Jean-Paul Sartre, a rovněž celá řada společenských, kulturních a politických organizací. Nesouhlas se sovětskou okupací zazníval dokonce i z center agrese, tedy Berlína, Varšavy, Budapešti a Moskvy. Rada bezpečnosti OSN, proti hlasům zástupců SSSR a Maďarska, odsoudila intervenci jako agresi a porušení

¹⁹⁸ A. BENČÍK, J. DOMAŇSKÝ, *c. d.*, s. 42.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 47, 49.

²⁰⁰ A. BENČÍK, *V chapadlech*, s. 140.

mezinárodního práva. Zástupce ČSSR v OSN Mužik se na pokyn prezidenta Svobody tohoto jednání nezúčastnil. Za zmínku rovněž stojí fakt, že prezident, nejvyšší představitel okupovaného Československa, intervenci nikdy veřejně neodsoudil.²⁰¹

Veškerá zahraniční podpora zůstala bohužel pouze morální, neboť západní velmoci daly jasně najevo, že se nehodlají žádným způsobem vměšovat do rozdělení sfér vlivu mezi USA a SSSR.²⁰² Západ dokonce okupaci přijal bez jakýchkoliv hrozeb sankcí. Rozdíl mezi bouřlivou reakcí Západu na potlačení revoluce v Maďarsku v roce 1956 a poměrně smířlivým přijetím okupace Československa o dvanáct let později znamenal jediné – změnu priorit politiky západních států. Jejich hlavním cílem se nyní stalo vytvořit si příznivé podmínky pro jednání mezi USA a SSSR o omezení strategických zbraní. Zachování míru mezi oběma velmocemi bylo jistě tím nejcennějším pro všechny země, ale „americké ohledy na zájmy sovětského impéria usnadnily Kremlu prosadit úplnou porobu lidí v Československu.“²⁰³

XIV. sjezd KSČ se sešel v budově ČKD ve Vysočanech 22. srpna a stal se záležitostí nejenom reformních komunistů, ale drtivé většiny národa, o čemž svědčí tisíce rezolucí z celé země, které byly sjezdu adresované. Sjezdu se zúčastnily také delegace vlády a Národního shromáždění a jeho ochranu zajišťovaly Lidové milice. Zasedání probíhalo pouze jeden den v neustálém strachu z prozrazení a zásahu okupantů. Jednání se omezilo jen na ty nejdůležitější body a vypracování několika dokumentů, ve kterých bylo národu sděleno stanovisko sjezdu zcela v duchu prohlášení předsednictva ÚV KSČ. Sjezd vyzval občany, aby zachovali klid a vyvarovali se zbytečných provokací, které by mohly zavdat příčinu ke konfliktům. Rovněž byl zvolen nový ÚV. Jeho členy se stali i zatčení politici. Vedením byl v Dubčekově nepřítomnosti pověřen Věněk Šilhan. Volbou nového ÚV KSČ zcela ztratil ten, který přetrvával ještě z doby Antonína Novotného, svůj mandát.²⁰⁴

Ve chvíli, kdy se definitivně zhroutily plány „zvatelů“ a sovětského vedení na ustavení dělnicko-rolnické vlády a bylo jasné, že se XIV. sjezd KSČ uskuteční, a pokus o legitimitu intervence tedy nadobro selhal, čímž se sovětské vedení ocitlo v nesnázích, přichází prezident Svoboda s ne právě nejšťastnějším návrhem. Ať už to myslel jakkoliv dobře, nabídl Brežněvovi vlastně přijatelné východisko z krize tím, že se proti doporučení sjezdu a bez konzultace s parlamentem, rozhodl sestavit vlastní delegaci a odjet s ní vyjednávat do Moskvy. Sjezd považoval za nezákonnou událost, která se ho netýká a zcela ignoroval volbu

²⁰¹ A. BENČÍK, *Operace*, s. 140-141; TÝŽ, *V chapadlech*, s. 140.

²⁰² TÝŽ, *Operace*, s. 141.

²⁰³ J. MADRY, *c. d.*, s. 8.

²⁰⁴ A. BENČÍK, *Operace*, s. 152-153.

nového ÚV KSČ a do svého doprovodu si vybral členy bývalého ústředního výboru – Biľaka, Indru a Pillera. Delegaci doplnili ještě místopředseda vlády Husák a ministři Dzúr a Kučera. Vláda na svém jednání nedala prezidentovi žádný jiný pokyn, než „*vyslovit protest proti intervenci, žádat odchod sovětských vojsk a náhradu škod a jednat o propuštění zatčených a jejich návratu do funkcí.*“ Do Moskvy odletěla Svobodova delegace 23. srpna v ranních hodinách.²⁰⁵ Za zmínku stojí okolnosti Svobodova odletu z Prahy a příletu do Moskvy. Hlava státu na oficiální návštěvu neodletěla vlastním letadlem, ale sovětským. Na letišti prezident přijal „*ponižující maškarádu vzájemného objímání ... před očima Moskvanů a celé světové veřejnosti.*“ Historik Jan Pauer charakterizoval Svobodovo chování v srpnových dnech termínem „*Svobodův ústavní a mezinárodně právní nihilismus.*“²⁰⁶

Následující jednání, dají-li se tak vůbec moskevské události nazvat, nebyla ničím jiným než nesmyslnou fraškou, která měla, i přes nejlepší snahy reformních představitelů, předem daný výsledek. Internovaní politici, kteří byli postupně dopraveni ze zakarpatského vězení do Kremlu, se ocitli v pozici nerovnoprávných partnerů a s vědomím toho, že by se do Československa již nemuseli vrátit, se museli účastnit jednání o osudu republiky, nad kterou visel Damoklův meč v podobě krveprolití a nastolení vojenské okupační diktatury.²⁰⁷

Rozhovory obou stran začaly ještě téhož dne večer. Zatím se jich neúčastnili internovaní politici. Dubček a Černík byli na toto jednání přivedeni až pozdě v noci. Ze strany sovětských představitelů se jednalo pořád dokola o tu samou písničku – ukázání chyb reformního vedení a nebezpečí kontrarevoluce, která byla podle Brežněva dobře připravená, snaha o výměnu určitých lidí v ÚV KSČ a také požadavek na neuznání XIV. sjezdu. Zatímco G. Husák se během této první fáze jednání ještě snažil demokratizační proces hájit, než definitivně pochopil, „*že je jen jedna pravda, a to sovětská*“, našli Sověti opět věrného spojence v Biľakovi. Kreml rovněž usiloval o odvolání ministra Hájka z OSN a stažení československé otázky z programu jednání rady bezpečnosti.²⁰⁸

Druhý den se dopoledne konala porada představitelů pěti okupačních zemí, které se zúčastnil i Biľak. Výsledky této porady byly jasné – reformisté se mohou vrátit do vlasti i do svých funkcí, pokud uznají nelegitimitu vysočanského sjezdu, odloží přípravy regulérních

²⁰⁵ A. BENČÍK, *Operace*, s. 153-154.

²⁰⁶ J. PAUER, *Exkurs*, s. 195.

²⁰⁷ A. BENČÍK, *Operace*, s. 157-158.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 161-162.

sjezdů KSČ a KSS a uchýlí se k plnění dohod z Čierné a Bratislavy. V opačném případě by okupační armády musely zakročit proti kontrarevoluci vojensky.²⁰⁹

Dne 24. srpna moskevská jednání pokračovala. Byli na ně přizváni i všichni ostatní zadrženi politici kromě Františka Kriegela. Již v průběhu těchto prvních dnů v Moskvě se začala projevovat prosovětská orientace prezidenta Svobody. Jednoznačně akceptoval požadavky a sovětským vůdcům v soukromém rozhovoru sdělil, že Dubčekovi nedůvěřuje a udělá vše proto, aby byl zproštěn funkce. V chování k Dubčekovi vystupoval Svoboda odměřeně a rezervovaně. Kosygin oceňoval jeho postoje jako v dané situaci nejlepší a nejrozumnější.²¹⁰

Další den přiletěli do Moskvy zbylí členové bývalého PÚV KSČ – Švestka, Lenárt, Jakeš, Barbírek a Rigo a spolu s nimi rovněž vyslanec XIV. sjezdu Zdeněk Mlynář, který s sebou vezl i dopis V. Šilhána určený Dubčekovi. Ten obsahoval připomínku, aby „reformisté neudělali něco pro domov nepřijatelného“. Uskutečnila se první porada předsednictva ÚV KSČ v Moskvě. Jejím vedením byl pověřen Černík, neboť Dubček se jakéhokoliv jednání se Sověty odmítal zúčastnit. Poměr konzervativních a reformních sil byl na tomto jednání nerovný.²¹¹

Již v úvodu zasedání se Josef Smrkovský zeptal zúčastněných, kdo okupanty pozval, ale nepřiznal se nikdo. Poté byla zamítnuta úvaha o Dubčekově rezignaci. Rozproudila se diskuze ohledně XIV. sjezdu. Během ní pochopil Husák svojí šanci a začal vehementně obhajovat sovětský požadavek na neuznání sjezdu. Konzervativní politici s ním v této otázce souhlasili. Mlynář platnost sjezdu obhajoval. Černík navrhl kompromis – volbu nového ÚV uznat nelze, ale rozpory o moc by se daly vyřešit začleněním některých delegátů do starého ÚV. Předseda vlády stál rovněž u zrodu československého návrhu závěrečného dokumentu, ve kterém nechybělo ostré odmítnutí toho, že by byla situace v zemi kontrarevoluční, a rovněž popření sovětského tvrzení o ohrožení socialismu vstupem vojsk NATO. Stejně tak zde PÚV stálo za svým protiokupačním prohlášením z 21. srpna. Tento návrh také předpokládal odchod všech intervenčních vojsk v nejbližších měsících. Návrh byl ještě doplněn o vysvětlení reforem. Sověti ho později smetli ze stolu jako nepřijatelné ultimátum.²¹²

²⁰⁹ A. BENČÍK, *Operace*, s. 163-164.

²¹⁰ A. BENČÍK, *V chapadlech*, s. 164.

²¹¹ V. KURAL a kol., *Československo. 1. díl*, s. 182-183.

²¹² Tamtéž, s. 183-184.

Ve stejné době se opět sešli představitelé Varšavské pětky. Hlavní náplní bylo seznámení všech účastníků se sovětským návrhem závěrečného protokolu, který zatím dostal pouze Biřak. Tento návrh byl téměř totožný s finální podobou protokolu.²¹³

Požadavky Sovětů v jejich návrhu se samozřejmě diametrálně odlišovaly od toho, co chtěla československá delegace. Šlo hlavně o to, aby Dubček a ostatní potvrdili neplatnost XIV. sjezdu, a započali „*normalizaci situace v zemi*“, posílili pozici socialismu, dostali opět pod kontrolu sdělovací prostředky, provedli nutné personální změny atd. Podepsáním této „dohody“, by se reformisté zcela zřekli svojí dosavadní politiky a to se také potom v průběhu následujících měsíců stalo.²¹⁴

Sovětská verze protokolu byla předložena československé delegaci, která začala diskutovat o tom, zda protokol podepsat či nikoliv. Jasně pro byli hned od začátku Svoboda, Husák a celé stalinistické křídlo předsednictva. Reformisté váhali. Jako první přišel s rozhodnutím protokol podepsat O. Černík a po něm i další. S výjimkou izolovaného Františka Kriegela byl tedy zatím jediný, kdo odmítal cokoli podepsat, Alexander Dubček. Jednání o protokolu začalo již večer 25. srpna a pokračovalo ráno následujícího dne. Toho samého dne vyšel v sovětském deníku Pravda článek obviňující československé komunistické vedení z pravicového oportunistu, který stál u zrodu kontrarevoluce. To znovu nahlodalo odhodlání Černíka a dalších již rozhodnutých k tomu, zda mají podepsat nebo ne. V tu chvíli opět zakročil prezident Svoboda, který již po několikáté vyvinul na váhající reformisty nátlak. Jeho přesvědčování a strach z možného krveprolití nakonec zapůsobily. Rozhodnutí podepsat bylo obnoveno, ale zároveň se měl Oldřich Černík ohradit vůči útokům sovětského periodika. Nakonec se podařilo přesvědčit i Dubčeka k účasti na závěrečném jednání. Lékař výpravy mu ale musel podat uklidňující léky.²¹⁵

Sověti chtěli mít pod protokolem i podpis Františka Kriegela, který byl po celou dobu jednání v internaci, a to mělo být také podmínkou k tomu, aby se mohl společně se zbytkem delegace vrátit domů. Kriegelovo přesvědčení nepodepsat se však nepovedlo zvrátit nikomu. Kriegel podpis pod protokolem považoval za něco, co by bylo v rozporu s jeho svědomím a co by si nebyl schopný nikdy zodpovědět. Nakonec po Svobodově ostrém nátlaku svolil

²¹³ V. KURAL a kol., *Československo. 1. díl*, s. 184.

²¹⁴ A. BENČÍK, *Operace*, s. 242-247.

²¹⁵ TÝŽ. *V chapadlech*, s. 176-177.

alespoň k tomu, že si protokol přečte. Poté však svůj názor nezměnil. Jednání, které začalo 26. srpna odpoledne, se tedy konalo opět bez něj.²¹⁶

Přestože Brežněv na závěrečném jednání chtěl zabránit jakýmkoliv proslovům a řešit pouze jednotlivé body protokolu, Oldřich Černík si vzal slovo a v češtině pronesl další obhajobu polednového vývoje. I když v ní vyjádřil nesouhlas s XIV. sjezdem a celkový tón projevu byl velmi mírný, vyvolalo toto vystoupení poměrný rozruch a ještě než se Brežněv stihl zahájit jednání o první straně protokolu, chopil se slova Alexander Dubček. Jeho proslov už nebyl tak omluvný a mírný jako Černíkův. Mluvil v ruštině a požadoval, aby byl jako součást protokolu zahrnut i ten československý návrh, který předtím Sověti odmítli jako nepřijatelné ultimátum, znovu hájil obrodný proces, odsoudil intervenci a varoval před tím, aby se na základě přijetí protokolu neopakovala 50. léta. Jeho výstup způsobil u Brežněva výbuch hněvu a ten reagoval dalšími lživými výroky a demagogií. Věta „*Nikdy jsme vám nic nevnucovali*“ mluví úplně za vše.²¹⁷

Po Brežněvovi vystoupili Kosygin a Podgornyj. Jejich projevy se snažily být ještě razantnější. Podgornyj dokonce vyslovil pochyby nad tím, zda je v tuto chvíli vůbec možné protokol podepsat. Poté se celé sovětské politbyro zvedlo ze židlí a opustil místnost. Nastalo hodinové čekání plné nejistoty. Reformisté nevěděli, zda se jedná o pouhé psychologické divadlo, které je má definitivně zlomit, anebo zda nyní stojí skutečně na prahu zavedení vojenské diktatury v Československu. Po hodině se vrátili a jednání pokračovalo. Atmosféra mezi českými politiky však již neměla daleko k naprosté rezignaci.²¹⁸

Protokol, který byl nakonec podepsán, se téměř shodoval se sovětským návrhem z předchozího dne. Jeho podepsáním byl stvrzen další ze série diktátů, které ovlivnily československé dějiny ve 20. století. Republika sice neztratila žádné území, ale souhlasem s vměšováním Sovětů do politiky KSČ přišla o velkou část svojí znovuobnovované suverenity. Podpis protokolu nebyl ani v souladu s československou ústavou, ani mezinárodním právem, a ani neodpovídal politické situaci v okupovaném Československu.²¹⁹

Velice často bývá podpis protokolu vnímán jako kapitulace, krach reforem Pražského jara a zrada lidu. Tento názor má své opodstatnění, ale pramení především z dnešních znalostí politického vývoje v ČSSR v 70. a 80. letech. Aktéři tehdejších událostí nevěděli, jak se bude situace vyvíjet a vzhledem k jejich postavení kremelských zajatců měli i velice malé znalosti

²¹⁶ A. BENČÍK, *Operace*, s. 177-178.

²¹⁷ V. KURAL a kol., *Československo. 1. díl*, s. 185-186.

²¹⁸ Tamtéž, 186-187.

²¹⁹ A. BENČÍK, *Operace*, s. 183-184.

o situaci doma. Protokol podepisovali s vědomím, že opak by znamenal buď krveprolití anebo v lepším případě tvrdý režim okupantů ve spolupráci s kolaboranty. Většina členů delegace, včetně prezidenta, byla ochotna podepsat cokoliv. Zatčení členové předsednictva dokázali i v nerovných podmínkách klást odpor a povedlo se jim dosáhnout toho, že jejich politika nebyla kvalifikována jako kontrarevoluce, neodvolali ani svoje prohlášení odmítající intervenci a povedlo se jim v protokolu dosáhnout příslibu odchodu okupantů v několika etapách. Navíc možnost zůstat ve svých funkcích jim dávala nepatrnou naději, že při vhodném postupu bude možné v reformách v omezené míře pokračovat. Dá se tedy říci, že Dubček a spol. tehdy v Moskvě zvolili to relativně menší zlo.²²⁰

Po skončení jednání se prezident Svoboda obrátil na Brežněva s tím, že slíbil přivést všechny politiky, ale nikde nevidí Františka Kriegela. Brežněv ho odmítl vydat, protože jako jediný nepodepsal protokol, a tudíž by se z něj doma stal světec. Slíbil ho poslat domů za několik týdnů, až se situace uklidní. Tím byla pro Svobodu situace vyřízená. Naštěstí zasáhli Dubček, Smrkovský a Černík, kteří bez Kriegla odjet odmítli. Brežněv si na nich vynutil slib, že Kriegel nebude mařit jejich politickou činnost, a delegace se s ním setkala v až letadle.²²¹

Na závěr zbývá již jen říci, že protokol v sobě obsahoval klauzuli o přísném utajení, jedinou kopii s sebou dostal prezident Svoboda. Josef Smrkovský směl na schůzi znění protokolu pouze parafrázovat. Také Husákův režim jeho znění pečlivě střežil. Bylo to i v zájmu Sovětského svazu, neboť text dokumentu ohrožoval prestiž SSSR v celém světě.²²²

2.2. Mráz z Kremlu přichází i do Českých Budějovic

Vstup armády do Českých Budějovic, její postup a chování během prvních dnů invaze, stejně tak jako reakci obyvatelstva a nejvyšších politických představitelů kraje je možno rekonstruovat především díky podrobnému zápisu v českobudějovické kronice.²²³

²²⁰ A. BENČÍK s. 184-185.

²²¹ TÝŽ, *V chapadlech*, s. 184.

²²² TÝŽ, *Operace*, s. 184.

²²³ Jestliže k demokratizačnímu procesu a uvolňování poměrů se českobudějovický kronikář vyjadřoval s určitou kritičností, jeho názor na obsazení Československa vojsky Varšavské pětky je jasně odmítavý a nesouhlasný. Celou část věnující se okupaci uvádí zmínkou o návštěvě komunistické delegace ze sdruženého běloruského města Gomel a o tom, že dalšího dne, 16. srpna, byla v Jihočeské pravdě otištěna hesla jako „*Nerozborné přátelství mezi pracujícími našich národů.*“ Další jeho líčení již hovoří za vše: „*Za pět dní bylo po nerozborném přátelství. V noci z 20. na 21. srpna začal do republiky plynout proud vojsk pěti států Varšavské smlouvy ... údajně na pomoc proti kontrarevoluci, o které jsme my však nic nevěděli. A výstřelky, které se objevily v polednovém období, nebyly tak velké, abychom je nezvládli sami. To jsme si alespoň mysleli. Naši spojenci*

V noci z 20. na 21. srpna kolem jedné hodiny přichází na krajskou správu SNB dálnopis náměstka ministra vnitra pro StB Šalgoviče, podle kterého mají být okamžitě obsazeny místní sdělovací prostředky (především rozhlas a amatérské vysílačky) příslušníky bezpečnosti v civilu, aby nemohly být zneužity „*k nepřátelským výpadům proti Československu*“.²²⁴ Snaha kolaboranta Šalgoviče dostat pod kontrolu sdělovací prostředky, maskovaná jako rozhodnutí ÚV KSČ, však vyšla naprázdno. Další dálnopis, nesoucí se v podobném duchu, který služebna obdržela kolem desáté hodiny ranní, je přeškrtnutý a nese na sobě rukou dopsanou poznámku: „*Dle pokynu vlády z 24. 8. [19]68 zrušeno.*“²²⁵ Přestože tento pokyn byl až pozdějšího data, pracovníci SNB byli schopni správně zhodnotit situaci a náměstkův příkaz ignorovali. Sdělovací prostředky v celém kraji tedy mohly ještě několik dní volně působit.²²⁶

Město a celé jižní Čechy spadaly, spolu s jihozápadním Slovenskem a jižní Moravou, do prostoru působení Jižní skupiny sovětských vojsk a 36. letecké armády.²²⁷ První sovětské jednotky se k Českým Budějovicím přiblížily 21. srpna v jednu hodinu po poledni. Zastavily se v Nemanicích. Sovětské tanky přijely o hodinu později na křižovatku Hluboká - Lišov a Praha - České Budějovice. Byly zastaveny živou hradbou tvořenou asi dvěma stovkami obyvatel města. Českobudějovičtí se s vojáky snažili diskutovat. V 16 hodin se celá kolona tanků obrátila a odjela k Chotýčanům, kde si zřídila vojenský tábor. Důvod k nevstoupení sovětských vojáků do města hned v první den invaze je nejasný. Dostali velitelé v době, kdy jejich vojáci diskutovali s občany, nějaké jiné rozkazy? Anebo nechtěli zbytečně prolévat krev dvou set civilistů, a proto raději odjeli? Faktem však zůstává, že na rozdíl od jiných měst, kde první střety vojsk s československými občany dopadly tragicky, zde k ozbrojenému střetnutí ani obětem na životech naštěstí nedošlo.²²⁸

však byli jiného názoru a jednoduše bez ohlášení k nám přitáhli. A podle toho vypadalo také přijetí.“ Blíže SOkA České Budějovice. MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 14-15.

²²⁴ Archív bezpečnostních složek (dále jen ABS), fond Krajské správy SNB České Budějovice (dále jen Krajská správa SNB), Pokyn náměstka MV pro StB, 21. srpna 1968 1:00, s. 1, 3. (Internetový zdroj: <http://www.ustrcr.cz/cs/ks-snb-ceske-budejovice>, dne 11. listopadu 2010).

²²⁵ ABS, Krajská správa SNB, Pokyn náměstka MV pro StB, 21. srpna 1968 9:55, s. 1. (Internetový zdroj: <http://www.ustrcr.cz/cs/ks-snb-ceske-budejovice>, dne 11. listopadu 2010).

²²⁶ Rozhlas ani redakce Jihočeské pravdy se však později obsazení nevyhnuly. Stejně tak jako v Praze a ostatních městech se o to zasadila okupační vojska. 23. srpna byla obsazena Jihočeská pravda a o tři dny později také budova rozhlasu, která až do této doby byla maskována cedulí „Mateřská škola“. Blíže J. PETRÁŠ, *Květen*, s. 68.

²²⁷ J. PECKA a kol., *Sovětská armáda*, s. 189.

²²⁸ SOkA České Budějovice. MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 15.

Ve stejnou dobu byla zástupem českobudějovických občanů vytvořena další „živá barikáda“ na třídě 5. května,²²⁹ kudy rovněž očekávali příjezd okupantů. Ti však do města toho dne již nedorazili.²³⁰

V první den okupace Československa propukla ve městě nákupní horečka. Občané ve strachu z nejisté budoucnosti nakupovali především základní potraviny jako cukr, mouku, máslo, konzervy nebo sůl. Jako reakci na to byl MěNV České Budějovice nucen vydat vyhlášku, kterou prodej reguloval. Tento stav trval až do konce srpna, kdy se situace ve městě začala postupně uklidňovat a vracet k normálu.²³¹

21. srpna vychází také 1. mimořádné vydání deníku Jihočeská pravda. Zatímco regulérní vydání připravené do tisku předchozího dne na okupaci ještě nijak nereagovalo, mimořádné vydání, které se objevilo v 7:40 ráno, se již plně věnuje aktuální situaci. Redaktoři českobudějovického deníku informují o invazi vojsk Varšavské pětky a vyzývají obyvatele města ke klidu a nevyhledávání zbytečných konfliktů s nepřátelskými vojsky, neboť „*v tom je záruka uchovat si naši svébytnost.*“ Zároveň se na první straně mimořádného čísla objevuje prohlášení předsednictva JKV KSČ. To se nese v podobném duchu jako prohlášení předsednictva ÚV KSČ, tedy odmítnutí okupace, výzva občanů ke klidu, rozvaze a jednotě a vyjádření podpory Dubčekovi a legálně zvolenému vedení ÚV KSČ. Stejně vyzněly také prohlášení předsednictev okresních výborů a redakce Rudého práva.²³² Toho dne tiskne Jihočeská pravda ještě dvě další mimořádná vydání. Z nich se čtenáři mohli dozvědět stanoviska PÚV KSČ, Národního shromáždění, prezidenta republiky, veřejné bezpečnosti, nebo prohlášení rady Jihočeského krajského národního výboru. Všechny politické orgány zcela ve shodě vyzývali občany ke klidu a neprovokování okupantů. Rovněž se zde objevila výzva k intervenujícím armádám, aby se vrátily domů, nebo stanoviska představitelů Vatikánu, britské vlády či československého velvyslanectví v Británii. Kromě toho již ve třetím mimořádném vydání byly otištěny informace o prvních obětech sovětské agrese či o zatčení československých reformních politiků.²³³

²²⁹ Původní název této ulice byl Krajinská. Od 8. listopadu 1946 nesla označení 5. května a 1. ledna 1991 se vrátil opět starý název Krajinská ulice. Blíže D. KOVÁŘ, P. KOBLASA, *c. d.*, s. 165.

²³⁰ SOkA České Budějovice. MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 15.

²³¹ J. PETRÁŠ, *Květen*, s. 69.

²³² JP, 21. srpna – mimořádné vydání, s. 1.

²³³ JP, 21. srpna – 2. mimořádné vydání, s. 1-2; JP, 21. srpna – 3. mimořádné vydání, s. 1-2.

Další den, 22. srpna, ve čtyři hodiny ráno, dorazila do města kolona asi třiceti sovětských tanků. Přijela po třídě Míru²³⁴ a projela městem přes Sady a po Lidické třídě pokračovala až k Rožnovu. Některé tanky se zastavily u mostů, další na Žižkově náměstí²³⁵ a jiné na zcela nevýznamných místech, jako byla např. dřevená lávka přes řeku Malši. Tanky přijely také k českobudějovické plynárně a zablokovaly vchod do podniku.²³⁶ Fučíkova kasárna ve Čtyřech Dvorech se okupantům obsadit nepodařilo. Vojáci je odmítli pustit dovnitř.²³⁷

O půl páté se dostávají první sovětské kolony k letišti v obci Planá u Českých Budějovic. K obsazení letiště dochází však až hodinu před polednem, kdy se na místo dostává tanková rota. Již v odpoledních hodinách začínají přilétávat první transportní letadla. Posádka jednoho z nich nezvládla za špatného počasí přistávací manévr do pole²³⁸ a havarovala. Nehoda si vyžádala také oběti na životech.²³⁹

Ráno po svém probuzení tedy spatřili obyvatelé Budějovic po celém městě rozmístěné tanky. Čtyři stály na Žižkově náměstí, v každém rohu jeden, a hlavními mířili do středu.²⁴⁰ Jeden z nich měl hlaveň namířenou na Černou věž a chrám sv. Mikuláše. Další tank stál před Švermovými kasárnami a hlaveň měl namířenou na Švermovo náměstí.²⁴¹ Tanky byly obsypány lidmi. Někteří se s vojáky snažili diskutovat a přesvědčovat je, aby se vrátili domů, protože jich zde není zapotřebí, jiní na tanky psali a lepili protiokupační hesla.²⁴²

Jaké pocity museli českobudějovičtí zažívat, když ráno po svém probuzení spatřili město obsazené tanky? Odpověď není těžké uhodnout. V rozhovorech s několika pamětníky se jasně opakovala slova jako „*smutek, zrada, rozčarování, bezmoc, bezradnost*“ atd. U komunistů, kteří se cítili těsně spjatí se Sovětským svazem, muselo být potom ono rozčarování nebo pocity zrady ještě intenzivnější než u ostatních. Pohled na vojáky se

²³⁴ Toto pojmenování nesla ulice od 23. dubna 1952 do 1. ledna 1991, kdy dostala zpět svůj původní název Pražská. Blíže D. KOVÁŘ, P. KOBLASA, *c. d.*, s. 200-201.

²³⁵ Od dubna 1990 Náměstí Přemysla Otakara II. Blíže Tamtéž., s. 70.

²³⁶ SOkA České Budějovice. MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 16.

²³⁷ Tamtéž, MěNV České Budějovice, plenární zasedání, mimořádné plenární zasedání z 23. srpna 1968, s. 2.

²³⁸ Sovětská letadla musela po určitou dobu přistávat v polích kolem letiště, neboť obsluha letiště stihla přistávací plochu polít mazlavým mýdlem a přikrýt rákosím, takže na ní bylo nemožné přistávat. Blíže SOkA České Budějovice. MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 18.

²³⁹ A. HOTTMAR, S. MACKOVIK, *Soviet Air Force*, s. 7-8. (Čerpáno z české verze této publikace – Rudé hvězdy nad Československem 1968-1991 - zveřejněné na internetu: <http://www.japo.eu/products.php?cat=5>, dne 13. 11. 2010)

²⁴⁰ AA, Výpověď R. Saka ze dne 21. 10. 2010.

²⁴¹ Od 1. 1. 1990 byl tomuto náměstí vrácen tradiční název Mariánské. Blíže D. KOVÁŘ, P. KOBLASA, *c. d.*, s. 67.

²⁴² J. PETRÁŠ, *Květen*, s. 77.

samopaly a zrůdná kovová monstra v ulicích města a rachocení jejich motorů musely na většinu obyvatel dopadat neskutečně depresivně. Nabízela se paralela s lety 1938 a 1939 a všem teď jistě v myslích vytanul strach a nejistota z toho, co bude. Bylo jasné, že se československá armáda bránit nebude, a i kdyby ano, proti půlmilionovému sovětskému kolosu by neměla ani tu nejmenší šanci. V pomoc ze Západu věřil jen málokdo. Většině zřejmě bylo také jasné, byť si to možná ani nechtěli připustit, že teď je již konec nadějí na demokratizaci společnosti, protože taková obrovská armáda se neposílá do spojeneckého státu jen tak pro nic za nic a sama od sebe v nejbližší době také neodejde.²⁴³

V 11 hodin dopoledne odjela čtyřčlenná delegace MěNV (předseda B. Drajer, F. Václavek, předseda MěV NF L. Krasl a major Vomela, náčelník městské bezpečnosti) do Rožnova na jednání se sovětským velitelem. Požádali ho o stažení tanků z města, aby se zbytečně nejitřila nálada jeho obyvatel a nedošlo ke konfliktům. Po zhruba tříhodinovém vyjednávání velitel s jejich požadavkem souhlasil. Delegace potom spolu se sovětskými důstojníky objela jedno stanoviště po druhém a odpoledne tanky z města skutečně zmizely. Na závěr této akce se Bedřich Drajer postaral o malý skandál. Když se v Biskupské ulici se sovětskými důstojníky loučil, veřejně jim potřásl rukou. Za to sklidil vlnu kritiky nejenom od obyvatel města, ale rovněž od poslanců MěNV.²⁴⁴

Národ bývá vždy, v tragických chvílích jako je tato, velice citlivý k podobným symbolickým gestům. Generálu Syrovému po válce přitížilo to, že si jakožto ministr obrany potřásl rukou s Adolfem Hitlerem. Je však nezpochybnitelné, že Drajer svým jednáním se Sověty a dosažením toho, že alespoň tanky město opustí, přispěl k určitému, i když zřejmě jen nepatrnému uklidnění situace. To však v tu chvíli nikdo z těch, kteří ho viděli potřásat si rukou se sovětskými důstojníky, nemohl tušit, a proto jeho gesto celkem logicky vyvolalo velké pohoršení. Vzhledem ke všeobecné protisovětské náladě to však není možné mít nikomu za zlé.

Je rovněž otázka, zda příčinou jeho podání ruky byly sympatie, strach z okupantů, anebo se jednalo o jakýsi výraz vděku za to, že byl splněn požadavek MěNV a zařízeno odsunutí tanků z města, či o přirozenou reflexivní reakci na nabídnutou sovětskou pravici, nebo pouhé zdvořilostní gesto, kterému on sám nepřikládal žádný význam. Dnes na to již nikdo odpovědět nemůže. Drajerovo další odmítání jakkoliv spolupracovat či vyjednávat s veliteli v následujících dnech však možnost sympatizování s okupací celkem vylučují. Na

²⁴³ AA, Výpovědi pamětníků.

²⁴⁴ SOkA České Budějovice. MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 35.

druhou stranu se ale mohlo také jednat pouze o to, že se nechtěl v očích veřejnosti a reformně smýšlejících kolegů zkompromitovat a otevíral si tak zadní vrátka na obě strany – podáním pravice na stranu sovětskou a neochotou jim pomáhat a jednat s nimi i na stranu československou.

Odpoledne se tanky na náměstí daly do pohybu. Jeden z nich opouštěl prostor ulicí Dr. Stejskala. „Doprovázelo“ ho auto s mladíky a státní vlajkou. Z auta i od kolemjdoucích se ozýval pískot. Před vjezdem do ulice musel tank zastavit, protože nemohl projet. Obsluha tanku, aby unikla pískotu, se schovala dovnitř a zabouchla za sebou poklop. Podle autorky deníkového zápisu, která byla této události přítomná, bylo na vojákovi vidět to, že si je vědom bezpráví, které zde Sověti páchají a stydí se za to.²⁴⁵

Jak vlastně samotní sovětští vojáci okupaci vnímali? Pro ilustraci mohou posloužit vzpomínky tankisty Valerije Finjuka, který se v srpnu 1968 účastnil obsazení a okupace Týna nad Vltavou. Vojákům v jeho jednotce bylo tehdy kolem dvaceti let a jednoho dne jim bylo sděleno, že podle rozkazu sovětské vlády musí odjet pomoci československým bratrům. Nasedli do tanků a jeli. Museli spěchat, bylo jim řečeno, že hrozí obsazení Československa vojsky NSR. Svými veliteli tedy byli naočkováni k tomu, že musí zemi zachránit. Řidič jednoho tanku si během jízdy rozedřel ruce až do krve, ale ostatní mu neustále opakovali: „*Jed', jed', nezastavuj, musíme tam být první, zachránit je.*“ A tak si nechal poraněné ruce ovázat kusy hadru a pokračovat v řízení. Jakmile však vojáci vstoupili na naše území, pochopili, že je všechno jinak. Nikde nebyly žádné cedule se jmény měst, všechny nápisy byly zamazané barvou, lidé byli naštvaní, házeli po nich vejce, křičeli, lezli na tanky a převraceli auta. Pak si vojáci všimli i nápisy v azbuce vyzývajících vojáky k návratu domů a současná situace jim začala vrtat hlavou.²⁴⁶

Ve světle podobných vzpomínek působí celá demagogie a lži sovětského politického aparátu ještě hrůzněji. Je opravdu smutné pozorovat, jak byli mladí sovětští vojáci odhodlaní osvobodit své československé přátele od západních Němců, a přitom netušili, že zemi, kde nikdo žádnou pomoc nepotřebuje, vlastně jedou vojensky obsadit a okupovat.

V první den vstupu vojsk do města se sešlo neúplné plénum JKV KSČ. Zasedání vedli tajemníci Majer a Žižka, neboť Jan Duba a několik dalších členů pléna se právě v tento den účastnilo XIV. sjezdu ve Vysočanech. V názorech odsuzujících invazi byli členové pléna jednotní – okupace je nezákonná, vojska zde nemají co dělat a nikdo je sem nezval. Karel

²⁴⁵ J. PETRÁŠ, *Květen*, s. 77.

²⁴⁶ *Vrátil se do Týna, tentokrát už bez tanku*, ČD, 18. srpna 2008, s. 3.

Vendl dokonce situaci zcela otevřeně a pravdivě nazval „válečným stavem“. V bouřlivé diskuzi, ve které se členové pléna snažili vyřešit, jak postupovat dále, opakovaně zaznívaly dosti extrémní návrhy na rozpuštění strany, nebo přechodu komunistů do ilegality. Velice diskutovaným bodem programu bylo, zda podpořit či odmítnout státní generální stávkou. Většina zúčastněných byla proti stávce, neboť se obávali, že dojde k narušení výrobní činnosti a tím se zhorší hospodářská situace v kraji, potažmo celé zemi. Někteří doporučení stávky schvalovali, ale stávka podle nich měla trvat hodinu, maximálně dvě nebo tři, aby tím výroba významně neutrpěla.²⁴⁷ K vyhlášení celostátní stávky na protest proti okupaci nakonec došlo. Konala se 23. srpna a trvala pouze od 12 do 13 hodin. Během této hodiny dorazilo k vojenské nemocnici v Českých Budějovicích několik sovětských aut, která vezla na ošetření šest vojáků, kteří přežili havárii sovětského letounu. Vstup dovnitř jim byl však umožněn až po uplynutí doby vymezené pro stávkou.²⁴⁸

Na závěr plenárního zasedání byla schválena rezoluce odsuzující okupaci, která byla ještě ten samý den otištěna v Jihočeské pravdě²⁴⁹ a vytvořena zvláštní skupina, ve složení Lešenar, Kouba, Vendl, Holman, Nový, Krejčí, pověřená jednáními se zástupci okupačních armád v kraji.²⁵⁰

Dne 22. srpna vychází dvě vydání Jihočeské pravdy. Jedno řádné a druhé zvláštní. Obě se nesly v duchu včerejších výtisků a informovaly čtenáře o postupu invazních vojsk, o obsazení Českých Budějovic, o tom, že se v tento den sešel XIV. sjezd KSČ, a obsahovaly další prohlášení nejvyšších orgánů – vlády, ÚV KSS, JKV KSČ, ministerstva obrany, a také dvou prezidentů – československého a jugoslávského. Zatímco Josip Broz Tito intervenci odsoudil, v projevu Ludvíka Svobody tato slova nezazněla. Kromě Titovy podpory Československu se na stránkách deníku objevily také vyjádření britských, izraelských a západoněmeckých komunistů stejně tak jako odsouzení okupace ze strany rumunského nejvyššího představitele Nicolae Ceausescu anebo informace o protestních demonstracích před sovětskými velvyslanectvími v Kodani a Oslu. Je zde také výzva za propuštění zatčených členů předsednictva ÚV KSČ.²⁵¹

²⁴⁷ SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 17, sign. I/C/1b/1, plénum JKV KSČ, č. fasc. 37, 22. 8. 1968, s. 372-383.

²⁴⁸ Byla to v pořadí již třetí stávka. Ta první, celorepubliková se uskutečnila již 21. srpna a trvala pouze pět minut, od 12:00 do 12:05. Druhou celokrajskou vyhlásil rozhlas v první den obsazení Českých Budějovic. Ta trvala od 12:00 do 12:15. Blíže SOkA České Budějovice. MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 18.

²⁴⁹ *Rozvahu a klid!*, JP, 22. srpna – 2. zvláštní vydání, s. 1.

²⁵⁰ SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 17, sign. I/C/1b/1, plénum JKV KSČ, č. fasc. 37, 22. 8. 1968, s. 383.

²⁵¹ JP, 22. srpna; JP, 22. srpna – 2. zvláštní vydání.

Reakce obyvatel na příjezd vojsk do Budějovic byla, stejně jako v ostatních městech republiky, jednoznačná – na každém volném místě se objevily nápisy a letáky v češtině a ruštině.²⁵² Jejich hlavní myšlenkou byl odpor proti okupaci a výzvy k odchodu vojsk. Knihkupectví Sovětská kniha muselo být uzavřeno mříží, před kterou se nahromadilo značné množství odpadků. Protisovětská hesla byla psána i na tanky a jejich hlavně. Tanky byly „bombardovány“ odpadky, ovocem a vajíčky a někteří občané na ně také plivali. Posádky seděly uvnitř a neodvažovaly se vystrčit hlavu. Na obchodech se kromě hesel objevovaly rovněž nápisy: „Okupantům neprodáváme“ a v případě, že skutečně došlo k pokusům vojáků o nákup, prodáváci tento pokyn důsledně dodržovali.²⁵³ Ředitelství českobudějovických restaurací a jídelen vydalo příkaz neobsluhovat sovětské vojáky.²⁵⁴ Protiokupační hesla visela dokonce i z Černé věže. Na radnici a dalších veřejných budovách vlály československé vlajky stažené na půl žerdi a na místech, kde obvykle visely vlajky sovětské, se objevily černé prapory. Zmizely také pěticípé hvězdy. Mládež je odstranila z lokomotiv, služebních objektů nádraží, budovy JKNV a také z radnice, kde byla místo toho umístěna československá státní vlajka. Z radnice byla sundána také tabulka s nápisem „*Městský národní výbor České Budějovice, město 20. výročí osvobození vlasti Sovětskou armádou.*“ Ze třídy Rudé armády zmizely cedule s názvem ulice a byly nahrazeny jinými, na kterých stálo „*Tř. československých legií.*“ Tabulky s názvem ulice byly odstraněny rovněž z třídy Maršála Malinovského.²⁵⁵ Odpor vůči všemu, co mělo nějakou souvislost se Sovětským svazem a jeho vojskem se tedy v těchto dnech projevoval zcela zřetelně a úplně všude. Byla to vlastně jediná zbraň, kterou obyvatelé okupovaného státu proti agresorům měli.

Sovětští vojáci chodili několikrát denně po městě, protiokupační plakáty strhávali ze zdí a hesla zamalovávali barvou. Krátce po nich šla skupinka mladíků, která vylepovala nové plakáty a psala nová hesla.²⁵⁶

Další velice výraznou formou odporu byla snaha intervenční vojsko dezorientovat, a to jak uvnitř města, tak i mimo. Cedule ukazující cestu nebo názvy ulic byly strhávány, otáčeny,

²⁵² Pro podrobný výčet všech letáků, hesel a veškerých projevů lidové slovesnosti v době okupace srov. J. PECKA (ed.), *Spontánní projevy*.

²⁵³ SOkA České Budějovice. MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 16-17.

²⁵⁴ AA, Výpověď R. Saka ze dne 21. 10. 2010.

²⁵⁵ SOkA České Budějovice. MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 17, 19.

²⁵⁶ J. PETRÁŠ, *Květen*, s. 79.

zamazávány barvou a někdy úplně ničeny. Často byly přelepovány azbukou psanými nápisy, na kterých stálo např. „Moskva, Sibiř, Kyjev nebo Volha“.²⁵⁷

Proti okupaci protestovaly také rezoluce, sestavované podniky, spolky, sdruženími a jednotlivci v celém kraji a všechny vyjadřovaly to samé – nesouhlas s okupací, žádost o odchod armád pěti zemí Varšavské smlouvy a podporu legálnímu československému vedení. Rezoluce byly zasílány na adresu JKV KSČ nebo čteny v rozhlasu. Robert Sak vzpomínal, že když v prvních dnech okupace sestavovali rezoluci v Nakladatelství Růže, zasazoval se o to, aby v ní byla zakotvena formulace „*protestujeme proti aktu sovětského imperialismu*“. Pro některé jeho spolupracovníky už to bylo příliš silné, ale on byl přesvědčen, že se okupace musí pojmenovat pravým jménem a slovní spojení „*sovětský imperialismus*“ se v rezoluci nakonec objevilo.²⁵⁸

Na adresu krajského výboru však nechodily pouze rezoluce, které s okupací vyjadřovaly nesouhlas. Ojedinele se objevilo i několik dokumentů, jež sovětskou intervenci naopak schvalovaly a požadovaly odstoupení nejenom reformního vedení ÚV KSČ, ale také např. vedoucího tajemníka JKV KSČ Jana Duby a dalších představitelů kraje či města. Jedním takovým případem je např. ručně psané „*Provolání poctivých komunistů lidu Českobudějovicka*“²⁵⁹ V podobném duchu se nese rovněž rezoluce „*Posluchačů československého a slovenského rozhlasu*“. Tato rezoluce je přeci jenom formulována o trochu inteligentněji než předchozí a na rozdíl od ní nepůsobí jako zoufalý výkřik do tmy, ale její slova říkají v podstatě to samé, i když mnohem vzletnější formou. Je zde odsouzeno používání termínu „socialismus s lidskou tvář“, protože „*co mohlo být nelidštějšího ... než podporovat ... kapitalisty.*“ Podle textu rezoluce nás spojenecké armády přijely zachránit před reakci a kontrarevolucí, a je ostudné, že se k nim českoslovenští občané nechovají tak důstojně, jak by si zasloužili. Na závěr se objevuje výzva, aby nebylo užíváno termínu „okupace“ a naopak, aby byla vojákům vyjadřována „*vděčnost za jejich příchod, který byl*

²⁵⁷ SOkA České Budějovice. MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 17.

²⁵⁸ AA, Výpověď R. Saka ze dne 21. 10. 2010.

²⁵⁹ Na kusu papíru malého formátu, neúhledným písmem, stojí:

„*Provolání poctivých komunistů lidu Českobudějovicka.*

At' žijí spojenecká vojska. At' žije SSSR a naši spojenci, kteří nás i Vás zachraňují před kontrarevolucí. Pryč se zrádcem lidu a kolaborantem Dubčekem, Smrkovským, Dubou, Ondříchem, Václavkem a jinými. Proto žádáme kategoricky už podruhé o toto zveřejnění v listech našeho města.

Bůh s Vámi, zrádci.“ Blíže SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 90, sign. I/C/7d/6, rezoluce, fasc. 710, rezoluce č. 380, s. 1.

opravdu v pravý čas“.²⁶⁰ Podobné anonymní rezoluce vyjadřující intervenci podporu však na adresu JKV KSČ přicházely zcela výjimečně.

Podle zprávy tajemníka Oldřicha Lešenara z 2. září bylo krajskému výboru zasláno v prvních dnech okupace 150 rezolucí.²⁶¹

Dalším symbolickým protestním aktem bylo svolání schůze Svazu československo-sovětského přátelství. Ta se uskutečnila dne 22. srpna v budově Pozemních staveb. Jediným bodem programu bylo hromadné odhlášení všech zúčastněných ze SČSP.²⁶²

Objevil se také pokus o přechod části komunistické strany do ilegality. Jak již bylo řečeno, na schůzi pléna JKV KSČ z 22. srpna podobné nekonkrétní návrhy zazněly, ale jinak se ani v kronice ani v jiných pramenech o akci podobného rázu nedochovaly žádné zmínky. Jediné bližší svědectví o tomto pokusu podává Robert Sak. Návrh k vytvoření ilegální sítě KSČ v jižních Čechách zřejmě vyšel z okruhu vedoucího tajemníka Duby a delegátů XIV. sjezdu. Princip měl být stejný jako v době nacistické okupace. Jednotliví členové KSČ, mezi nimi i pan Sak, kteří byli ochotni se této akce účastnit, již dostali rozdělené úkoly, ale nakonec celý pokus o vytvoření ilegálního odboje proti sovětské agresi vyzněl do ztracena a dále se nijak nerozvinul.²⁶³

V pátek 23. srpna v poledne přišla na radnici skupina sovětských důstojníků a dožadovala se ubytování pro jejich velitelský štáb. České Budějovice byly v té době posledním krajským městem, které velitelům okupačních jednotek žádné ubytování neposkytlo. Bedřich Drajer a další členové rady tento jejich požadavek nejprve odmítli. Přestože byli ochotni se Sověty vyjednávat, nebyli ochotni jim nijak pomáhat. Redaktor Rudého práva Alex Černý nabídl důstojníkům místnosti krajské pobočky tohoto deníku. Ti však odmítli. Nakonec pod pohrůzkou násilí nejvyšší městští představitelé povolili a přislíbili Sovětům ubytování v hotelu Emauzy na Dobré Vodě.²⁶⁴

Ve 14 hodin zahájil Bedřich Drajer na radnici mimořádné plenární zasedání MěNV. Výbor se sešel téměř kompletní. Z 84 poslanců chybělo pouze šest. Přítomní byli seznámeni se situací okupační armády na území Českých Budějovic a opatřeními, které rada MěNV

²⁶⁰ SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 90, sign. I/C/7d/6, rezoluce, fasc. 710, rezoluce č. 3, s. 1.

²⁶¹ Tamtéž, JKV KSČ, inv. č. 17, sign. I/C/1b/1, plénum JKV KSČ, č. fasc. 37, 2. 9. 1968, s. 419.

²⁶² SOkA České Budějovice, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 19.

²⁶³ AA, Výpověď R. Saka ze dne 21. 10. 2010.

²⁶⁴ SOkA České Budějovice, MěNV České Budějovice, plenární zasedání, mimořádné plenární zasedání, 23. srpna 1968, s. 1; Tamtéž, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 36.

provedla.²⁶⁵ Rovněž byli informováni o návštěvě zástupců sovětské armády na radnici a byla přečtena rezoluce, která měla být po skončení zasedání předána rozhlasu. V následující diskuzi bylo k rezoluci vysloveno několik připomínek, a proto byla sestavena komise, která měla rezoluci přepracovat.²⁶⁶

Úvodní referát Jindřicha Ondřícha, který přišel na program hned po Drajerově zahájení schůze a stal se také podkladem pro pozdější rezoluci, hovořil jasně o postoji MěNV vůči okupaci – výbor stojí za legální vládou, prezidentem republiky a nově zvoleným ÚV KSČ, nebude jednat se žádnou samozvanou nebo Sověty dosazenou vládou a stejně tak nebude vyjednávat ani se zástupci sovětské vojenské moci ve městě a především jim nebude nijak pomáhat.²⁶⁷

Další diskusní příspěvky podávají informace o tom, jakým způsobem se někteří členové výboru k situaci stavěli. Je zajímavé sledovat, jak se mínění některých z nich diferencovalo, občas až do zcela opačných rozměrů. Většina z nich považovala okupaci za zradu československo-sovětského přátelství. Otřáslo jimi, že armáda, která v roce 1945 Československo osvobodila, se nyní vrátila, ale tentokrát v roli okupantů. Václav Hlas např. odsuzoval už jenom ten fakt, že zástupci MěNV s okupanty jednali. Oproti tomu František Radosta považoval vyjednávání za nutnost, ale odmítal, aby představitelé města Sovětům jakkoliv pomáhali.²⁶⁸ Podplukovník Falář vyvolal nesouhlas většiny přítomných, když sovětské vojáky omlouval a žádal, aby se poslanci vůči nim chovali slušně a rovněž obhajoval Drajerovo podávání si ruky se Sověty z předchozího dne.²⁶⁹ Ostře v rozporu se snahami omlouvat jakýkoliv smířlivý postoj vůči okupantům stál František Sekyra, který se v závěru diskuze vyjádřil takto: „*Padá na nás všechna odpovědnost a musíme proto plně podporovat naši vládu a stranu a nedělat ústupky. Okupanty musíme vidět jako naše nepřátele a zrádce českého národa.*“ Václav Mikeš zase seznámil poslance s incidentem, který se mu přihodil na ulici. Poté, co si odmítnul připnout na oblečení trikoloru na znamení odporu proti okupaci,

²⁶⁵ Již bylo zmíněno opatření o omezení prodeje některých potravin. Dále MěNV přislíbil hradit občanům opravy škod, které armáda ve městě způsobila, např. rekonstrukci domu č. 250, jehož část byla zdemolována sovětským tankem, nebo oprava poničených vozovek a chodníků. Blíže SOKA České Budějovice, MěNV České Budějovice, plenární zasedání, mimořádné plenární zasedání, 23. srpna 1968, úvodní referát, s. 2.

²⁶⁶ Tamtéž, MěNV České Budějovice, plenární zasedání, mimořádné plenární zasedání, 23. srpna 1968, s. 1.

²⁶⁷ Tamtéž, MěNV České Budějovice, plenární zasedání, mimořádné plenární zasedání, 23. srpna 1968, úvodní referát, s. 2-3.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 1-6.

²⁶⁹ V materiálu ze schůze se o tomto proslavu nedochovala ani zmínka. Svědectví o tom, že něco takového vyslovil, je velice stručně zachyceno v městské kronice. Blíže Tamtéž, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 36.

jakýsi mladík ho poplival. Jestliže Mikešovi bylo zatěžko vyjádřit tímto symbolickým a vcelku neškodným projevem sounáležitost s okupovaným národem, Oldřich Janouch se nebál oslovit ta nejvyšší okupační místa a vznesl požadavek, aby byl Brežněvovi zaslán telegram se žádostí o navrácení čestného odznaku města, který obdržel při svojí návštěvě v Českých Budějovicích. Tímto opět symbolickým aktem by MěNV dal velice zřetelně najevo svůj odmítavý názor k intervenci, ale nakonec se nic takového neuskutečnilo, protože se to v dané situaci jevílo jako nedůležité.²⁷⁰

V průběhu jednání se na radnici dostavili opět sovětští důstojníci a žádali nové ubytování. Hotel na Dobré Vodě jim nevyhovoval. Cítili se příliš odříznutí od města. Chtěli si zabrat jiný hotel a požadovali, aby někdo z výboru šel s nimi a zařídil to. Jejich žádost byla zamítnuta. Drajer a další s nimi již nechtěli jednat, a proto vyslali Františka Sekyru, jenž Sovětům vyřídil, „*aby si poradili sami*“.²⁷¹

Nad městem v tento den létal vrtulník a shazoval letáky sovětského velitelství. Jejich obsahem bylo vylhané tvrzení, že vojska Varšavské pětky přišla na prosbu vládních a stranických funkcionářů. Rovněž obsahovaly příkaz, aby všichni obyvatelé, kteří vlastní střelné zbraně, je odevzdali sovětskému velitelství, jinak bude ve městě vyhlášen výjimečný stav. K tomu však nakonec nedošlo.²⁷²

Třiadvacátý srpen byl na nějakou dobu posledním dnem, kdy vyšla Jihočeská pravda ještě legálně. Půl hodiny poté, co skončil tisk odpoledního druhého vydání, obsadila sovětská vojska redakci deníku a tiskárnu a většinu nákladu zabavila. Vojáci se samopaly vyhnali všechny přítomné redaktory a obsluhu tiskárny ven z budovy a ke vchodu se postavil ozbrojený voják. Členům redakce se podařilo zachránit alespoň hlavičku novin.²⁷³ Jihočeská pravda od té doby musela vycházet ilegálně. Redaktoři se uchýlili na předem připravená místa, která střídali, aby se vyhnuli odhalení. Noviny tak ve ztížených podmínkách a menším nákladu vycházely dál. Zpočátku byly tištěny na cyklostylu a později, když se redakce uchýlila do Artypy Holubov, již opět na tiskárně, i když ne na novinový papír. Z Holubova byly balíčky s novinami autem převáženy do Českých Budějovic. Do ilegality však nepřešla redakce kompletní. Někteří členové se raději prozíravě „*hodili marod*“, aby se nijak

²⁷⁰ SOkA České Budějovice, MěNV České Budějovice, plenární zasedání, mimořádné plenární zasedání z 23. srpna 1968, s. 3, 6.

²⁷¹ Tamtéž, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 36; Tamtéž, MěNV České Budějovice, plenární zasedání, mimořádné plenární zasedání z 23. srpna 1968, s. 6.

²⁷² Tamtéž, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 21.

²⁷³ *NEDÁME SE UMLČET!*, JP, 24. srpna 1968, s. 1.

nezkompromitovali.²⁷⁴ Toto „*pololegální*“ vydávání Jihočeské pravdy bylo 28. srpna bylo dokonce odsouhlaseno na schůzi předsednictva JKV KSČ.²⁷⁵

Sobotní vydání Jihočeské pravdy bylo vytištěné na papíře o něco menšího formátu a skládalo se pouze z jednoho listu. Obsahovalo několik článků, jež se objevily již předchozího dne v odpoledním mimořádném vydání, které redaktoři nestihli plně rozšířit mezi lid, neboť bylo z velké části okupanty zabaveno. Obyvatelé Budějovic se z něj mohli dozvědět o zahájení Moskevských jednání, o protestních akcích, které probíhaly po celém světě, a na závěr se mohli v rubrice „Okupační oznamovatel“ zasmát několika vtipným inzerátům týkajícími se sovětských vojáků.²⁷⁶ Funkce rubriky, stejně tak jako veškerého lidového humoru, který v této době vznikl, byla jasná – zesměšňováním sovětských vojáků, vůdců Varšavské pětky a československých kolaborantů alespoň trochu odlehčit situaci, pozvednout náladu národa sužovaného okupací a pobavit se v době, kdy nikomu do smíchu nebylo.

V této podobě vychází Jihočeská pravda až do 29. srpna, kdy byla redakci její budova, po vzájemném jednání mezi členy předsednictva JKV KSČ a sovětského velení, vrácena²⁷⁷ a od následujícího dne se podoba deníku opět vrátila k normálu.

Všechna čísla, která redakce vydala v ilegalitě, byla vytištěna pouze na jednom listu. Po prvních cyklostylových vydáních se díky tiskárně na Artypě kvalita novin zlepšila. Téměř každé číslo v těchto dnech na titulní straně uvedeno heslem, vyjadřujícím mínění veřejnosti – např. „*Okupantům ani kapku vody*“, „*Budme všichni Dubčeky*“, „*Ať žije nový ÚV KSČ*“ atd. Obsah jednotlivých článků se nese ve stejném duchu jako v předcházejících vydáních a na konci druhé stránky nechybí humorný „Okupační hlasatel“ s dalšími vtipnými inzeráty.²⁷⁸

30. srpna se v Jihočeské pravdě objevuje sdělení: „*Jednou z podmínek, abychom mohli tisknout Jihočeskou pravdu v tiskárně, byla žádost sovětských vojsk o dementi zprávy v našich novinách, že sověští vojáci mají hlad a drancují. Opravujeme tuto zprávu. Sověští vojáci vůbec nemají hlad. Naopak odmítají jídlo, které jim naši lidé sami nosí.*“²⁷⁹ Je vidět, že sovětským velitelům stačilo ke štěstí opravdu málo, vždyť ironie z těchto řádků je jasně

²⁷⁴ Drama zažívala i redakce Jihočeské pravdy, ČD, 21. srpna 2008, s. 5.

²⁷⁵ SOA Třeboň, JKV KSČ, zápisy ze schůzi předsednictva, fasc. 165, s. 238.

²⁷⁶ Např. „*ZTRÁTY: Ztratilo se čs. sovětské přátelství. Zn. Navždy.*“, „*BYTY: Přejemnou podnámem zoufale hledá. Zn. Velitel města.*“ atd. Blíže JP, 24. srpna 1968, s. 1-2.

²⁷⁷ SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 17, sign. I/C/1b/1, plénum JKV KSČ, č. fasc. 37, 2. 9. 1968, s. 423.

²⁷⁸ JP, 24. srpna 1968, s. 1-2; JP, 25. srpna, s. 1-2; JP, 26. srpna, s. 1-2; JP, 27. srpna, s. 1-2; JP, 28. srpna, s. 1-2; JP, 29. srpna, s. 1-2.

²⁷⁹ *Dementi*, JP, 30. srpna, s. 2.

patrná. Vojákům byla odírána i voda. Vynucovali si jí pouze pod hrozbou střelby. To, že měli vojáci hlad, jasně vyplývalo z toho, že sbírali houby, na polích kradli brambory a v lesích stříleli zvěř.²⁸⁰ Logika sovětské demagogie byla však zcela jasná. Místo toho, aby velitelé zajistili vojákům větší přísun jídla, snažili se jejich hladu zamezit tím, že redakci novin přinutili otisknout zprávu, ve které stojí, že vojáci hlad nemají a jsou na tom dokonce tak dobře, že jídlo odmítají.

Důsledkem opětovného zavedení předběžné cenzury, ke kterému došlo po návratu politiků z Moskvy, a také aplikování autocenzury, aby nedocházelo ke zbytečnému dráždění Sovětského svazu,²⁸¹ se na stránkách Jihočeské pravdy přestává objevovat „Okupační oznamovatel“. Od 30. srpna, kdy z navracené tiskárny vychází první číslo, není po vtipných „sovětských“ inzerátech ani jiné formě lidového humoru na stránkách krajského deníku ani stopy.

Československý rozhlas v Českých Budějovicích tvořil v první dny okupace důležitou složku štafetového celorepublikového vysílání. Skupina českobudějovických občanů, jejímž členem byl také pan F. Z.,²⁸² totiž budovu rozhlasu před sovětskými vojáky zamaskovala tím, že sundala ceduli a na její místo umístila jinou s nápisem „Mateřská škola“. Tak mohl rozhlas několik dní nepřetržitě vysílat, až do 26. srpna, kdy byl nakonec okupanty odhalen a obsazen. Texty vysílání byly v drtivé většině rezoluce.²⁸³

K obsazení došlo ve 3:30 ráno. Vysílání bylo přerušeno a všichni redaktoři vyhnáni.²⁸⁴ Rozhlas ve městě byl posledním v zemi, který díky důmyslné kamufláži zůstal neodhalen. O pět hodin později, v 8:40, však bylo vysílání opět obnoveno, a to z nedalekého Jihočeského divadla, a rozhlas v ilegalitě vysílal dál pod názvem „*Legální vysílač jihočeský*“. Okupanti sice o vysílání věděli, ale netušili, kde mají rozhlasový štáb hledat. Po několika dnech byl ale tento úkryt také prozrazen, pracovníci jej opustili a budějovický rozhlas přestal na nějakou chvíli vysílat úplně.²⁸⁵ Vstup do budovy byl zaměstnancům rozhlasu opět povolen až 5. září.²⁸⁶

V prvních dnech okupace umlkla ve městě veškerá kultura. Byly zastaveny výstavy, které se v té době konaly, 23. srpna se uzavřela všechna kina, a když byl po dvou dnech jejich

²⁸⁰ SOkA České Budějovice, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 21.

²⁸¹ A. BENČÍK, *V chapadlech*, s. 232.

²⁸² AA, Výpověď F. Z. ze dne 1. 6. 2010.

²⁸³ SOkA České Budějovice, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 17.

²⁸⁴ J. PETRÁŠ, *Květen*, s. 68.

²⁸⁵ *Vysílali jsme spontánně, od srdíčka*, ČD, 25. srpna, s. 3.

²⁸⁶ J. PETRÁŠ, *Květen*, s. 68.

provoz opět obnoven, promítalo se pouze odpoledne. Večerní představení byla zrušena. Jihočeské divadlo zahájilo sezónu 1968-1969 až 10. září. Do 7. září byly zakázány zábavy. Zavírací doba restaurací byla stanovena na 21. hodinu.²⁸⁷

Na 27. srpen vyhlásil jihočeský rozhlas stávkou. Ta se však spontánně proměnila ve vítání československé delegace, která se právě toho dne vrátila z Moskvy. Od devíti hodin ráno až do čtvrt na deset byly v ulicích města slyšet sirény, vyzvánění zvonů a troubení automobilových klaksonů. Českobudějovická továrna Koh-i-noor začíná v posledních srpnových dnech vyrábět na podporu československých státních představitelů zvláštní sadu tužek s portréty Svobody, Dubčeka, Černíka a Smrkovského a to rovnou v několika barvách. Podpora našim politikům se ve dnech okupace odráží mimo jiné také na poště. Dopisy odesílané z Českých Budějovic byly opatřovány kulatým razítkem, kde se uprostřed nacházel lipový lístek se jmény čtyř našich nejpopulárnějších státníků, a v mezikruží bylo kromě úředního textu umístěno heslo: „*J sme s Vámi.*“²⁸⁸

O mimořádné podpoře, které se v těchto dnech internovaní politici a strana jako celek mohli těšit, svědčí rovněž nebývalé vysoký počet nově podaných přihlášek do KSČ. V rozmezí mezi 21. – 31. srpnem se v celém jihočeském kraji rozhodlo do strany vstoupit 300 dosud bezpartijních občanů, z toho 86 pocházelo z okresu České Budějovice.²⁸⁹

Přestože se 27. srpna ještě „činila“ sovětská armáda - načas obsadila letiště v Hosíně a tanky obklíčily Fučíkova kasárna ve Čtyřech Dvorech – dá se říct, že od tohoto dne se život ve městě začíná pomalu navracet k normálu.²⁹⁰ Jak by také ne. Vždyť vládní a stranická delegace s sebou ze Sovětského svazu přivezla moskevský protokol²⁹¹ a spolu s ním také zárodky začínající normalizace.

2.3. Srpnové události na dalších místech okresu ve světle obecních kronik

Obecní kroniky jednotlivých obcí v okresu České Budějovice zanechávají svědectví o okupaci také na dalších místech okresu. Informace o průběhu intervence se kronika od kroniky liší. Někde je zápis velice pečlivý a podrobný, jinde zase dosti strohý, nekonkrétní

²⁸⁷ SOkA České Budějovice, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 19.

²⁸⁸ Tamtéž, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 19-20.

²⁸⁹ SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 17, sign. I/C/1b/1, plénum JKV KSČ, č. fasc. 37, 2. 9. 1968, s. 421.

²⁹⁰ SOkA České Budějovice, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 39.

²⁹¹ 27. 8. se v Českých Budějovicích schází plénum JKV KSČ, které na moskevský protokol, respektive na oficiální komuniké z jednání v Moskvě, reaguje. Této schůzi bude ještě věnována pozornost v následující kapitole.

(často i bez datací) a někde dokonce chybí. U každé kroniky závisí úroveň kronikářského zápisu vždy především na osobě kronikáře a jeho názorové orientaci, což v této době platilo dvojnásobně. Jinak vypadá zápis, který psal člověk, jenž byl přesvědčený o existenci kontrarevoluce a vnímal příchod vojsk skutečně jako pomoc, a odlišně působí zápis někoho, kdo se srpnovými událostmi nesouhlasil, ale svůj názor si prozíravě nechal pro sebe, a aby si nezadal s režimem, doplnil svůj objektivní výklad stručnou poznámkou o internacionální pomoci. Přestože nikdy není v kronice explicitně řečeno, na jaké straně autor zápisu názorově stál, z výše zmíněných indicií se historik může snadno mnohé dozvědět.

Doba samotná je vůbec důležitým faktorem, který kronikářský zápis ovlivňuje. Důležité bylo rovněž to, zda byl kronikářský zápis psán přímo v době, kdy se dané události odehrály anebo s určitým odstupem, popřípadě zda byl původní kronikářský zápis po letech nahrazen jiným, který lépe vyhovoval politickému klimatu a těm, kteří byli zrovna u moci.²⁹²

Nejvěrohodnějším zdrojem informací v tomto směru byla již mnohokrát citovaná kronika Českých Budějovic. Její zápis je objektivní, okupaci odsuzuje a právě z toho důvodu nakonec musel být vyměněn za zápis jiný.²⁹³ Z ostatních kronik je možné snad nejpečlivější zápis týkající se událostí roku 1968 nalézt v Pamětní knize Týna nad Vltavou. Jak sám kronikář, který zápis pořídil, přiznává, vznikl asi s ročním odstupem. Nese se tedy zcela v duchu nastupující normalizace. Autor zápisu odsuzuje celý demokratizační proces jako „*pokus o kontrarevoluční zvrát*“, jeho protagonisty nazývá nepřáteli Sovětského svazu a intervenci vyzdvihuje jako internacionální pomoc. Přestože je ochoten uznat některé dobré věci, které tato doba přinesla, jedná se obecně o velmi důkladnou kritiku polednových reforem a jejich tvůrců.²⁹⁴

²⁹² J. PETRÁŠ, *Odras*, s. 183.

²⁹³ Českobudějovický kronikář tento zápis předložil v červenci 1969 radě MěNV. Ta jej pochopitelně neschválila. V českobudějovickém archívu se však dochoval. Blíže J. PECKA, *Proměny Pražského jara ve světle pramenů spontánní povahy*, in: *Proměny Pražského jara. Sborník Studií a dokumentů*, Brno 1993, s. 51.

²⁹⁴ „*O tom, jakých prostředků bylo pro získání lidových mas používáno, svědčí mimo jiné i to, že za všechny nedostatky byla viněna strana, v souvislosti s padesátými léty označená za organizaci zločinců. Jako další viník našich nedostatků byl označen Sovětský svaz a rozpoutána proti němu zuřivá kampaň. Celé období 25 let budování socialismu v naší vlasti bylo prohlášeno za dobu temna. Na druhé straně bylo vyzdvihováno všechno, co je na západě.*“ Po tomto demagogickém tvrzení následuje další vlna kritiky a Alexandru Dubčekovi je např. dávána vina za sebevraždy asi šedesáti „*velmi poctivých lidí, kteří celý svůj život věnovali straně a budování socialismu*“, tedy komunistů, kteří se významnou měrou podíleli na nezákonnostech let minulých a nyní neunesli změnu poměrů a z popudu vlastního svědomí raději ukončili svůj život, než aby se museli zodpovídat za své činy v 50. a 60. letech. Blíže MM Týn n. Vltavou, *Pamětní kniha města Týna nad Vltavou (1934-1980)*, s. 516-522.

Srpnová intervence je kronikářem města skutečně vnímána jako internacionální pomoc, neboť „*situaci v Československu již strana v rukou prakticky neměla a hrozilo nebezpečí zvratu a tím i ohrožení celého socialistického společenství v Evropě.*“ Všechny projevy národního odporu a nepřátelství vůči intervenujícím zemím a kolaborantům odsuzuje jako nesmyslnou „*hysterii, kterou rozpoutaly sdělovací prostředky*“.²⁹⁵

I přes svůj neobjektivní a často velice demagogický charakter a překrucování událostí, obsahuje kronika velice pečlivě zachycené a podrobně popsané události prvních dnů pobytu sovětských vojsk v Týně nad Vltavou. Ta do města dorazila 21. srpna Tyršovou ulicí směrem od Tábora. První vlnu vojáků ve městě přivezly 4 obrněné transportéry a tři gazíky. Další vojenská vozidla následovala ve večerních hodinách.

Ráno 22. srpna bylo město obsazeno tanky. Osm jich stálo na Vinařického náměstí, dva v ulici U Kostela. Část tanků chtěla obsadit kasárna, ale vojáci je, stejně jako v Českých Budějovicích, nepustili dovnitř. Další tanky okupovaly silnice vedoucí z města na Tábor, Bechyň, Veselí nad Lužnicí. Celkový počet tanků ve městě a blízkém okolí byl podle kroniky 120.²⁹⁶

Další den proběhlo první jednání mezi představiteli MěNV Týn nad Vltavou, předsedou Karlem Hybšmanem, jeho náměstkem Františkem Švamberkem, a sovětskými veliteli. Kronikář vyzdvihuje snahu představitelů města najít se Sověty společné řešení všech problémů a pomoci jim, např. dodávkami vody. Bylo dohodnuto umístění velitelství okupačních jednotek v loděnici, odsun vojenské techniky z města a zastavení prohlídek vozů na přístupových silnicích do města. V sobotu 24. srpna tak v Týně zůstal pouze jediný transportér u Železného mostu.²⁹⁷

Svoje stanoviště si sovětské jednotky zřídily v Radonicích, zhruba 15 km od Týna, kde měly svůj lazaret, skladiště pohonných hmot a polní pekárnu.²⁹⁸

Kronikář z Trhových Svin se k demokratizačnímu procesu vyjadřoval sice poměrně objektivně, vyvaroval se jakýchkoliv tvrzení o kontrarevolučním zvratu atd., ale jeho vnímání okupace bylo stejné jako u předchozího. Veškerou vinu za to, že obyvatelé města a potažmo celé země nepřijímají sovětské tanky s jásotem, dával sdělovacím prostředkům, které podle něj lid dezorientovaly, a ti potom invazi nepochopili správně.²⁹⁹

²⁹⁵ MM Týn n. Vltavou, Pamětní kniha města Týna nad Vltavou (1934-1980), s. 523-524.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 524.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 525.

²⁹⁸ Tamtéž.

²⁹⁹ SOkA České Budějovice, MěNV Trhové Svin, sig. B2122, Kronika města Trhových Svin, díl V, s. 83-84.

Dne 21. srpna vypukla v Trhových Svinech nákupní horečka. Podobně jako v ostatních městech nakupovali občané nejdůležitější potraviny ve velkém množství. I z toho viní kronikář sdělovací prostředky. MěNV Trhové Sviny musel, stejně jako např. MěNV České Budějovice, nákup vyhláškou korigovat. V ten samý den se do střetu se svými spoluobčany dostal v mlékárně na náměstí „*starý komunista*“ František Čermák, který se snažil všem přítomným vysvětlovat, že se nejedná o okupaci, ale přátelskou pomoc.³⁰⁰

O den později zaslali obyvatelé města na velvyslanectví všech pěti intervenujících zemí protestní rezoluci s více než devíti sty podpisy. Stejně jako ostatní rezoluce, o kterých již byla řeč, protestovala proti okupaci, žádala odchod vojsk a prohlašovala věrnost legální vládě a odsuzovala jednání Biľaka, Indry a dalších.³⁰¹

Z kronikářského zápisu dále vyplývá, že sovětské vojsko město neobsadilo. Pouze ke konci srpna městem projela kolona tanků, která poškodila silnici směrem na Měchovice a telefonní vedení. Sovětské velení mělo zájem na tom uspořádat v Trhových Svinech debatu s pracujícími v národním podniku Igla, kde by Sověti vysvětlili pravý důvod invaze. Nicméně pro „*nepochopení vedoucích podniku*“ se tato debata neuskutečnila.³⁰²

Kronika Hluboké nad Vltavou okupaci hodnotí také jako internacionální pomoc, ale kronikář tak činí až v závěrečném odstavci celé kapitoly věnované roku 1968 a samotný zápis není nijak ideologicky narušen. O pobytu sovětských vojsk ve městě informuje pouze velice stručně. Interventi přijeli 21. srpna ze dvou směrů od Týna nad Vltavou a od Českých Budějovic. Dne 26. srpna se na mimořádném zasedání schází plénum MěNV, projednává vzniklou situaci, hlavně zajištění zásobování města a rozhoduje o zaslání rezoluce Národnímu shromáždění, jejíž opis měl být doručen velvyslanectvím pěti států Varšavské smlouvy.³⁰³

Ještě méně kritická je borovanská kronika. Demokratizační proces hodnotí poměrně kladně, nepadne zde jediná zmínka o kontrarevoluci či internacionální pomoci a stejně tak neodsuzuje ten fakt, že obyvatelé země nepřivítali okupanty přátelsky. V závěru statě o srpnových událostech je však vyzdvihnuta úloha kolaborantů Biľaka, Indry a dalších, „*kteří si uvědomili, kam vede situace u nás*“ a spolu se SSSR nehodlali dopustit, aby se prodloužila „*hranice kapitalistického světa*“. Ve srovnání se zápisem z Týna nad Vltavou působí tato krátká zmínka jako poměrně neškodná úlitba době v jinak objektivním kronikářském zápisu.

³⁰⁰ SOkA České Budějovice, MěNV Trhové Sviny, sig. B2122, Kronika města Trhových Svin, díl V, s. 83, 85.

³⁰¹ Tamtéž, s. 84.

³⁰² Tamtéž, s. 86.

³⁰³ SOkA České Budějovice, MěNV Hluboká n. Vltavou, Kronika města Hluboké n. Vltavou (1966-1976), s. 61-62, 64.

Borovany okupovány Sověty nebyly. Večer 23. srpna městem projíždí kolona tanků od Třeboně. Vojáci se ptají obyvatel na cestu, ale nikdo jim nechce podat žádné informace, a tak se vydávají na Trhové Sviny. Vzápětí se však otáčí a vydávají se na Ostrolovský Újezd. Tímto směrem pak přes město projíždí tanky celou noc. Druhý den se zase vrací, neboť z důvodu zničeného mostu nebyli schopni překročit řeku Stropničku. Nakonec se vojska utábořila v lesích za Mladošovicemi.³⁰⁴ Kolem této obce byla opravdu velká koncentrace sovětských vojsk. Jejich tábory se nacházely v lesech Kukla, Náruty a u státní hájenky v Malém spolském lese u silnice Mladošovice – Domanín.³⁰⁵

Dalšími obcemi českobudějovického okresu, např. Zvěrkovice, Dívčice, Štěpánovice, Kamenný Újezd atd., sovětská vojska převážně pouze projížděla ve dnech 21. a 22. srpna. V Jílovicích se na 7 dní utábořilo 15 tanků, Zvěrkovice byly 23. srpna na chvíli obsazeny kolonou aut a vojska si pak zřídila svůj tábor v lese za vesnicí. Ke stažení většiny vojsk pak dochází na podzim, převážně v září a říjnu.³⁰⁶

2.4. Závěrečné shrnutí okupace českobudějovického okresu a připomenutí jejich obětí

Celkově se dá říct, že okupace Českobudějovicka měla o poznání klidnější průběh než na jiných místech republiky, především v Praze. Do hlavního města okresu přijela okupační armáda až o den později než do jiných měst a nedošlo k žádnému vážnému střetu mezi Sověty a českobudějovickými občany tak jako např. v Praze u Rozhlasu. Členům MěNV se ještě toho dne podařilo vyjednat alespoň odsunutí tanků z města pryč, čímž se zabránilo dalším případným střetům, které mohly nastat. Rozhlas se okupantům podařilo najít až po čtyřech dnech, a tudíž mohl i nadále plnit svojí úlohu a pravdivě občany informovat o situaci v zemi. Podobně jako v Českých Budějovicích i v jiných obcích okresu byl průběh relativně klidný, menší města zůstala neobsazena a s vojáky se setkala, pouze když projížděli, a z dalších měst se okupační vojska po intervenci představitelů MěNV brzy stáhla, a bezprostředně při vstupu či průjezdu vojsk jednotlivými městy nedošlo k žádným střetům s civilním obyvatelstvem ani obětem na životech.

Přesto si však operace „Dunaj“ v okrese svojí daň vybrala. Z celkového počtu 108 mrtvých, které si okupace v celém Československu do konce roku 1968 vyžádala, připadá šest

³⁰⁴ SOKA České Budějovice, MěNV Borovany, sig. B462, Obecní kronika Borovany (1945-1987), s. 185.

³⁰⁵ J. PETRÁŠ, *Odras*, s. 185.

³⁰⁶ Tamtéž.

na jižní Čechy a z toho pět úmrtí nastalo v okrese České Budějovice. K většině z nich došlo až v září, převážně vinou dopravních nehod, neboť sovětští vojáci ovládající těžkou techniku nedbali na pravidla silničního provozu a nepřizpůsobovali svou jízdu dané situaci.³⁰⁷

Asi nejznámější obětí okupace na Českobudějovicku je dvaadvacitiletý zedník Václav Baloun. K jeho úmrtí došlo 11. září kolem osmé hodiny večer a způsobeno bylo střelbou sovětského vojáka A. Nurisova ze samopalu. Balounova smrt zůstává dodnes obestřena nejasnostmi. Podle sovětské verze incidentu byl zastřelen strážným Nurisovem poté, co se v noci přiblížil k jejich vojenskému táboru v Haklových Dvorech a neuposlechl výzvy strážce, aby zastavil. Podle toho, co uvedla rodina zavražděného, došlo k incidentu, když šel Václav Baloun s kamarády na pivo, a střelba se odehrála asi půl kilometru od nejbližších domů. Chybějí však svědci z české strany. Sovětští vojáci incident Veřejné bezpečnosti oznámili až necelé dvě hodiny po tom, co ke střelbě došlo, a místo aby postřeleného Balouna odvezli do nemocnice, odvedli ho na svůj štáb k výslechu. Podle sovětského velení jednal A. Nurisov v souladu s předpisy a jeho stíhání bylo zastaveno.³⁰⁸ V městské kronice se objevila zmínka o tom, že Baloun byl v táboře okupantů téměř denním hostem. Pokud by to byla pravda, mohl Václav Baloun směřovat na další ze svých návštěv a strážný ve tmě ho nemusel poznat. Jeho pohřeb se konal 18. září.³⁰⁹

Další úmrtí v okrese padají na vrub dopravních nehod zaviněných sovětskými vojáky. K jedné z nich došlo 28. srpna na křižovatce Hluboká nad Vltavou – Lhotice. Obrněný transportér přijíždějící z vedlejší silnice nedal přednost vozidlu taxislužby, které jelo po hlavní, a narazil do něj. Ze tří těžce raněných osob uvnitř auta svým zraněním dva muži podleli. Jaroslav Páník z Prahy zemřel ještě téhož dne při převozu do nemocnice a řidič taxíku Luboš Stojec zemřel v nemocnici 2. září.³¹⁰ Vojáci, kteří nehodu zavinili, zraněným pomoc neposkytli a dokonce odehnali svědky nehody, jež chtěli zraněným pomoci. Jednoho z nich, který se i přesto snažil raněné ošetřit, posádka transportéru napadla fyzicky.³¹¹

³⁰⁷ M. BÁRTA a kol., *c. d.*, s. 113.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 114.

³⁰⁹ SOkA České Budějovice. MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 22.

³¹⁰ M. BÁRTA a kol., *c. d.*, s. 113.

³¹¹ SOA Třeboň, JKV KSC, inv. č. 86, sign. I/C/7d/2, zprávy o politické situaci v okrese České Budějovice, č. fasc. 707, Ohlas na současnou politickou situaci v okrese dne 29. 8., s. 4.

Dne 30. srpna srazil řidič neosvětleného sovětského transportéru při otáčecím manévru na úzké silnici mezi Českými Budějicemi a Rožnovem motocyklistu jedenadvacetiletého Eduarda Netušila, který svým zraněním na místě podlehl.³¹²

O měsíc později, 29. září, umírá při další havárii Alois Kahoun, hudebník Jihočeského divadla. Na silnici u Hluboké do jeho motorky narazil sovětský obrněný transportér, který ve velké rychlosti nezvládl prudkou zatáčku a vjel do protisměru. Sověští vojáci jeho mrtvolu naložili a odvezli do nemocnice. Teprve poté byla o nehodě informována Veřejná bezpečnost, která již na místě nehody nikoho nezastihla a případ začala vyšetřovat jako ublížení na zdraví. Sovětský prokurátor, který se touto nehodou rovněž zabýval, odmítl s českými vyšetřovateli spolupracovat a zakázal jim vyslechnout vojáky, kteří nehodu zavinili. Celé vyšetřování bylo v polovině listopadu zastaveno, neboť se jednotka, ke které vojáci patřili, stáhla z obvodu vyšetřovatelů.³¹³

Na závěr se snad ještě sluší říci, že se v Českých Budějovicích během prvního týdne okupace nestal žádný trestný čin. Nebyl zaznamenán jediný případ krádeže nebo výtržnosti.³¹⁴ O veškerou kriminální činnost se tak vlastně postarali sověští vojáci, už jenom ze samotného principu okupace, která byla nelegální a nezákonná.

Tento vzácný úbytek kriminality zůstává ukázkovým důkazem toho, jakým způsobem národ v těžké době dokáže alespoň na krátkou chvíli spojit své síly proti společnému nepříteli, držet pohromadě a neškodit sobě navzájem.

³¹² M. BÁRTA a kol., *c. d.*, s. 113.

³¹³ Pro úplnost je ještě nutné doplnit jméno poslední oběti sovětských vojáků v jihočeském kraji. Stal se jí Bohumír Soukup ze Sezimova Ústí. Ten byl 5. září u Hrabic (okres Prachatice) ve svém automobilu zabit sovětskou hlídkou. Výfuk jeho služebního vozu kvůli poruše začal „střílet“ a vojáci, kteří si mysleli, že po nich někdo skutečně střílí, vyhlásili pohotovost, nic netušící posádku vozidla pronásledovali a poté zahájili palbu a tři jejich výstřely zasáhly auto, ve kterém jel Bohumír Soukup. Jedna kulka zasáhla i jeho a na místě zemřel. Blíže Tamtéž, s. 113-114.

³¹⁴ SOkA České Budějovice. MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 37.

3. kapitola: Konec Pražského jara a počátky normalizace

3.1. Vývoj Československa od září 1968 do srpna 1969

Sovětský vojenský zásah neodstranil příčiny, které ke vzniku reformy a snahy o demokratizaci společnosti vedly. Po srpnu 1968 se stále v československé společnosti projevovaly tytéž potřeby a zájmy jako před okupací a rovněž snahy pokračovat v těch samých procesech, které je měly uspokojit. Intervence vojsk Varšavské pětky tedy neukončila zápas mezi reformním hnutím a neostalinisty uvnitř KSČ. Tento souboj vstoupil pouze do nové etapy, ve které měly stalinistické síly navrch. Na jejich straně stál Sovětský svaz a ten nyní díky půlmilionové armádě a také díky moskevskému protokolu držel v rukou reálnou moc nad československou politikou a byl schopen do ní zasahovat snadněji než dříve.³¹⁵

Nejvyšší představitelé KSČ předpokládali, že okupace vyvolá po určité počáteční váhavosti přeci jenom tlak evropských světových mocností na Moskvu a ta ve snaze postupně odstranit negativní dojem vyvolaný použitím síly v Československu ze svých podmínek sleví a ponechá reformnímu hnutí určitý prostor k prosazování samostatné politiky. Dubček a spol. se bezprostředně po návratu z Moskvy rozhodli využít cestiček, které jim moskevský protokol ponechal, a pokračovat v předsrpnové politice, i když v menším rozsahu a pomalejším tempem. Tento postup byl velice rizikový, protože bylo zapotřebí sladit obtížně slučitelné předpoklady. Mohli uspět pouze v případě, že by se jim podařilo vyhovět požadavkům zakotveným v protokolu, nedopustit rozkol ve straně a zachovat si podporu obou národů, které v protikladu s protokolem žádaly obnovení suverenity republiky, odchod okupačních armád a uznání výsledků XIV. sjezdu. Nebezpečí, že veřejnost již nebude politikům, kteří podepsali ponižující dokument, důvěřovat bylo velké. Reakce na komuniké o jednáních v Moskvě byla odmítavá. Svůj postoj většina veřejnosti změnila až poté, co v rádiu vyslechla emocionální a upřímný projev, jenž Alexandr Dubček pronesl několik hodin po návratu z Moskvy. Z výzkumu veřejného mínění, který proběhl v první polovině září, rovněž vyplývalo, že se vedoucí představitelé KSČ stále ještě mohli o důvěru občanů opřít.³¹⁶

Stále otevřenou otázkou zůstával XIV. sjezd. Vedoucí představitelé museli v této problematice postupovat opatrně. Vysočanský sjezd si ve dnech okupace získal podporu krajských i okresních výborů a také veřejnosti, neboť se postavil do čela celonárodního

³¹⁵ V. KURAL a kol., *Československo. 2. díl*, s. 5.

³¹⁶ Tamtéž, s. 6-7.

odporu proti intervenci. Zároveň však byla podpisem moskevského protokolu platnost sjezdu popřena. Tímto rozporem mohlo velice snadno dojít ke konfliktu uvnitř strany. Nakonec se podařilo najít relativně uspokojivé a v dané situaci nejrozumnější východisko. 26. srpna byl svolán mimořádný sjezd KSS v Bratislavě, kde došlo k volbě nového ÚV. Z konzervativců podporujících intervenci do něj nebyl zvolen téměř nikdo a nové předsednictvo se skládalo z velké části z osob zvolených do „vysočanského“ ústředního výboru. Novým vedoucím tajemníkem se stal Husák.³¹⁷

V Praze se opakovala podobná situace. Na plénu ÚV KSČ z 31. srpna, se výrazně proměnilo personální složení ústředního výboru. Sice se v něm objevili lidé jako Biřak, Švestka nebo Kolder, ale velkou část tvořili stále stoupenci reformní politiky, mezi nimi také 80 členů „vysočanského“ ÚV, kteří byli do stávajícího výboru dodatečně kooptováni. V předsednictvu byl tento poměr ještě větší. Zde zůstal „zvatel“ Biřak zcela osamocen mezi progresivními členy strany. Zároveň však byli z ÚV vyřazeni Ota Šik, František Kriegel a Čestmír Císař, kteří byli největším trnem v oku kremelského „Velkého bratra“, a z ministerských křesel museli odejít Josef Pavel a Jiří Hájek. Kriegel zároveň přestal být předsedou Národní fronty.³¹⁸

Úvahy reformistů nad pokračováním polednové politiky vycházely především z domněnky, že základním předpokladem normalizace, kterou vyžadoval protokol, bude poměrně rychlý odchod intervenčních jednotek. Sověti však odchod vojsk podmiňovali teprve důsledným splněním podmínek moskevského protokolu.³¹⁹ O tom, jakým způsobem se podařilo vyřešit problém legitimacy XIV. sjezdu, již byla řeč. Nejsnadnější bylo vyřešení sporů kolem spolků KAN, K 231 a přípravných výborů sociální demokracie.³²⁰ Sociální demokraté ukončili svou činnost sami 22. srpna. Oficiálně byl konec jejich činnosti potvrzen 13. září, kdy byl v Národním shromáždění schválen zákon o Národní frontě, který legální činnost této strany předem vylučoval. Představitelé KANu svoji činnost ukončili několik dnů po vypuknutí okupace. Dne 5. září potom ministerstvo vnitra definitivně zamítlo jejich předchozí žádost o legalizaci. Ve stejný den byla zamítnuta také žádost Klubu 231, který byl z vlastní iniciativy rozpuštěn 27. srpna.³²¹

³¹⁷ V. KURAL a kol., *Československo. 2. díl*, s. 7.

³¹⁸ Tamtéž, s. 8.

³¹⁹ A. BENČÍK, *V chapadlech*, s. 230.

³²⁰ Tamtéž, s. 231.

³²¹ J. HOPPE, *c. d.*, s. 132, 134, 207-208, 297-298.

Dalším bodem moskevského protokolu bylo opětovné ovládnutí hromadných sdělovacích prostředků. V souladu s tím přijala vláda řadu opatření a byl zřízen Úřad pro tisk a informace a Vládní výbor pro tisk a informace. Přestože tato opatření obnovovala předběžnou cenzuru, nejednalo se ještě o návrat k cenzuře, která fungovala do března 1968. Zpočátku šlo především o to, aby z médií nezaznívaly žádné hlasy proti Sovětskému svazu, a tím byl zajištěn klid pro pokračování reform. Vážnost situace si uvědomili i sami autoři zpráv a nastal tak útlum publikování „choulostivých“ témat ve sdělovacích prostředcích.³²²

Usnesením vlády byla 28. srpna zřízena Operativní skupina ústředních orgánů při předsednictvu vlády (OSV). Vedl ji místopředseda vlády Hamouz. Tato skupina měla spolupracovat a jednat s okupačním velením, v jehož čele stál generálplukovník Ogarkov. Základním cílem OSV bylo vyjednat co nejrychlejší odchod vojsk z okupované země.³²³

Chování Sovětů v podzimních měsících nemohlo nechat nikoho na pochybách, že se skutečně nejedná o „bratrskou“ pomoc nýbrž vojenskou okupaci. Ogarkov stupňoval tlak na vládu a hrozil opětovným obsazením některých měst. Požadoval hlavně započetí soudních procesů s kontrarevolucionáři. Vojáci zadržovali některé československé občany a počet zabitých či zraněných Čechoslováků při střetech s vojáky a autonehodách se zvyšoval.³²⁴

Na jednání československé delegace se Sověty, která se uskutečnila ve dnech 16. a 17. září v ukrajinském městě Mukačevo, vyjádřil ministr Dzúr předpoklad, že do 15. října by mělo Československo opustit 90% všech vojáků a v průběhu následujícího roku i zbytek. Maršál Grečko však o tomto etapovitém odchodu vojsk ze země odmítl jednat a uvedl, že v Československu natrvalo zůstane více než 10% současného stavu. Tento fakt musel u reformních politiků vyvolat znepokojení, neboť jasně zjistili, že Kreml v rozporu s moskevským protokolem nehodlá svá vojska ze země odvolat úplně.³²⁵

Na konci září se v Moskvě sešli představitelé Varšavské pětky. Jejich základním cílem i nadále zůstávalo rozdrčení reformního vedení. Uvědomili si ale naivitu svých pučistických snah a prozatím se rozhodli Dubčekovo předsednictvo dočasně uznávat, neboť v té chvíli představovalo jedinou faktickou politickou sílu v zemi. Zvolili také novou strategii pro porážku reformistů. Rozhodli se toto hnutí rozbít „zevnitř“ a využít k tomu rozdílného stupně společenského vývoje v Česku a na Slovensku a tím pádem také odlišné povahy boje za reformy v obou částech. Slováckům dávali přes Husákovu osobu najevo, že budou podporovat

³²² A. BENČÍK, *V chapadlech*, s. 232.

³²³ Tamtéž, s. 235.

³²⁴ V. KURAL a kol., *Československo roku. 2. díl*, s. 11.

³²⁵ Tamtéž, s. 11-12.

jejich snahu o federalizaci, pokud se postaví proti hnutí Čechů za demokratizaci a ekonomické přeměny. Dalším důležitým bodem této strategie byla snaha o diskreditaci Dubčeka a zbytku reformistů v očích veřejnosti tím, že budou postupně nuceni k dalším a dalším ústupkům od své linie. V tomto bodě Brežněvových snah hrála důležitou roli „smlouva o trvalém ‚dočasném‘ rozmístění části intervenčních vojsk v Československu“. Tím Moskva hodlala zasáhnout národní hrdost obou národů a zdiskreditovat Dubčeka jako symbol reform. Kreml podmínil počátek stahování svých vojsk právě přijetím této smlouvy.³²⁶

Samotná smlouva byla přijata 18. října. Schválila ji většina poslanců. Někteří věřili, že smlouva přinese stabilizaci situace. Jiní tímto aktem dávali jasně najevo své prosovětské sympatie. Deset poslanců se hlasování zdrželo a čtyři, mezi nimi i František Kriegel, byli proti. Ze závěrečného návrhu smlouvy byla vypuštěna věta o náhradě škod, které zde sovětsí vojáci způsobili.³²⁷ Smlouva rovněž obsahovala tajný protokol, který stanovoval, že na území ČSSR zůstane zhruba 75 000 vojáků. S touto tajnou doložkou veřejnost seznámena nebyla. Vynucení smlouvy bylo ze strany Kremlu jasným porušením moskevského protokolu. Není snad ani třeba dodávat, že její přijetí se nesetkalo se souhlasem veřejnosti.³²⁸

Na začátku října proběhlo v Moskvě další jednání mezi představiteli KSČ a KSSS. Jako reakce na toto jednání byl potom na zasedání ÚV KSČ projednáván návrh dokumentu „Hlavní úkoly strany v současné době“, který v sobě obsahoval nový politický kurz KSČ. Rezoluce již nepočítala s odchodem zbytku sovětských vojsk ani s brzkým konáním XIV. sjezdu. Nicméně základní myšlenky tohoto dokumentu zůstávaly i nadále reformní, byť velice opatrně formulované. Přestože prohlášení zdůrazňovalo nutnost plnění moskevského protokolu, objevila se zde i nepřímá kritika sovětského zásahu.³²⁹

Moskva s tímto návrhem nebyla spokojena. Požadovali, aby reformní hnutí odsoudilo svou polednovou politiku. Návrh rezoluce byl podle Brežněva v rozporu s moskevským protokolem. Kremelští vůdci se rovněž cítili pobouřeni negativním hodnocením intervence, které bylo v protokolu obsažené. Hlavním zastáncem myšlenek Moskvy v PÚV KSČ byl Gustáv Husák, který požadoval zásadní kritické zhodnocení polednového vývoje. V rámci celého výboru byl potom návrh kritizován patnáctiprocentní konzervativní menšinou. Ti

³²⁶ V. KURAL a kol., *Československo roku. 2. díl*, s. 12-13.

³²⁷ A. Kosygin: „Škody vznikly při obraně socialismu zrazeného revizionisty a rozvráceného protisocialistickými elementy.“ Blíže A. BENČÍK, *V chapadlech*, s. 261.

³²⁸ Tamtéž, s. 263-264, 267.

³²⁹ V. KURAL a kol., *Československo. 2. díl*, s. 23.

požadovali revizi „Hlavních úkolů strany“ a Dubčekovi, který stále hájil svojí polednovou politiku, tak zbývalo stále méně prostoru k politickému manévrování.³³⁰

Na listopadovém plénu vystoupil zástupce konzervativců Indra se svojí představou toho, jakým směrem by se měla situace ubírat dál. Nejdříve měla následovat etapa stabilizace – reformisté měli být vyloučeni ze strany, z redakcí tisku, rozhlasu i televize. V další etapě měla být autorita KSČ upevněna řešením ekonomických a sociálních otázek. V poslední etapě pak měla nastat etapa modernizace společnosti a zavádění vědeckých metod do jejího řízení a nakonec i rozvinutí demokracie a občanských svobod. Neuvědomil si, že první etapou odstranil předpoklady pro další dvě. Nicméně tyto Indrovy „*technokratické*“ myšlenky se brzy staly lávkou, po které se začalo přecházet z reformního břehu a na břeh protireformní.³³¹

Listopadové plénum odložilo otázku svolání stranického sjezdu na neurčito a místo toho bylo na přechodnou dobu vytvořeno „byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích“. V čele byl Lubomír Štrougal a silné pozice zde měli konzervativci a lidé „*se silně vyvinutým smyslem pro realitu měnící se politiky*“. Rovněž se ustavil výkonný výbor předsednictva ÚV KSČ, ve kterém se kromě Dubčeka, Černíka a Smrkovského objevili také Husák nebo Štrougal. Novými tajemníky se stali Biřák, Štrougal a další. Ze sekretariátu ÚV KSČ odešel Zdeněk Mlynář. Rezoluce „Hlavní úkoly strany“ byla přepracována tak, aby vyšla vstříc kritice Kremlu a byla z ní zcela vypuštěna zmínka o 21. srpnu.³³²

První vojenské jednotky začínají naše území opouštět 25. října a v týž den je ustanovena Střední skupina sovětských vojsk v Československu. Jejím nejvyšším velitelem se stává generál A. M. Majorov. Tato skupina měla garantovat to, že „*recidiva*“ Pražského jara se již v zemi nebude opakovat. Sovětská armáda měla v Československu ohromnou sílu, kontrolovala armádu i bezpečnost a zasahovala i do činnosti krajských a okresních výborů.³³³

Kritici posrpnového směřování nepřehlédnutelný fakt, jakým byla přítomnost obrovské armády, přehlíželi a pouštěli se do kritiky „kompromisní“ politiky reformního vedení. Dubček a ostatní se však pod dozorem této obrovské vojenské síly jinak chovat ani nemohli, pokud nechtěli ze svých funkcí okamžitě odstoupit.³³⁴

Na podzim roku 1968 se studentské hnutí transformovalo do podoby samostatné politické síly. Studenti byli přesvědčeni, že po podepsání smlouvy o dočasném pobytu již

³³⁰ V. KURAL a kol., *Československo. 2. díl*, s. 24-25.

³³¹ Tamtéž, s. 26-27.

³³² Tamtéž, s. 30.

³³³ A. BENČÍK, *V chapadlech*, s. 268, 271.

³³⁴ Tamtéž, s. 271.

nelze ústupky vůči Moskvě tolerovat. Svaz vysokoškolských studentů vyhlásil od 18. listopadu třídní stávkou na všech vysokých školách v republice. Tato akce měla podpořit studentské požadavky – zachování Akčního programu, omezení cenzury, svoboda shromažďování atd. Studenti rovněž požadovali odchod těch politiků, kteří ztratili důvěru lidu. Stávka se setkala s podporou široké veřejnosti.³³⁵

Dne 27. října byl schválen zákon o československé federaci. Národní shromáždění se má od 1. ledna 1969 změnit na Federální shromáždění. Tohoto zákona využila Moskva ve spojení s Husákem a sovětským velením v ČSSR, aby zasadila reformnímu vedení těžkou ránu a zbavila se Josefa Smrkovského. Bylo rozhodnuto, že v čele této instituce stane, v rámci spravedlivého rozdělení funkcí mezi oběma národy, Slovák, a tak měl být Smrkovský od 1. ledna nahrazen Peterem Colotkou a sám byl na krátkou dobu přerazen do méně významné funkce předsedy Sněmovny lidu a zároveň místopředsedy Federálního shromáždění. Rozsáhlá lidová kampaň za to, aby populární politik ve svojí funkci zůstal, na tom již nemohla nic změnit, a byl to nakonec Smrkovský, který svoje zastánce „demoralizoval“, když v televizi varoval před plánovaným vyhlášením stávkou na jeho podporu.³³⁶

Dne 16. ledna se na protest proti pasivnímu smířování s okupací a nastupující normalizaci upálil student Filozofické fakulty Univerzity Karlovy Jan Palach. Zemřel o tři dny později v nemocnici. Palachova morální výzva se obracela k vlastnímu národu a apelovala na jeho „*napřímení*“. Jeho kolegové obviňovali vedení KSČ ze zrady ideálů. Pokud by nebyly požadavky z Palachova dopisu (např. zrušení cenzury) splněny, měly následovat další živé pochodně.³³⁷ Sověty byl tento čin vnímán jako dílo pravicových sil, které „*vytvářejí napjatou politickou situaci, aby zjitřily protisovětské nálady a ztížily normalizaci*“. Vláda musela na danou situaci reagovat. Proběhlo setkání se zástupci studentů, kde vládní představitelé vyjádřili respekt k jejich postojům a zároveň souhlasili s veřejnou tryznou za Jana Palacha a přijali záruku za důstojný průběh jeho pohřbu.³³⁸

Zároveň však vláda a vedení strany vyhlásily na nesplnitelné studentské požadavky embargo. Ministr vnitra měl možnost v případě nepokojů mobilizovat bezpečnost, a pokud by

³³⁵ V. KURAL a kol., *Československo. 2. díl*, s. 32.

³³⁶ J. PAUER, *Sovětská vojenská intervence a restaurace byrokraticko-centralistického systému v Československu 1968-1971*, in: J. PECKA – V. PREČAN (edd.) *Proměny*, s. 178; V. KURAL a kol., *Československo. 2. díl*, s. 39-42.

³³⁷ K tomu nakonec také došlo. 25. února 1969 se v Praze upálil středoškolský student Jan Zajíc a 4. dubna v Jihlavě zahynul vlastní rukou v plamenech Evžen Plocek, delegát vysočanského sjezdu. Blíže F. EMMERT, *c. d.*, s. 57.

³³⁸ V. KURAL a kol., *Československo. 2. díl*, s. 44-45.

to situace vyžadovala, měla zakročit i armáda. Zároveň v této době bylo vypovězeno ze země 16 západních novinářů a z televize muselo odejít několik nejznámějších publicistů. V rozhlase již předběžná cenzura nějakou dobu fungovala a nyní se začala uplatňovat i v televizi a rovněž v některých časopisech.³³⁹

V únoru a březnu se situace pomalu uklidňovala a ve velmi omezené míře byly realizovány některé reformy. Důležitá byla v tomto směru ekonomická reforma, od 1. ledna byl zaveden nový systém národohospodářského plánování – místo plánů vnucovaných podnikům ve formě zákonů se zavedly roční smlouvy mezi podniky a vládou o tom, kolik má určitý podnik za rok vyrobit. Jednalo se o první reformu toho druhu ve státech východního bloku. V malém měřítku probíhaly rehabilitace obětí nezákonnosti 50. let, z celkového počtu 14 000 žádostí za období 1968-1969 bylo kladně vyřízeno 1 742. Vedení strany se pokusilo odstranit některé konzervativce, např. Šalgovič se stal velvyslancem v Maďarsku a Kolder odjel jako ekonomický rada do Bulharska. Ministerstvo vnitra vydalo souhlas k registraci řady společenských organizací, které po roce 1968 vznikly anebo obnovily svojí činnost.³⁴⁰

V dubnu však došlo k definitivnímu zlomu. Prvního dne v měsíci se sešel výkonný výbor předsednictva ÚV KSČ. Gustáv Husák zde otevřeně kritizoval Dubčeka³⁴¹, jeho koncepci vedení strany označil termínem „*shnilá*“ a požadoval odvolání Smrkovského a několika dalších. Proti Dubčekovi vystoupil také Oldřich Černík. Husáka podpořil ještě Štrougal. Dubček podrobený důsledné kritice se neodvážil Smrkovského zastat. Toto zasedání tedy znamenalo definitivní konec vzájemné podpory trojice Dubček, Smrkovský, Černík a tím bylo usnadněno jejich postupné odstraňování z funkcí a přechod k normalizační politice.³⁴²

Výsledkem této schůze bylo formulované prohlášení PÚV KSČ z pera Biřáka a Kempného. Formulace byly „*typicky brežněvovské*“ a dokument v podstatě znamenal definitivní konec polednové reformní politiky. Prohlášení obsahovalo např. zavedení úplné cenzury, hrozbu použití vojska proti demonstracím, kritiku Smrkovského nebo vyhlášení poslušného respektování sovětské ideologie. O použití ozbrojené síly vůči demonstrantům

³³⁹ V. KURAL a kol., *Československo. 2. díl*, s. 45.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 46.

³⁴¹ Skvělou záminku ke kritice a následnému odstranění Dubčeka z funkce poskytly protisovětské demonstrace spojené s dvojitým vítězstvím československých hokejistů nad SSSR na mistrovství světa ve Stockholmu. Během těchto demonstrací byla dlažebními kostkami zničena okna u sovětského Aeroflotu na Václavském náměstí. Je jasné, že Dubček by byl sesazen i bez této aféry, ale demonstrace posloužily jako vhodná záminka. Blíže F. EMMERT, *c. d.*, s. 57.

³⁴² J. MADRY, *c. d.*, s. 53-54.

měl od nynějška rozhodovat triumvirát premiéra Černíka, ministra obrany Džúra a ministra vnitra Pelnáře. Dubček byl zbaven jakéhokoliv práva rozhodovat o těchto otázkách.³⁴³

Na plenárním zasedání ÚV KSČ, které se konalo 17. dubna, požádal Dubček o uvolnění z funkce prvního tajemníka strany. Po celý duben tuto funkci zastával pouze formálně a politiku KSČ diktovala konzervativní většina, ke které se přidali také Svoboda, Černík a někteří další bývalí reformní politici. Novým prvním tajemníkem byl zvolen Gustáv Husák. Spolu s ním se ustavilo nové předsednictvo, jehož členem Dubček ještě zůstal.³⁴⁴

Ohlas na Dubčekův odchod nebyl nijak velký. Lidé již pomalu začínali rezignovat. Pouze pražští a českobudějovičtí studenti se pokusili protestovat, ale jejich odpor se nedostal za zdi jejich fakult a státní moc nechal chladnou.³⁴⁵

Polovina členů KSČ hodnotila nové složení předsednictva záporně, dalších 15% zaujalo vyčkávací postoj. Krajské a okresní výbory, až na několik výjimek, hodnotily novou situaci pozitivně, ale celkově z 3-4 milionové základny komunistů (členové KSČ + rodinní příslušníci) většina novému vedení nedůvěřovala. Těch, kteří by ale proti Husákovi veřejně protestovali, bylo minimum. „*Pasivita, lhostejnost a odevzdanost osudu narostly do největších rozměrů od doby mnichovské kapitulace.*“³⁴⁶

Od konce dubna se pomalu začíná roztáčet kolotoč politické likvidace reformních politiků. 22. dubna předložil Štrougal předsednictvu návrh na prošetření členů ÚV KSČ, kteří podepsali manifest 2 000 slov a těch, co hlasovali proti smlouvě o dočasném pobytu. Dne 20. května byl předsednictvem vyhotoven seznam osob, které mají být z ÚV KSČ vyloučeny. Aby zamezil vzniku možného odporu, ovládl Husák krajské a okresní výbory. Vedoucí tajemníci byli vyměněni a někteří členové předsednictvem vyloučeni.³⁴⁷

Na zasedání ÚV KSČ, které se konalo 29. května, byl František Kriegel, poté, co obvinil Husákovo vedení ze snahy o nastolení předlednových poměrů, vyloučen nejen z ÚV KSČ, ale ze strany vůbec. Pro jeho vyloučení hlasovalo 135 přítomných, 12 bylo proti a 12 se zdrželo. Kriegel se vzepřel současné politice natolik, že se ho zalekli i ti členové ÚV, kteří byli dodatečně kooptováni z vysočanského sjezdu a o kterých se původně předpokládalo, že budou zárukou udržení polednové politiky. „*Tak byl Kriegel většinou přítomných ...*

³⁴³ J. MADRY, *c. d.*, s. 53-55.

³⁴⁴ Tamtéž, s. 63, 65.

³⁴⁵ V. KURAL a kol., *Československo. 2. díl*, s. 65.

³⁴⁶ J. MADRY, *c. d.*, s. 68-70, 72.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 76-77.

*„odsouzen za zločin věrnosti, nejtěžší to provinění v očích odpadlíků.“*³⁴⁸ Proti represím na zasedání vystoupil i F. Vodsloň, který spolu s Kriegelem hlasoval proti smlouvě o dočasném pobytu. I jeho čekalo, ještě spolu s Otou Šikem a dalšími, vyloučení z ÚV KSČ. Odstraňování reformně smýšlejících jedinců se změnilo v hromadné čistky. Po Husákově a Štrougalově nátlaku podalo demisi předsednictvo MV KSČ v Praze.³⁴⁹ Do konce června 1969 ovládlo Husákovo vedení téměř všechny vyšší řídicí orgány KSČ i nekomunistických stran a společenských organizací. Nadále však přetrvávala jeho izolace v národě. Husák si však věděl rady i tentokrát a zahájil přípravy ozbrojených sil na střetnutí s lidem v srpnu 1969.³⁵⁰

Ve dnech 19. – 21. srpna se většina občanů zalekla možného konfliktu a uchýlila se k pasivnímu odporu. Stávky a demonstrace v ulicích se omezily pouze na velká města. Nebyly nijak organizované a největšího rozsahu dosáhly v Praze a Brně. Bezpečnostní síly shromážděné rozháněly. V Praze, Brně a Liberci se bouře pomalu měnily „*ve střetnutí s prvky občanské války.*“ Celkový výsledek demonstrací a jejich potlačování byl – pět mrtvých demonstrantů, jeden mrtvý voják, několik desítek těžce zraněných, stovky lehce raněných. Mnoho účastníků bylo zatčeno, zadrženo a zbito. Proti demonstrujícím byli na různých místech Československa nasazeni příslušníci bezpečnosti, tankové jednotky, vojáci a také lidové milice. Srpnové události v roce 1969 tak představovaly největší otevřený boj proti totalitní moci u nás.³⁵¹

Jaký byl další osud reformních představitelů? Alexander Dubček od dubna 1969 zastával méně významnou funkci předsedy Federálního shromáždění. V čele parlamentu působil až do 15. 10. 1969 a poté byl odeslán jako velvyslanec do Turecka. Tuto pozici zastával půl roku a krátce po svém návratu byl v červnu 1970 ze strany vyloučen a odešel pracovat do Západoslovenských státních lesů. Josef Smrkovský byl funkce předsedy sněmovny lidu zbaven také 15. 10. 1969. O rok později byl vyloučen ze strany a 15. ledna 1974 zemřel. Oldřich Černík vydržel ze všech reformistů ve funkci nejdéle. Vládě předsedal až do ledna 1970. Ve stejném roce byl také vyloučen ze strany. Ota Šik z Československa emigroval a usadil se ve Švýcarsku, kde přednášel ekonomii na univerzitě v Basileji.³⁵²

³⁴⁸ J. MADRY, *c. d.*, s. 81; Citát výstižně použitý Madrym při hodnocení vyloučení Františka Kriegela pochází z Tacita. Blíže TACITUS, *Z dějin císařského Říma*, Praha 1976, s. 58.

³⁴⁹ J. MADRY, *c. d.*, s. 81-82.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 85.

³⁵¹ V. KURAL a kol., *Československo. 2. díl*, s. 73-74.

³⁵² F. EMMERT, *c. d.*, s. 10-13

Symbolickou tečkou za Pražským jarem učinil dokument „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ“. Tento dokument, který vznikl na žádost Sovětského svazu, byl přijat v prosinci 1970 na plenárním zasedání ÚV KSČ a obsahoval analýzu událostí let 1966-1970. „Poučení“ informovalo širokou veřejnost o tom, že se v Československu připravovala kontrarevoluce, která měla svrhnout komunismus a nastolit kapitalismus. Srpnová intervence je zde ohodnocena jako bratrská pomoc.³⁵³

3.2. Podzim 1968 na Českobudějovicku

Dne 27. srpna se, jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, v Českých Budějovicích schází plenární zasedání JKV KSČ. Toho dne se vrátila stranická a vládní delegace z Moskvy a o den dříve bylo zveřejněno komuniké o jednání s představiteli KSSS. Program plenárního zasedání byl tedy jasný. Bylo třeba reagovat na komuniké a vymezit postoj krajského výboru k dané situaci.

Tajemník Oldřich Lešenar shrnul v úvodním referátu výsledky jednání předsednictva JKV KSČ, ke kterému došlo předchozího dne. Komuniké bylo v rozporu s „*cítěním*“ předsednictva, a proto bylo odmítnuto jako výsledek nátlaku Sovětského svazu. Doslova se podle Lešenara jednalo o „*velmocenský diktát*“.³⁵⁴ Jak se tedy v dané situaci zachovat? Nabízely se dvě cesty. Jednou z nich byl, podle Lešenara, odpor a odmítnutí legálního vedení, které v Moskvě podepsalo protokol, což by znamenalo přejít v podstatě do „*otevřeného boje*“. Druhou cestou bylo podpořit Dubčekovo vedení a pokusit se pokračovat v polednové politice. Předsednictvo JKV KSČ volilo druhou možnost, neboť bylo zřejmé, že by státy Varšavské pětky i přes otevřený odpor strany a lidu ze svých požadavků neslevily a ze země neodešly.³⁵⁵

Další část Lešenarova projevu se věnovala mimořádnému XIV. sjezdu. Krajský výbor chtěl usilovat o zachování výsledků tohoto sjezdu a realizaci závěrů, ke kterým se na sjezdu dospělo, přestože z komuniké a výstupu Alexandra Dubčeka bylo jasné, že se s Vysočanským sjezdem jako takovým v další politice strany nepočítá.³⁵⁶

³⁵³ V. KURAL a kol., *Československo. 2. díl*, s. 116-117.

³⁵⁴ Za pozornost jistě stojí Lešenarova poznámka: „*Bylo uzavřeno v podmínkách bezesporu značného nátlaku, vyvozujeme to z toho, že známe s. Dubčeka, Svobodu a další ...*“ Tento argument je v podstatě pravdivý. Jednání v Moskvě nebyla skutečně ničím jiným než nátlakovou akcí Sovětského svazu. Tato věta zároveň potvrzuje obraz prezidenta Svobody-hrdiny a reformisty, který byl v myslích části občanů zakotven. Přitom to byl ale právě československý prezident, který na Dubčeka a ostatní reformisty nátlak spolu se Sověty vyvíjel. Blíže SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 17, sign. I/C/1b/1, plénum JKV KSČ, č. fasc. 37, 27. 8. 1968, s. 384.

³⁵⁵ Tamtéž.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 384-385.

Následující diskuze nepřinesla vcelku nic významného. Zazněly další hlasy odsuzující komuniké.³⁵⁷ Tajemník Majer přečetl návrh společného stanoviska JKV KSČ, JKNV a Krajské kontrolní a revizní komise. Toto stanovisko rovněž vycházelo z diskuze předsednictva, a tudíž bylo v podstatě totožné s myšlenkami Lešenarova úvodního referátu.³⁵⁸ Stanovisko bylo na plénu obecně přijato. Pouze člen předsednictva JKV KSČ Josef Blažek vyjádřil skepticky své pochyby nad tím, zda má vůbec smysl toto stanovisko zveřejňovat, protože si poměrně reálně uvědomoval, že představitelé okupačních mocností nebudou ani v nejmenším k názorům obyvatel Československa přihlížet.³⁵⁹

Další plenární zasedání JKV KSČ se sešlo 2. září ve 14 hodin. Řízením schůze byl pověřen Jindřich Kouba. V úvodním referátu vystoupil vedoucí tajemník Jan Duba a informoval všechny přítomné o plenárním zasedání ÚV KSČ z 31. srpna, kterého se zúčastnil z pozice delegáta XIV. sjezdu a na kterém byl do ústředního výboru strany kooptován jako jeden z těch, kteří byli zvoleni do ÚV KSČ na Vysočanském sjezdu. Jeho sedmnácti stránkový referát seznamoval členy JKV KSČ s plénem ústředního výboru, tak jak bylo popsáno již v předcházející části této kapitoly na straně 74.³⁶⁰

Následující referát Oldřicha Lešenara podrobně rekapituloval situaci posledních dnů v kraji i celé zemi. Zaznívá v něm důležitá věta: „... *přijímáme moskevské komuniké jako nutnou výchozí základnu pro další práci.*“ Na plenárním zasedání o pět dní dříve krajský výbor Lešenarovými ústy komuniké odsoudil jako „*velmocenský diktát*“, nyní s odstupem několika dní již bylo nutné toto stanovisko poupravit a zmírnit. Nejednalo se však v žádném případě o smíření anebo souhlas. Podobně jako Dubček a další reformisté i Lešenar a členové JKV KSČ viděli v moskevském komuniké nutné zlo, ústupek, který bylo třeba přijmout, aby bylo vůbec možné nějakým způsobem pokračovat v dosavadní politice v nově nastolených podmínkách.³⁶¹

³⁵⁷ Např. „S. Jílek: ... *komuniké je nedůstojné a urážející nejen naší stranu, ale i lid. Nejen, že pošlapává národní city lidí, ale předpokládá, že lidé to pochopí, že lidé budou utužovat přátelství na bajonetech.*“ Blíže SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 17, sign. I/C/1b/1, plénium JKV KSČ, č. fasc. 37, 27. 8. 1968, s. 389.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 390-391.

³⁵⁹ Doslova řekl: „*Já nejsem proti tomu, aby šlo stanovisko ven, ale nevěřím tomu, že bude mít nějaký účinek, protože lidé, kteří dovedli hrdinu SSSR a prezidenta naší republiky internovat, zda budou souhlasit s tím, co chtějí naše národy řešit.*“ Blíže Tamtéž, s. 387. V jeho slovech se opět projevila dezinterpretace osoby prezidenta Svobody, neboť ten, jak jsem zmínil v předchozí kapitole, odjel do Moskvy dobrovolně, z vlastního rozhodnutí, bez konzultace s parlamentem a zcela v rozporu s doporučením XIV. sjezdu, na který vůbec nebral žádný ohled, čili v jeho případě se ani v nejmenším nedalo hovořit o internaci.

³⁶⁰ SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 17, sign. I/C/1b/1, plénium JKV KSČ, č. fasc. 37, 2. 9. 1968, s. 398-415.

³⁶¹ Tamtéž, s. 425.

Jeho slova potvrdil v následujícím referátu Miroslav Žižka, který shrnul úkoly krajského i okresních výborů pro nejbližší období. Bylo nutné, aby regionální organizace KSČ pokračovaly i nadále v plnění usnesení vycházejících z Akčního programu, udržovaly demokratický ráz svojí politiky a zajišťovaly korektní vztahy mezi komunisty a bezpartijními. Všechny tyto body bylo možné samozřejmě realizovat pouze v takovém rozsahu, v jakém to umožňovaly výsledky jednání v Moskvě. Dále bylo podle Žižky nutné přijmout opatření, která by prokázala, že v zemi není nutná „cizí pomoc“, a rovněž i nadále důstojně jednat se zástupci okupačních vojsk a zabránit možným provokacím ze strany obyvatelstva.³⁶²

Dne 11. 9. se schází MěNV České Budějovice. Program této schůze není bohužel znám, neboť se v archívu nedochoval,³⁶³ ale lze předpokládat, že na pořadu dne byly podobné body jako na plénu JKV KSČ, tedy odmítnutí komuniké o výsledcích jednání v Moskvě, vyjádření podpory současnému vedení a snaha pokračovat ve stávající politice, alespoň v takovém měřítku, v jakém to Moskva umožní.

Komuniké nevyvolalo negativní ohlasy pouze u politických představitelů, ale stejnou měrou se projevila vlna nesouhlasu také u obyvatel města a celého okresu. V posledních srpnových dnech vzešly z členských aktivů jednotlivých podniků v okrese rezoluce, které odmítaly komuniké jako nepřijatelné, vyjadřovaly podporu XIV. sjezdu a vedení strany, které z něj vzešlo, požadovaly okamžitý odchod vojsk, plnou náhradu škod způsobených okupačními armádami atd. Pracovníci Jihočeských cihláren dokonce odsoudili prezidenta Svobodu za to, že ve svém projevu po návratu z Moskvy zdůrazňoval stále trvající přátelství se Sovětským svazem. To již, podle nich, nebylo na základě toho, co se v minulých dnech odehrálo, možné.³⁶⁴

Občané nedávali své nesouhlasné názory najevo jenom ve formě hromadných rezolucí, ale také osobně. Na sekretariát JKV KSČ se např. dostavil jistý pan Kolář, který prohlásil, že je jednáními v Moskvě rozhořčen, političtí představitelé podle něj měli zůstat jednotní se zbytkem národa a se Sověty vyjednávat. Gustáva Husáka potom přirovnal k Jozefu Tisovi.³⁶⁵

³⁶² SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 17, sign. I/C/1b/1, plénum JKV KSČ, č. fasc. 37, 2. 9. 1968, s. 433-438.

³⁶³ Datum této schůze bylo možné zjistit na základě zápisu ze schůze následující, na které proběhlo schválení zápisu schůze z 11. 9. Blíže SOkA České Budějovice, MěNV České Budějovice, schůze rady MěNV, č. kart. 15, 97. schůze z 26. září 1968, s. 1.

³⁶⁴ SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 86, sign. I/C/7d/2, zprávy o politické situaci v okrese České Budějovice, č. fasc. 707, Ohlas na současnou politickou situaci v okrese dne 29. 8., s. 1-4.

³⁶⁵ Zpráva o této události je lehce zmatená, nesouvislá a obsahuje několik chyb, které jsem v jejím přepisu ponechal. Doslova v ní stojí: „Na sekretariát se dostavil občan Kolář který prohlásil, jsem rozhořčen, že jsme

Na počátku září projevíli velitelé sovětské armády v okrese zájem o navazování kontaktů s obyvateli a na OV KSC přišli s návrhem účastnit se schůzí a mítinků v jednotlivých obcích i závodech. Na těchto besedách chtěli vysvětlovat současnou politickou situaci a příčiny vstupu vojsk do země. Proběhla jednání mezi zástupci předsednictva okresního výboru a sovětského velení. Po projednání závěrů z těchto jednání byl sovětský návrh zástupci OV KSC odmítnut se zdůvodněním, že „*k zabezpečení politické aktivity si vystačíme vlastními silami.*“³⁶⁶

Sovětští vojáci zkoušeli o besedách jednat i s jednotlivými podniky. Např. předseda Základní organizace KSC (ZO KSC) podniku Iгла Trhové Sviný byl osloven sovětským plukovníkem, který měl zájem na tom, aby vojáci uspořádali setkání se zaměstnanci jeho závodu. Jeho návrh byl ale také zamítnut. Méně odmítavě se k této myšlence stavěl předseda ZO KSC v podniku MAPE Mydlovary. Ten s mítinkem jeho zaměstnanců se sovětskými vojáky souhlasil, ale pod podmínkou, že se ho zúčastní pouze řadoví vojáci a výměna názorů bude zcela svobodná. Podobně neodmítavě se k diskuzi s vojáky vyjádřili také členové uliční organizace KSC Čtyři Dvory. Ti, přestože okupaci odsuzovali, se diskuzi nebránili v naivním přesvědčení, že je nutné vyslechnout obě strany, aby bylo možné nutnost intervence a okupace objektivně posoudit.³⁶⁷ Při projednávání možností diskuze sovětských vojáků se zaměstnanci podniků používali sovětští velitelé nejrůznější argumenty, kterými se snažili obhájit vstup do republiky. V těchto argumentech opět zaznívají fráze o nebezpečí kontrarevoluce. Armády Varšavské pětky nepřišly, podle slov svých velitelů, zemi okupovat, ale osvobodit od této kontrarevoluce. Kdyby prý „*přišli o 24 hodin později tak by tekly větší potoky krve jako v roce 1956 v Maďarsku.*“ Požadovaná schůze se uskutečnila např. v obci Jílovice. Zúčastnilo se jí třináct komunistů a osm sovětských důstojníků a trvala zhruba dvě hodiny.³⁶⁸

měli být jednotní, vyjednávat a že žádného Tisa, jako je Husák neuznává.“ Blíže SOA Třeboň, JKV KSC, inv. č. 86, sign. I/C/7d/2, zprávy o politické situaci v okrese České Budějovice, č. fasc. 707, Ohlas na současnou politickou situaci v okrese dne 29. 8., s. 4

³⁶⁶ Tamtéž, JKV KSC, inv. č. 86, sign. I/C/7d/2, zprávy o politické situaci v okrese České Budějovice, č. fasc. 707, Politická situace v okrese – dne 6. září 1968, s. 1.

³⁶⁷ Tamtéž, s. 1, 3.

³⁶⁸ Tamtéž, JKV KSC, inv. č. 86, sign. I/C/7d/2, zprávy o politické situaci v okrese České Budějovice, č. fasc. 707, Zpráva o celkové politické a názorové situaci v okrese České Budějovice, s. 3.

V rámci navazování těsnějších kontaktů s obyvatelstvem okupované země se vojáci v některých obcích (např. Hosín nebo Dobčice) okresu zapojili do prací na poli a pomáhali sklízet úrodu.³⁶⁹

Kromě snahy Sovětů o sblížení s okupovaným národem byly zářijové dny poznamenány několika incidenty, které k uklidnění napjaté situace rozhodně nijak nepřispěly. V několika českobudějovických podnicích se objevil tištěný plakát s názvem „Horoskop“. Tento horoskop předpovídal, že ve dnech 10. – 25. září dojde k obrovskému krveprolití a znásilňování žen sovětskými vojáky. Plakát v podnicích vyvolal vlnu paniky a nervozity, zejména mezi ženami.³⁷⁰

Dne 11. září došlo k již popisovanému zastřelení Václava Balouna sovětským strážným a o den později ve městě zazněla střelba znovu. Kolem půl třetí ráno pronásledovala hlídka Veřejné bezpečnosti, spolu se sovětským důstojníkem v gazíku, tři sovětské vojáky, kteří na motocyklu, jež si vypůjčili od předsedy JZD, porušovali dopravní předpisy. Vojáci neuposlechli výzev příslušníků bezpečnosti a v ulici Na Sadech začali po hlídce střílet ze samopalu. Střelbu nepřežilo pouze jedno okno, jinak nebyl nikdo zasažen. Sovětský důstojník při pronásledování zabloudil a prchajícím vojákům se podařilo hlídce uniknout. Tito vojáci však byli později bezpečností zjištěni a předáni sovětským vojenským úřadům.³⁷¹

Srpnová invaze ovlivnila hospodářství v kraji. Výpadek průmyslové výroby v srpnových dnech představoval asi 70 miliónů korun. Důsledky narušení „*kooperačních a dodavatelsko-odběratelských vztahů*“ se projevovaly ještě v září, i když v menší míře. To mělo za následek zhoršení hospodářských výsledků mnoha podniků. Některé z nich, např. Koh-i-noor, danou situaci řešili zavedením tzv. Dubčekových směn. Pracovalo se i v prodloužených směnách. Dochází také ke zpomalení bytové výstavby, zvýšenému počtu vybraných vkladů z bank a nově vzniklou situací byl ovlivněn i sektor služeb, zejména restaurace a hotely, neboť po 21. srpnu v kraji takřka ustal turistický ruch.³⁷²

Měsíc říjen byl ve znamení oslav 50. výročí vzniku samostatného Československa. V rámci těchto oslav byla v Jihočeském muzeu dne 25. 10. otevřena výstava s názvem

³⁶⁹ SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 86, sign. I/C/7d/2, zprávy o politické situaci v okrese České Budějovice, č. fasc. 707, Politická situace v okrese – dne 6. září 1968, s. 1.

³⁷⁰ Tamtéž, JKV KSČ, inv. č. 86, sign. I/C/7d/2, zprávy o politické situaci v okrese České Budějovice, č. fasc. 707, Zpráva o celkové politické a názorové situaci v okrese České Budějovice, s. 3.

³⁷¹ SOkA České Budějovice. MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 21-22.

³⁷² SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 17, sign. I/C/1b/1, plénum JKV KSČ, č. fasc. 37, 7. 10. 1968, s. 501; Tamtéž, JKV KSČ, inv. č. 86, sign. I/C/7d/2, zprávy o politické situaci v okrese České Budějovice, č. fasc. 707, Politická situace v okrese – dne 6. září 1968, s. 5.

„Zrodila se samostatnost“. O dva dny později členové MěV NF, studenti a pionýři položili věnce a květiny před pamětní desku T. G. Masaryka na radnici a po celý den drželi u desky čestnou stráž. Na ústředním hřbitově byl uspořádán pietní akt za oběti nacistické okupace. Tohoto aktu se zúčastnili také představitelé sovětského velení. Věnce se kladly nejenom u pomníku obětí popravených za heydrichiádu, ale rovněž u sovětského památníku.³⁷³

V den výročí vzniku československého státu sloužil biskup Josef Hlouch v katedrále mši za českou zemi. Dopoledne potom došlo k pokládání dalších věnců k Masarykově pamětní desce na radnici, kde toho dne rovněž vlály dvě československé vlajky, a poté se celý průvod odebral na Dlouhou louku, kde slavnost pokračovala.³⁷⁴

O několik dní později byla na programu jiná oslava, která se již nenesla v tak poklidném duchu jako připomenutí 50. výročí vzniku republiky. Na 7. listopad 1968 připadlo 51. výročí Velké říjnové socialistické revoluce. Charakter těchto oslav byl poznamenán srpnovými událostmi. V předvečer výročí VŘSR se v Jihočeském divadle uskutečnilo představení Čajkovského opery Evžen Oněgin, která tento rok nebyla v repertoáru souboru. Krajskému výboru se však po dlouhých jednáních s vedením Divadla podařilo sehrání opery prosadit. Členové operního souboru vystupovali, při vzpomínce na svého kolegu z divadelního orchestru Aloise Kahouna, který byl na konci září usmrcen sovětským obrněncem, se značnou nechutí.³⁷⁵

Dalším palčivým bodem oslav bylo vyvěšení československých a sovětských vlajek na Žižkově náměstí, které proběhlo 6. listopadu. Zatímco v rámci oslav vzniku Československa visely na náměstí pouze dva státní prapory na radnici, nyní na každém domě visela spolu s československou vlajkou také vlajka Sovětského svazu. Ty se neobjevily pouze na veřejných budovách, ale také na obytných domech, které patřily pod správu městského Bytového podniku. Tím pádem se objevily úplně na všech domech na náměstí. Celkem tedy viselo na náměstí 45 státních a 45 sovětských praporů. Nedostatečná výzdoba z 28. října a zároveň přemíra rudých praporů pro oslavy VŘSR vzbudila samozřejmě vlnu nevole, občané města se byli pobouřeni a ve čtyři hodiny odpoledne se do kanceláře předsedy MěNV dostavila deseti členná delegace školské rady Vysoké školy zemědělské v Českých

³⁷³ SOKA České Budějovice, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 23.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 23.

³⁷⁵ Tamtéž, s. 25.

Budějovicích. Studenti žádali po přítomných členech rady MěNV vysvětlení vyvěšení sovětských vlajek a naopak nedostatečného vyvěšení československých vlajek z 28. října.³⁷⁶

Oba body jejich stížnosti byly studentům vysvětleny tajemníkem MěNV J. Čubou. Nařízení o vyvěšení československých a sovětských vlajek vydalo ministerstvo vnitra a bylo publikováno dne 25. 10. v Rudém právu. Podle tohoto nařízení se vlajky obou zemí měly objevit na všech státních a veřejných budovách a doporučovalo se rovněž jejich vyvěšení na budovách soukromých. Článek rovněž hovořil o vyvěšení státních praporů v den 50. výročí vzniku republiky. Československá vlajka se tak v tento den měla objevit na všech státních i veřejných budovách. Podle Čuby byla 27. 10. povinnost vyvěsit státní vlajky na těchto budovách uložena řediteli Bytového podniku Pivcovi, který přislíbil, že se tak skutečně stane. Vzhledem k tomu, že tak nakonec neučinil, chtěla rada města vedení Bytového podniku uložit kárný postih.³⁷⁷

Poté se situace na radnici trochu vyostřila, když jeden ze studentů vznesl ultimátum, aby byly sovětské vlajky do 24 hodin sundány, „*nebo že udělají opatření po svém.*“ Zástupci města toto ultimátum samozřejmě nepřijali a chtěli se pojistit pro případ, že by byla hrozba studentů skutečně naplněna a vznesli návrh, aby byla sestavena prezenční listina a obě strany do ní zanesly svoje jména. Tím by se jim do rukou dostala zbraň, koho hnát k zodpovědnosti v případě, že by se s vlajkami něco skutečně stalo. Studenti po desetiminutové poradě opakovali svoje ultimátum a zapsat svoje jména na prezenční listinu odmítli. Rovněž žádali zástupce MěNV, aby se s nimi odebral do Čtyř Dvorů a vysvětlil postoj národního výboru ostatním studentům. Jejich žádosti nebylo vyhověno a tím první jednání mezi zástupci studentů a členy MěNV skončilo.³⁷⁸

Druhý den, 7. listopadu, proběhlo obligátní kladení věnců k památníku sovětských vojáků na ústředním hřbitově za účasti představitelů kraje, okresu, města i armády. Vysokoškolští studenti, poté, co si na radnici neprosadili svou, vyhlásili na 7. a 8. listopad stávkou. Před vchody do jednotlivých vysokých škol byly postaveny hlídky, které měly zabránit vstupu „*stávkokazům*“, a na schůzi, která se ve Čtyřech Dvorech uskutečnila, byly

³⁷⁶ SOkA České Budějovice, MěNV České Budějovice, schůze rady MěNV, č. kart. 15, mimořádná schůze z 12. 11. 1968, Zpráva o událostech ve dnech 6. a 7. listopadu, které se odehrály ve městě Č. Budějovicích u příležitosti oslav 51. výročí VŘSR (dále jen Zpráva o událostech 6. a 7. 11.), s. 1.

³⁷⁷ Tamtéž, s. 1-2.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 2-3.

vypracovány dvě rezoluce. Jednu z nich odvezla delegace do Prahy Alexandru Dubčekovi. Studenti v rezoluci vyjadřovali svou podporu politice KSČ.³⁷⁹

S druhou rezolucí se zástupci studentů, včetně dvou profesorů, dostavili v dopoledních hodinách opět na radnici. Kromě předání rezoluce došlo také k vyzvání Bedřicha Drajera, aby se dostavil na právě probíhající schůzi studentů na Vysoké škole zemědělské a vysvětlil oba problémy s vlajkami. Během jednání byl jeden ze studentů z místnosti vykázán za to, že si členy MěNV fotil a „*choval se provokativně*.“ Účastí na schůzi byli nakonec místo Drajera pověřeni ředitel Bytového podniku Pivec a člen rady MěNV Kraml.³⁸⁰

Rezoluce určená MěNV vyjadřovala rozhořčení vysokoškolských studentů nad nedostatečnou výzdobou náměstí v den 50. výročí vzniku samostatného Československa, poukazovala na do očí bijící kontrast mezi výzdobou z 28. října a 6. - 7. listopadu, odmítala vysvětlení členů rady města z předchozího dne a obviňovala je, že náměstí nechali 28. 10. vyzdobit schválně nedostatečně, neboť „*neměli zájem na důstojné oslavě 50. výročí vzniku ČSR*.“³⁸¹ Události 6. a 7. listopadu, stejně tak jako studentská rezoluce, byly důvodem uspořádání mimořádné schůze MěNV České Budějovice 12. listopadu 1968. Členové rady si na této schůzi většinou nasypali popel na hlavu. Výzdoba z 28. 10. byla podle nich skutečně nedostatečná a bylo jejich chybou, že nesjednali nápravu. Předseda Drajer a tajemník Čuba zároveň popřeli, že by v tom byl úmysl, jak naznačovala studentská rezoluce, a veškerou vinu svalili na ředitele Bytového podniku Pivce, který měl být za to potrestán.³⁸²

Pivec s Kramlem dorazili 7. listopadu na studentskou schůzi spolu s delegací. Do sálu byli uvedeni slovy: „*Tak už je táhnem, odložte si, bude tady horko*.“ Jeden z profesorů, který zasedání vedl, v úvodu ironicky poznamenal, že předseda ani tajemník MěNV se nemohli dostavit, protože „*tajemník s. Čuba má jednání s cikány a předseda s. Drajer šel do nemocnice pro brýle*.“³⁸³

³⁷⁹ SOKA České Budějovice, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 25.

³⁸⁰ Tamtéž, MěNV České Budějovice, schůze rady MěNV, č. kart. 15, mimořádná schůze z 12. 11. 1968, Zpráva o událostech 6. a 7. 11., s. 3.

³⁸¹ Tamtéž, MěNV České Budějovice, schůze rady MěNV, č. kart. 15, mimořádná schůze z 12. 11. 1968, Rezoluce Spolku vysokoškolských studentů, s. 1.

³⁸² Tamtéž, MěNV České Budějovice, schůze rady MěNV, č. kart. 15, mimořádná schůze z 12. 11. 1968, Zápis ze schůze, s. 3.

³⁸³ Podle citované zprávy MěNV o listopadových událostech se Bedřich Drajer nezúčastnil schůze se studenty, protože se sice odebral na ophthalmologické oddělení do nemocnice, nikoliv však kvůli brýlím, ale na schůzku s primářem ohledně konference očních lékařů, která se v Budějovicích v listopadu měla konat. Kronikář Drajerovu cestu do nemocnice dezintepretoval a v kronice uvedl, že se „*Soudruh Bedřich Drajer omhvil zdravotním stavem*.“ Srov. Tamtéž, MěNV České Budějovice, schůze rady MěNV, č. kart. 15, mimořádná schůze z 12. 11.

Ředitel bytového podniku studenty následně ubezpečil, že v nevyvěšení vlajek 28. 10. nebyl provokační úmysl. K chybě podle něj došlo, neboť příkaz vydal pouze telefonicky a nikoliv písemně. Během jeho projevu se na schůzi dostavil také člen ÚV KSČ Václav Šimeček. Po jeho projevu byl požádán Ladislav Kraml, aby znovu vysvětlil stanovisko MěNV ohledně vlajek na Žižkově náměstí. Ten pouze znovu zopakoval to, co již v této práci několikrát zaznělo a znovu potvrdil odmítavý postoj rady města k sundání sovětských vlajek. Poté rozjitřil vášně svým projevem dr. Neuman, děkan fakulty, který ve svém kritickém projevu prohlásil, že „*je na čase skončit se starým, zkostrnatělým byrokratickým způsobem jednání státních orgánů a že ,ryba smrdí od hlavy*““. K němu se v závěru přidal ještě Václav Šimeček, který celou schůzi posoudil velmi kladně. Zpráva MěNV hodnotí projevy obou dvou s určitým zklamáním, protože místo toho, aby se snažili studenty uklidnit, naopak je v jejich jednání podpořili. V závěru schůze byli studenti ještě informováni, že vysokoškolská rada vyzvala i jiné školy a závody ve městě, aby se postavily za jejich požadavky.³⁸⁴

Odpoledne pochoduje po náměstí stovka středoškolských studentů a skandují heslo: „*Sundejte sovětské vlajky*.“ V průběhu noci potom vlajky skutečně zmizely. O jejich sundání se, podle kroniky, postarali „*mladí ze závodů, cikánské děti, deklasované živly, opilci a provokatéři z řad dospělých*.“ Vlajky byly pošlapány, znečištěny anebo roztrhány. Všech 45 sovětských praporů, včetně toho na radnici, bylo strženo a 16 bylo zcizeno nebo zničeno. Došlo ke střetu s Veřejnou bezpečností a na obou stranách zůstalo osm raněných. Strážci pořádku zadrželi patnáct účastníků tohoto incidentu a předvedli k výslechu. Přestože mezi zadrženými byl i jeden student, Spolek vysokoškolských studentů se od celé akce distancoval.³⁸⁵

V závěrečné zprávě o událostech 6. a 7. listopadu hodnotí MěNV postoj studentů a profesorů k nevyvěšení vlajek, jejich neschopnost přijmout vysvětlení, zesměšňování členů národního výboru a vyzývání škol a podniků k podávání rezolucí jako pouhou záminku k rozpoutání bouří, ke kterým by došlo v každém případě.³⁸⁶

1968, Zpráva o událostech 6. a 7. 11., s. 3; SOkA České budějovice, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 26.

³⁸⁴ Tamtéž, MěNV České Budějovice, schůze rady MěNV, č. kart. 15, mimořádná schůze z 12. 11. 1968, Zpráva o událostech 6. a 7. 11., s. 4.

³⁸⁵ Tamtéž, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 26; Tamtéž, MěNV České Budějovice, schůze rady MěNV, č. kart. 15, mimořádná schůze z 12. 11. 1968, Zpráva o událostech 6. a 7. 11., s. 5.

³⁸⁶ Tamtéž, MěNV České Budějovice, schůze rady MěNV, č. kart. 15, mimořádná schůze z 12. 11. 1968, Zpráva o událostech 6. a 7. 11., s. 5.

Celou situaci posuzovala rovněž speciální komise, která vznikla při OV KSČ a JKV KSČ. Závěrečná zpráva jako hlavní příčinu nepokojů uváděla nezabezpečení dostatečné výzdoby náměstí v den výročí vzniku Československa, špatnou koordinaci orgánů Bezpečnosti, které danou situaci zpočátku nezvládaly a v neposlední řadě také současnou náladu obyvatel města, způsobenou sovětskou okupací a současnou politickou situací.³⁸⁷

Cíl celé studentské akce byl poměrně jasný. Chtěli upozornit na to, že výročí vzniku samostatné, nyní okupované republiky byl připomenut pouze dvěma vlajkami, zatímco v den výročí VŘSR bylo náměstí pokryto vlajkami země, která tuto samostatnost vojensky narušila. Primárně jim tedy určitě nešlo o to vyvolávat konflikty nebo střety s Bezpečností, ale pouze znovu upozornit na nelegitimní okupaci Sovětů a jejich spojenců a pozvednout národní hrdost, která byla 21. srpna pošlapána, nebo přesněji řečeno převálcována, sovětskými tanky. Bohužel v době, kdy se situace v zemi začala normalizovat, a komunisté začali pomalu na zradu svých „bratrů“ zapomínat, byla studentská iniciativa interpretována jako pouhá provokace.

V průběhu listopadu opouští sovětské vojenské jednotky z okolí Českých Budějovic, kde byly až dosud soustředěny ve svém vojenském táboře v lese „U Hada“.³⁸⁸

Mezinárodní den studentstva, 17. listopad, zavedl příčinu k další stávce studentů. Ta byla toho dne vyhlášena a uskutečnila se ve dnech 18. – 24. listopadu. K žádným manifestacím, střetům s Bezpečností ani výtržnostem však v těchto dnech již nedošlo.³⁸⁹ Tato studentská iniciativa byla poslední významnou událostí, která se v souvislosti s okupací Československa v roce 1968 v Českých Budějovicích odehrála.

Pro JKV KSČ bylo důležité plenární zasedání, které se uskutečnilo v květnu následujícího roku. Dosavadní vedoucí tajemník Jan Duba na něm podal rezignaci a na jeho místo byl zvolen Jaroslav Hejna, který až dosud zastával funkci vedoucího oddělení státních orgánů a společenských organizací byra ÚV KSČ. Hejna v 50. letech mimo jiné působil jako vedoucí tajemník OV Milevsko a OV České Budějovice. Do roku 1968 byl zástupcem náčelníka hlavní politické správy československé armády v hodnosti generálmajora. Došlo rovněž k volbě nového předsednictva JKV KSČ. Krajský výbor dále odvolal z funkce

³⁸⁷ SOkA České Budějovice, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 26.

³⁸⁸ Tamtéž, MěNV České Budějovice, Kronika Českých Budějovic 1968, s. 26. s. 28.

³⁸⁹ Tamtéž, s. 27.

šéfredaktora Jihočeské pravdy Jaroslava Šestáka, protože „*nezvládl politické řízení redakce*.“ Jeho funkce byla prozatímně svěřena členovi redakční rady Antonínu Bezděčkovi.³⁹⁰

Zatímco lidé jako Duba nebo Šesták museli ze svých funkcí odejít, hvězda bývalého vedoucího tajemníka JKV KSČ Trojana začala opět stoupat. V říjnu 1969 byl zvolen místopředsedou Sněmovny lidu a spolu s novou předsedkyní Soňou Penningerovou a okruhem poslanců kolem nich začali nejkrajnějším způsobem napadat Husákovo vedení strany. Lidem jejich ražení, tzv. „*ultralevým*“, se Husákova politika jevila jako „*oportunistická*“ a první tajemník byl obviňován z „*přílišného demokratismu*“. Skupina kolem Trojana a Penningerové požadovala politické procesy se členy vedení KSČ z roku 1968 a začala získávat členy ÚV KSČ proti G. Husákovi. Jaroslav Trojan shromažďoval na vedoucí představitele strany kompromitující materiály a byl v trvalém styku se sovětskou zpravodajskou službou. Tyto akce zastavila až autonehoda, při které Jaroslav Trojan 1. srpna 1970 zahynul.³⁹¹

Dnes už se může pouze spekulovat, zda smrt Jaroslava Trojana byla pouhou nehodou anebo přišla na příkaz z vyšších míst strany. Jedno je však jasné, kdyby se „*politickým primitivům*“³⁹² Jaroslavu Trojanovi a Soně Penningerové skutečně podařilo odstavit Gustáva Husáka a jeho přívržence a dostat se k moci, normalizace by nabyla daleko zruďnějších rozměrů a Československo by se tak mohlo vrátit zpět, hluboko do 50. let.

³⁹⁰ *Komuniké z jednání pléna JKV KSČ*, JP, 17. května 1969, s. 1; *PhDr. Jaroslav Hejna, vedoucí tajemník JKV KSČ v Českých Budějovicích*, JP, 17. května 1969, s. 1.

³⁹¹ Internetový zdroj: <http://www.psp.cz/eknih/1969fs/rejstrik/vecny/sl/predsedn.htm> (čerpáno dne 3. března 2011); J. MADRY, *c. d.*, s. 128, 135, 147, 149.

³⁹² Tímto termínem Madry skupinu kolem Trojana a Penningerové výstižně charakterizuje. Blíže Tamtéž., s. 135.

4. kapitola: Události roku 1968 očima pamětníků

Následující kapitola má za úkol shrnout výpovědi jednotlivých pamětníků a na základě toho vytvořit mozaiku vnímání a prožívání událostí roku 1968 a obraz každodenního života v Českých Budějovicích v dnech okupace.

Pamětníků, kteří se se mnou podělili o svoje vzpomínky na rok 1968, bylo celkem šest. Nejmladšímu z nich bylo v době Pražského jara 13 a nejstaršímu 42 let. Vzhledem k odstupe více než čtyřiceti let se mi již bohužel nepovedlo pohovořit si s nikým starším. Poměrně pestré byly i jejich profese – žák základní školy, student střední školy, dvě učitelky ZŠ, šéfredaktor vydavatelství Růže a zaměstnanec ředitelství závodu Potravinářské České Budějovice. Je jasné, že vzorek šesti pamětníků je příliš malý na to, abych si mohl v následující kapitole klást ambice na zobecnění obrazu každodennosti v době okupace a názorů na ní na celé město, a proto zůstanou následující řádky pouze takovou malou sondou, která snad pomůže přiblížit to, co museli ve dnech okupace a po ní zažívat nejenom obyvatelé města České Budějovice a okresu, ale rovněž lidé z celé země.

Obrodný proces Pražského jara byl většinou pamětníků vnímán jako „*uvolnění, naděje ve změnu, větší svoboda ...*“³⁹³ Každý z nich však vnímal tento proces trochu odlišně, především vzhledem ke svému věku, životním zkušenostem, profesi anebo rodinnému zázemí.

Pan F. Z., tehdy šestnáctiletý student střední školy, jenž, jak mi sdělil, pocházel z ryze antikomunistické rodiny, se k Pražskému jaru vyjádřil takto: „*I když jsem samozřejmě nějaké změny vnímal nepřikládal jsem jim velkou váhu. ... Na toto dění jsem pohlížel s despektem.*“ Dále se mi svěřil, že v jeho každodenním životě pro něj znamenala doba Pražského jara pouze to, že pokud si vyrazil trampovat do přírody, legitimovali ho policisté na nádraží pouze jednou a pohraničníci do vlaku přistupovali až o stanici dále od Českých Budějovic a už nebyli tak přísní a neprohledávali ho. Jeho matka Dubčekovi a ostatním propagátorům reforem nevěřila, neboť to byli komunisté a komunismus byl podle ní postaven pouze na lži. „*Že měla pravdu, se ukázalo po srpnu a hlavně o rok později,*“ zakončil pan F. Z. svoje vzpomínky na Pražské jaro.³⁹⁴

Trochu jinak se na demokratizační proces dívaly paní R. K., tehdy pětadvacetiletá učitelka základní školy, a o dva roky starší paní J. M, která zastávala stejnou profesi. Pro obě znamenalo toto období dostupnost zpráv ze světa, možnost vycestovat do zahraničí anebo si

³⁹³ AA, Výpovědi pamětníků.

³⁹⁴ AA, Výpověď F. Z. ze dne 1. 6. 2010.

přečíst knihy, které do té doby k sehnání nebyly, a podívat se na filmy, jež byly až doposud zakázané.³⁹⁵

Nejobširněji se k tomuto období vyjádřil pan Robert Sak. V této době mu bylo 35 let a pracoval jako šéfredaktor Krajského nakladatelství, přejmenovaného v tomto roce na Nakladatelství Růže. Sám sebe řadí mezi aktéry Pražského jara. Tohoto procesu se účastnil jak svou prací v nakladatelství, které začalo vydávat literaturu, jež byla do té doby zakázána, tak také jako člen KSČ svými veřejnými výstupy např. na okresní nebo krajské konferenci. Svými projevy se snažil nejenom „*podpořit demokratizační proces, ale také ho překročit.*“ Ve straně patřil k radikální vrstvě, kterou už příliš nezajímala Dubčekova politika, což je ostatně patrné již z výše citovaného referátu z květnové krajské konference, kde požadoval zrušení vedoucí úlohy strany a zavedení svobodných voleb. Na rozdíl od většiny členů strany mu nešlo o obrodu socialistického systému, ale podle jeho představ se měla situace vyvíjet směrem k „*liberálnímu režimu.*“³⁹⁶

Přestože byl demokratizační proces společností vítán, názory ve společnosti se na něj velice lišily. Jinak ho vnímal šestnáctiletý student z antikomunisticky založené rodiny, jinak ho vnímala učitelka ve věkové kategorii mezi 20 – 30 lety a zcela jinak se k němu stavěl tehdejší člen strany a přímý aktér událostí roku 1968. Velice odlišného pohledu by se mi zcela určitě dostalo od komunisty konzervativního založení anebo od někoho, kdo se stal obětí represí 50. let.

O okupaci se obyvatelé Českých Budějovic dozvěděli 21. srpna ráno z rádia, televize nebo od příbuzných či známých, kteří sdělovací prostředky sledovali, protože do města okupační jednotky přijely až druhý den, 22. srpna. Domácí rozhlas a hlavně zahraniční stanice jako Svobodná Evropa a Hlas Ameriky, popřípadě také rakouská televize ORF zůstávaly po celou dobu okupace nejdůležitějším zdrojem informací. První setkání s okupanty proběhla v průběhu prvního dne obsazení města např. na náměstí, kde byly rozmístěny čtyři tanky, v ulicích města anebo u řeky Malše, kde střežil voják se samopalem vstup na pěšinu na levém břehu u Velkého jezu.³⁹⁷ Robert Sak zažil své první setkání s vojáky doma. Uprostřed noci ho vzbudilo rachocení motorů tanků projíždějících po Lidické třídě. Celou kolonu pozoroval z balkónu. Další nepříjemné setkání proběhlo v průběhu dne u dnešního kulturního domu

³⁹⁵ AA, Výpověď R. K. ze dne 29. 7. 2010; AA, Výpověď J. M. ze dne 9. 8. 2010.

³⁹⁶ AA, Výpověď R. Saka ze dne 21. 10. 2010.

³⁹⁷ AA, Výpovědi pamětníků.

Metropol, kde vojáci projíždějícího konvoje stříleli do vzduchu.³⁹⁸ Pro paní J.M. proběhlo první setkání cestou do Českých Budějovic z Pardubicka, kde byla s rodinou na dovolené. U Vlašimi je zastavila sovětská hlídka a začala prohlížet auto, přestože v něm byly děti. Při prohlídce Sověti rozbili sklo jejich auta.³⁹⁹

Jiří Dvořák, kterému bylo v roce 1968 třináct let, se s okupačními vojsky setkal poprvé 21. srpna v obci Dříteň, kam jejich rodina odjela s tím, že na venkově bude bezpečněji než ve městě. Místní děti chtěly zabránit průjezdu vojsk obcí tím, že by ze starých nepotřebných věcí postavili barikádu, ale dospělí je od toho odradili, protože sami měli lepší plán. Otočili ukazatel, který tak místo na České Budějovice ukazoval na Bílou Hůrku. Sovětské tanky se vydaly tím směrem, ale jejich cesta končila u hřbitova u Bílé Hůrky a u místního rybníka. Kolona se poté otočila a vydali se znovu zpátky směrem na Týn nad Vltavou a pak opět projela Dřítní a pokračovala již správnou cestou na České Budějovice.⁴⁰⁰

Odpověď na otázku, jaké pocity v prvních dnech okupace obyvatelé města zažívali, není těžké uhadnout. Ve výpovědích pamětníků zaznívala slova jako „*smutek, zrada, rozčarování, bezmoc, bezradnost*“ atd. Pohled na vojáky se samopaly a zrůdná kovová monstra v ulicích města a rachocení jejich motorů musely na většinu obyvatel dopadat neskutečně depresivně. Nabízela se paralela s lety 1938 a 1939 a všem teď jistě v myslích vytanul strach a nejistota z toho, co bude. Bylo jasné, že se československá armáda bránit nebude,⁴⁰¹ a i kdyby ano, proti půlmilionovému sovětskému kolosu by neměla ani tu nejmenší šanci. Z šestice pamětníků pouze dva věřili v to, že přijde pomoc od západních států. Ostatní zůstali v této otázce skeptičtí.⁴⁰² Většinou zřejmě bylo také jasné, byť si to možná ani nechtěli připustit, že teď je již konec nadějí na demokratizaci společnosti, protože taková obrovská armáda se neposílá do spojeneckého státu jen tak pro nic za nic a sama od sebe v nejbližší

³⁹⁸ AA, Výpověď R. Saka ze dne 21. 10. 2010.

³⁹⁹ AA, Výpověď J. M. ze dne 9. 8. 2010.

⁴⁰⁰ AA, Výpověď Jiřího Dvořáka ze dne 5. 10. 2010.

⁴⁰¹ Jedním z důvodů byl samozřejmě fakt, že prezident i ministr obrany vydali rozkazy k neútočení na okupanty. Samotný stav armády kriticky okomentoval pan F. Z. na základě svých zkušeností z vojenské služby v 70. letech: „*Po letech jsem narukoval. Tehdy jsem zjistil, v jakém stavu je naše armáda. Ta by se neubránila nikomu, kdo by si dělal nárok na naše území. Otylí a většinou hloupí, věčně opilí důstojníci veleli lhostejným vojákům, kteří toužili jen přežít dva roky a jít domů. ... Pár hodin. Déle nemohla taková armáda vydržet.*“ Blíže AA, Výpověď F. Z. ze dne 1. 6. 2010.

⁴⁰² Např. Robert Sak si to, že Západ nemá zájem na tom pomoci Československu v případě obsazení Sovětským svazem, vyvodil z článku v západoněmeckém týdeníku Stern. Nadpis článku česky zněl: „*Chvála tajných služeb*“ a autor v něm chválil německé tajné služby za to, že zjistily, že na československých hranicích bude sovětská akce končit, a tím vlastně zajistily mír v Evropě. Blíže AA, Výpověď R. Saka ze dne 21. 10. 2010.

době také neodejde.⁴⁰³ Podle vzpomínek pana J. J., který byl v té době zaměstnán na ředitelství závodu Potravinářské továrny České Budějovice, se před prodejny jejich závodů v první den okupace vytvořily obrovské fronty lidí, kteří se ve vidině nejisté budoucnosti chtěli zásobit nejnepohodlnějšími potravinami na dlouho dopředu. Do samoobsluhy museli být vpouštěni postupně. Hned v první den okupace byl zcela vyprodán chléb, mouka, konzervy a další důležité potraviny.⁴⁰⁴

Na aktivní odpor většinou nikdo z pamětníků, se kterými jsem hovořil, nepomyslel. Vždy zůstalo, jak již bylo zmíněno ve druhé kapitole, u psaní hesel po zdech, tisk protiokupačních letáků, podpisů protestních rezolucí atd. Jedním z míst, kde se tehdy letáky tiskly a rozšiřovaly, byl rovněž závod, ve kterém byl zaměstnán pan J. J., který vzpomínal, že kromě letáků byly v „aranžovně“ jejich závodu zhotoveny figuríny československých komunistických politiků, kteří s okupací souhlasili, a ty pak byly oběšeny na šibenících v městském parku.⁴⁰⁵

Nikdo z pamětníků se rovněž, s výjimkou výše popsané události, která se přihodila paní J. M. cestou do Českých Budějovic, a pana F. Z., nedostal do přímého konfliktu s vojáky sovětské armády. Pan F. Z. ve své výpovědi popsal velice nebezpečnou zkušenost, kterou v první den obsazení Budějovic Sověty zažil. Když se 22. srpna vracel z města domů, uviděl staršího muže s plechovkou barvy a žebříkem. Nabídl mu pomoc. Vylezl po žebříku a barvou přetřel jméno ulice na ceduli. V tu chvíli zastavilo u chodníku auto a z něj vystoupil voják s asijskými rysy ve tváři. V ruku držel samopal, který oběma mužům namířil na břicho. Není třeba dodávat, že oba dva zaplavil pocit nevýslovné hrůzy. Dalším, kdo vylezl z auta, byl sovětský důstojník, který jen ukázal rukou na žebřík. Pan F. Z. vylezl zpátky a rukávem čerstvý nános barvy zase smazal. Poté oba dva vojáci odjeli.⁴⁰⁶

Nikdo z pamětníků také nevyhledával se Sověty přímý kontakt a nesnažil se s nimi bavit a přesvědčovat je o tom, aby odjeli pryč. Názory na to, proč s vojáky diskutovat nebo nediskutovat, se lišily. Většinou však převládal názor, že nemá cenu jim něco vysvětlovat, protože obyčejní vojáci, kteří většinou buď ani nevěděli, kde se nacházejí, anebo žili v přesvědčení, že přijeli naší zemi osvobodit, stejně nemohou sami od sebe s danou situací nic udělat, i kdyby sebevíc chtěli.⁴⁰⁷ Např. pro Roberta Saka by byla diskuze s vojáky

⁴⁰³ AA, Výpovědi pamětníků.

⁴⁰⁴ AA, Výpověď J. J. ze dne 10. 8. 2010.

⁴⁰⁵ Tamtéž.

⁴⁰⁶ AA, Výpověď F. Z. ze dne 1. 6. 2010.

⁴⁰⁷ AA, Výpovědi pamětníků.

„ponižující“ a v případě, že jsme se aktivně nebránili, byl nejsprávnější postoj vojáky jednoduše ignorovat.⁴⁰⁸

Zprávy o jednáních československých a sovětských politiků v Moskvě, která okupaci následovala, lidé sledovali ze sdělovacích prostředků, a to jak domácích, tak i zahraničních. Někteří prožívali obavy o celou československou delegaci a doufali, že situace dopadne, co nejlépe, ale většině bylo z náznaků ve zprávách jasné, že „*nás Sovětský svaz nepustí ze svého područí*.“⁴⁰⁹ Robert Sak vzpomínal, jak depresivně na něj zapůsobil projev A. Dubčeka, poté, co se celá delegace z Moskvy vrátila: „*Vím, že jsme si říkali – to je jako Hácha*.“⁴¹⁰

V souvislosti s jednáními v Kremlu jsem se zeptal také na to, jakým způsobem vnímali prezidenta Ludvíka Svobodu a úlohu, kterou při těchto jednáních sehrál. Většinou do prezidenta Svobody, hrdiny Sovětského svazu, vkládali naděje, že dokáže váhou svojí osobnosti s celou situací něco udělat. Prezidenta Svobody si také vážili a vnímali ho jako statečného člověka, který přivezl domů internované politiky.⁴¹¹ Naopak velice negativně se o Svobodovi vyjádřil Robert Sak. Pro něj byl prezident „*sovětský agent*“, který se choval „*naprosto nepřijatelně*.“⁴¹² V současnosti je na základě literatury citované v této práci jasné, že jeho názor byl mnohem blíže pravdě než aura hrdiny, která se kolem Ludvíka Svobody vytvořila.

Po srpnu 1968 se více než kdy jindy stala aktuální otázka emigrace. Z pamětníků, se kterými jsem se bavil, se k odchodu ze země nikdo neuchýlil a ani o ní neuvažovali. Důvody byly různé, nejčastěji vlastenectví a národní hrdost. O tom mluvil např. Robert Sak anebo pan F. Z., který doslova prohlásil: „*Jsem přesvědčen, že území, na kterém žiji, je můj domov a patří mi. Nedám se z něj vyhnat žádnými negramotnými hordami z Východu*.“ Určitou roli v rozhodnutí neopustit republiku sehrála u některých také jazyková bariéra nebo absence kontaktů v zahraničí, a tak se odchod do zahraničí mohl jevit jako riskantní dobrodružství.⁴¹³

Rodina pana Jiřího Dvořáka se byla v srpnu 1969 podívat v Rakousku. Při té příležitosti navštívili také utečenecký tábor, kam byli soustředěni uprchlíci z Československa. Otázka, zda by nebylo lepší se do republiky nevracet, samozřejmě v tu chvíli zazněla, ale jediné země, které by jim v té době ještě poskytl azyl, byly Kanada, Austrálie, Nový Zéland

⁴⁰⁸ AA, Výpověď R. Saka ze dne 21. 10. 2010.

⁴⁰⁹ AA, Výpovědi pamětníků.

⁴¹⁰ AA, Výpověď R. Saka ze dne 21. 10. 2010.

⁴¹¹ AA, Výpovědi pamětníků.

⁴¹² AA, Výpověď R. Saka ze dne 21. 10. 2010.

⁴¹³ AA, Výpovědi pamětníků.

a Jihoafrická republika, a tak nedostatečná znalost anglického jazyka, žádné kontakty ve výše jmenovaných státech a zkušenost z uprchlického tábora rozhodly o tom, že se zase vrátili do vlasti.⁴¹⁴

Paní J. M. navštívila v roce 1969 s manželem Anglii a její přátelé, kteří tam žili, se divili, že se opět vrací do okupované vlasti. Pro ni byl hlavním důvodem k návratu fakt, že měla v Československu dvě malé děti, a kdyby se rozhodli zůstat na území Spojeného království, museli by děti dostat z Československa komplikovaně přes Červený kříž.⁴¹⁵

Srpnová okupace a následná normalizace poměrů ovlivnila na dlouhou dobu životy mnoha lidí v Československu. V letech 1969 a 1970 bylo ze strany vyloučeno 67 000 členů, vyškrtáno 260 000 a 147 000 odešlo z vlastního rozhodnutí.⁴¹⁶ Další byli za své názory propuštěni ze zaměstnání nebo ze školy. To byl také případ dvou pamětníků. Pan F. Z. se podle vlastních slov „hádal s učiteli o pohled na internacionální pomoc“ a za to byl vyloučen ze školy a začal pracovat nejdříve jako zedník a později jako řidič.⁴¹⁷

Nakladatelství Růže, kde pracoval Robert Sak, bylo v době normalizace označeno za „kontrarevoluční hnízdo“. Pracovalo v něm celkem 11 zaměstnanců. „Dost jsme drželi pohromadě, ale byl tam jeden agent.“ Proti kolegovi-agentovi varoval Roberta Saka jeden pracovník StB, neboť vídával toho člověka příliš často v jejich budově. Nemohli s tím udělat nic. Pouze si dávat pozor na to, co říkají. Po listopadu 1989 Robert Sak objevil jeho jméno v neoficiální i oficiální verzi seznamů pracovníků StB. V průběhu roku 1970 došlo také na členy nakladatelství. Z jedenácti jich muselo odejít devět včetně sekretářky. R. Sak musel odejít v říjnu 1970, v tomtéž roce byl také vyloučen z KSČ a musel odejít pracovat do slévárny Škoda České Budějovice, která byla součástí Škody Plzeň.⁴¹⁸

⁴¹⁴ AA, Výpověď J. Dvořáka ze dne 5. 10. 2010.

⁴¹⁵ AA, Výpověď J. M. ze dne 9. 8. 2010.

⁴¹⁶ J. MADRY, *c. d.*, s. 147.

⁴¹⁷ AA, Výpověď F. Z. ze dne 1. 6. 2010.

⁴¹⁸ AA, Výpověď R. Saka ze dne 21. 10. 2010.

Závěr

Názory na obrodný proces se lišily a liší. Pro konzervativní část komunistů to byla „kontrarevoluce“, pro velkou část populace byly reformy nedostatečné v případě, že bude zachována vedoucí úloha KSČ, a pro zbytek to byl po dvaceti letech krok vpřed. Objektivně je nutno, i přes všechny nedostatky, jakými byl reformní proces provázen, konstatovat, že se po dvaceti letech komunistické nadvlády muselo jednat o pozitivní posun ve společnosti a to i v případě, že by si strana ponechala vedoucí úlohu. Bohužel nebyl dostatek času reformy realizovat, a tak za sebou rok 1968 vždy zanechá mnoho nezodpovězených otázek. Ta hlavní asi vždy bude znít: „Jak by se vyvíjel obrodný proces, kdyby nedošlo k srpnové invazi?“

Všechny možné odpovědi na tuto a jiné otázky zůstanou vždy pouze v rovině teoretických úvah. Osobně si myslím, že v případě nevměšování Sovětského svazu do záležitostí Československa by se nabízely dvě možné cesty vývoje. V případě první varianty by reformní komunisté zjistili, že ztrácí půdu pod nohama a svoje reformy by zastavili sami. Pokud by se tak nestalo, mohlo by postupem času dojít ke zrušení vedoucí úlohy strany dříve, než se stalo v roce 1989. Představitelé KSSS si museli druhou možnost dobře uvědomovat, a proto je poměrně logické, že se uchýlili k tomu, k čemu se uchýlili. Na tomto místě vyvstávají další otázky. Bylo by možné invazi předejít v případě, že by reformy probíhaly pomalejším tempem? Bylo by možné zpomalit lavinu, která se spustila v březnu, kdy byla zrušena cenzura, a v dubnu, kdy byl vydán Akční program?

Jak jsem již napsal v úvodu, hlavní cíle, které jsem si na začátku výzkumu vytyčil, byly popsat průběh obsazení a okupace města sovětskými vojáky, přiblížit průběh reformního procesu na Českobudějovicku, zaměřit se na úlohu, kterou sehrál regionální tisk v době Pražského jara a srpnové okupace, shrnout nejvýznamnější události roku 1968 ve městě a okolí a do všeho včlenit vzpomínky, názory a pohledy jednotlivých pamětníků. Vše jsem se tedy snažil zkoumat na dvou úrovních – 1. politická linie KSČ a 2. linie každodenního života ve městě. Dalšími mými cíli bylo začlenit události v regionu do celorepublikového kontextu a porovnat vývoj v Českých Budějovicích s vývojem v Praze.

Co se týče naplnění těchto cílů, myslím si, že se mi podařilo alespoň částečně splnit všechny, především díky dostatečnému množství dochovaných pramenů. Určitou drobnou překážkou byl fond MěNV České Budějovice, který je z velké části nepřístupný, a proto jsem se mohl podívat pouze do několika málo kartonů a nepodařilo se mi prostudovat ho podrobněji.

Jako další nevýhoda se ukázal fakt, že se mi povedlo sehnat výpovědi pouze od šesti pamětníků. Přestože jsem se je snažil maximálně zužitkovat, myslím si, že pro úplnější a hlubší srovnání, které proběhlo ve čtvrté kapitole, by bylo zapotřebí obstarat mnohem vyšší počet výpovědí. Přesto bych malé množství pamětníků, se kterými jsem měl možnost mluvit, neviděl jako problém, protože je pochopitelné, že s odstupem více než čtyřiceti let od zkoumané události je velice těžké sehnat větší množství lidí, kteří by se o daném tématu byli ochotní bavit. Nehledě na to, že vyzpovídat větší vzorek obyvatel není úkol pro jednoho člověka.

Hlavní přínos této práce spatřuji v tom, že se zabývá Pražským jarem na regionální úrovni, tedy tématem, kterému byla dosud v literatuře věnována pouze malá míra pozornosti.

Pro mě osobně znamenalo hlubší ponoření se do zpracovávaného tématu (tedy především rozhovory s pamětníky, četba kroniky Českých Budějovic a dobového tisku), nejenom celkové rozšíření mých odborných znalostí o problematice Pražského jara, srpnové okupace a historii města, ve kterém žiji, ale také jsem si naplno uvědomil význam a místo, které rok 1968 v českých a československých dějinách zaujímá, a opět jsem si potvrdil to, co jsem psal již v úvodu, tedy že se jedná o dobu, na kterou by společnost neměla nikdy v budoucnu zapomenout.

Co se týká možností dalšího bádání k tématu Pražského jara na Českobudějovicku, potažmo v jižních Čechách, nabízí se hned několik možností. Tou první je reformní proces a uskutečňování reform v kraji, okresech nebo městech. V první kapitole jsem se na tuto problematiku zaměřil. Přesto si však nemyslím, že bych toto téma zcela vyčerpал. Naopak si myslím, že by vydalo na samostatnou diplomovou práci. Zajímavé by bylo kontinuální sledování vývoje JKV KSČ v průběhu let 1968 a 1969. Bylo by také možné zaměřit se na činnost opozičních hnutí, KAN, K 231 a sociální demokracie, v průběhu roku 1968 v kraji a okresech. Větší pozornost by si rovněž zasloužily postavy vedoucích tajemníků Jaroslava Trojana a Jana Duby, jejichž politická činnost se nevymezovala pouze regionálně, neboť byli oba členy ÚV KSČ. Dalším zajímavým tématem k budoucímu bádání by mohl být proces normalizace jednotlivých regionálních organizací KSČ. V této práci byl pouze velice stručně nastíněn vývoj v krajském výboru strany.

Dalšími možnými tématy k budoucímu bádání by mohla být samotná sovětská invaze a její vnímání a prožívání v jednotlivých městech kraje. Zcela jinak totiž okupace probíhala a byla vnímána v krajském a okresním městě, kterým byly České Budějovice, a trochu odlišně mohla být vnímána v některém menším městě, kudy vojáci pouze projeli, nebo v „zastrčené“

vesničce, kde se třeba vůbec nemuseli objevit. Pokud se tedy někdo v budoucnu náhodou rozhodne jít v mých stopách a zabývat se rokem 1968 v určitém regionu (ať už v jižních Čechách nebo v jakémkoliv jiném kraji), budu rád, pokud svou inspiraci nalezne také v mojí práci.

Seznam pramenů a literatury

1. Nevydané prameny

Archivní prameny

ABS, Krajská správa SNB České Budějovice, Pokyn náměstka MV pro StB, 21. srpna 1968, 1:00, s. 1, 3.

ABS, Krajská správa SNB České Budějovice, Pokyn náměstka MV pro StB, 21. srpna 1968, 9:55, s. 1.

MM Týn n. Vltavou, inv. č. nevedeno, sign. nevedena, Pamětní kniha města Týna nad Vltavou (1943-1980).

SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 16, sign. I/C/1, konference JKV KSČ, č. fasc. 7-8.

SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 17, sign. I/C/1b/1, plénum JKV KSČ, č. fasc. 36-37.

SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 18, sign. I/C/1c/1, schůze předsednictva, č. fasc. 165.

SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 86, sign. I/C/7d/2, zprávy o politické situaci v okrese České Budějovice, č. fasc. 707.

SOA Třeboň, JKV KSČ, inv. č. 90, sign. I/C/7d/6, rezoluce, fascikl 710.

SOkA České Budějovice, MěNV Borovany, inv. č. nevedeno, sign. B462, obecní kronika Borovany (1945-1987).

SOkA České Budějovice, MěNV České Budějovice, inv. č. nevedeno, sign. nevedena, schůze rady MěNV, č. kart. 14-15.

SOkA České Budějovice, MěNV České Budějovice, inv. č. nevedeno, sign. nevedena, plenární zasedání.

SOkA České Budějovice, MěNV České Budějovice, inv. č. nevedeno, sign. nevedena, kronika Českých Budějovic (1968).

SOkA České Budějovice, MěNV Hluboká nad Vltavou, inv. č. nevedeno, sign. nevedena, kronika města Hluboká n. Vltavou (1966-1976).

SOkA České Budějovice, MěNV Trhové Sviny, inv. č. nevedeno, sign. B2122, kronika Trhových Svin, díl V.

Dobový tisk

Jihočeská pravda, 1968 (roč. 24), 1969 (roč. 25).

Rudé právo, 1968 (roč. 48).

Rozhovory – Archiv autora

Výpověď F. Z. ze dne 1. 6. 2010.

Výpověď R. K. ze dne 29. 7. 2010.

Výpověď J. M. ze dne 9. 8. 2010.

Výpověď J. J. ze dne 10. 8. 2010.

Výpověď Jiřího Dvořáka ze dne 5. 10. 2010.

Výpověď Roberta Saka ze dne 21. 10. 2010.

2. Vydané prameny

Akční program Komunistické strany Československa přijatý dne 5. dubna 1968: výňatek, in: František ČAPKA (ed.), *Sborník dokumentů ke studiu nejnovějších českých dějin*, Brno 2002, s. 84-101.

BENČÍK, Antonín – NAVRÁTIL, Jaromír – PAULÍK, Jan (edd.), *Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968)*, Praha – Brno 1996.

BENČÍK, Antonín – PAULÍK, Jan – PECKA, Jindřich (edd.), *Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Srpen 1968 – květen 1971*, Praha – Brno 1999.

CIGÁNEK, František (ed.), *Národní shromáždění 21. – 28. srpna 1968*, Praha – Brno 1995.

CIGÁNEK, František – FELCMAN, Ondřej (edd.), *Národní shromáždění: Květen 1967 - červenec 1968*, Praha - Brno 2002.

CIGÁNEK, František – FELCMAN, Ondřej (edd.), *Národní shromáždění. Srpen 1968 – leden 1969*, Praha – Brno 2009.

FELCMAN, Ondřej a kol. (edd.), *Vláda a prezident. Období pražského jara (prosinec 1967 – srpen 1968)*, Praha – Brno 2000.

FELCMAN, Ondřej – VONDROVÁ, Jitka (edd.), *Vláda a prezident. Období normalizace (září 1968 - říjen 1969)*, Praha - Brno 2010.

GOLDSTÜCKER, Eduard, *Vzpomínky (1945-1968)*, Praha 2005.

HÁJEK, Jiří, *Paměti*, Praha 1997.

HOCHMAN, Jiří (ed.), *Naděje umírá poslední. Vlastní životopis Alexandra Dubčeka*, Praha 1993.

HOPPE, Jiří (ed.), *Pražské jaro v médiích. Výběr z dobové publicistiky*, Praha – Brno 2004.

KOHOUT, Pavel, *Z deníku kontrarevolucionáře. Životy od tanku k tanku*, Praha 1997.

- KOUDELKA, František – SUK, Jiří (edd.), *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období Pražského jara 1968 (leden – srpen 1968)*, Praha – Brno 1996.
- MLYNÁŘ, Zdeněk, *Mráz přichází z Kremly*, Praha 1990.
- PECKA, Jindřich (ed.), *Spontánní projevy Pražského jara*, Praha – Brno 1993.
- PECKA, Jindřich – BELDA, Josef – HOPPE, Jiří (edd.), *Občanská společnost 1967–1970. Emancipační hnutí uvnitř Národní fronty 1967–1970*, Praha – Brno 2004.
- PECKA, Jindřich – BELDA, Josef – HOPPE, Jiří (edd.), *Občanská společnost 1967 - 1970: Sociální organismy a hnutí Pražského jara 1967 – 1970*, Praha - Brno 1998.
- PITHART, Petr, *Osmadesátý*, Praha 1990.
- ŠIK, Ota, *Jarní probuzení – iluze a skutečnost*, Praha 1990.
- ŠIMON, Bohumil, *Klobouk od Brežněva*, Praha 1997.
- ŠTROUGAL, Lubomír, *Paměti a úvahy*, Praha 2009.
- VONDROVÁ, Jitka (ed.), *Ekonomická reforma 1965-1969*, Praha – Brno 2010
- VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír – MORAVEC, Jan (edd.), *Komunistická strana Československa. Pokus o reformu (říjen 1967 – květen 1968)*. Praha – Brno 1999.
- VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (edd.), *Komunistická strana Československa. Konsolidace (květen – srpen 1968)*, Praha – Brno 2000.
- VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (edd.), *Komunistická strana Československa. Kapitulace (srpen – listopad 1968)*. Praha – Brno 2001.
- VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (edd.), *Komunistická strana Československa. Normalizace (listopad 1968 – září 1969)*, Praha – Brno 2003.
- VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír a kol. (edd.), *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970. Prosinec 1967 – červenec 1968*, Praha – Brno 1995.
- VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír a kol. (edd.), *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970. Červenec – srpen 1968*, Praha – Brno 1997.
- VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír a kol. (edd.), *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970. Září 1968 – květen 1970*, Praha – Brno 1997.
- ŽATKULIAK, Jozef (ed.), *Federalizácia československého štátu 1968–1970. Vznik československej federácie roku 1968*, Praha – Brno 1996.

3. Literatura

- BÁRTA, Milan a kol., *Oběti okupace. Československo 21. 8. – 31. 8. 1968*, Praha 2008.
- BENČÍK, Antonín, *Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968*, Praha 1994.

- BENČÍK, Antonín, *Rekviem za Pražské jaro. Důvěrná informace o přípravě a provedení srpnové intervence v Československu*, Třebíč 1998.
- BENČÍK, Antonín, *V chapadlech kremelské chobotnice*, Praha 2007.
- BENČÍK, Antonín, DOMAŇSKÝ, Josef, *21. srpen 1968*, Praha 1990.
- BŘEČKA, Jan, SEKÁŘOVÁ, Věra, *Brno v srpnu 1968 a 1969*, Brno 2004.
- EMMERT, František, *Rok 1968 v Československu*, Praha 2007.
- FAJNON, Hynek (ed.), *Sovětská okupace Československa a její oběti*, Brno 2005.
- HOPPE, Jiří, *Opozice '68. Sociální demokracie, KAN a K 231 v období Pražského jara*, Praha 2009.
- HORÁK, Vladimír, *Srpnové dny 1968 ve Slaném*, Ve Slaném 2008.
- HOTTMAR, Aleš, MACKOVIK, Stanislav, *Soviet Air Force Over Czechoslovakia 1968 – 1991. Part I*, Hradec Králové 2008.
- JIŘÍK, Karel, *Svědectví o roce 1968 v Ostravě. Studie, vzpomínky, dokumenty*, V Šenově u Ostravy 1998.
- KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1953 – 1966. 3. část: Společenská krize a kořeny reformy*, Praha 1992.
- KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1967-1969. 4. část*, Praha 1993.
- KAPLAN, Karel, *Kořeny československé reformy 1968 I-II*, Brno 2000-2002.
- KAPLAN, Karel, *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956-1968: společnost a moc*, Brno 2008.
- KAPLAN, Karel, *Sociální souvislosti krizí komunistického režimu v letech 1953-1957 a 1968-1975*, Praha 1993.
- KURAL, Václav a kol., *Československo roku 1968. 1. díl: obrodný proces*, Praha 1993.
- KURAL, Václav a kol., *Československo roku 1968. 2. díl: počátky normalizace*, Praha 1993.
- KOPÁČEK, Jiří – NOVOTNÝ, Miroslav – SAK, Robert – ŠILHAN, Milan (edd.), *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 2006² (doplňené a přepracované vydání).
- KOUDELKA, František, *Invaze 68*, Praha 2008.
- KOVÁŘ, Daniel, KOBLASA, Pavel, *Ulicemi města České Budějovice. Názvy českobudějovických veřejných prostranství v minulosti a dnes*, České Budějovice 2005.
- MADRY, Jindřich, *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*, Praha 1994.
- MAREK, Jindřich a kol., *Srpen 1968 v Liberci*, Liberec 2008.

PAUER, Jan, *Praha 1968. Vpád Varšavské smlouvy: pozadí, provedení, plánování*, Praha 2004.

PECKA, Jindřich a kol., *Sovětská armáda v Československu 1968 – 1991*, Praha 1996.

PECKA, Jindřich – PREČAN, Vilém (edd.), *Proměny pražského jara. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti*, Praha - Brno 1993.

PETRÁŠ, Jiří, *Květen 1945 a srpen 1968 v Českých Budějovicích. Deníkové zápisky dvou žen*, Praha 2007.

POVOLNÝ, Daniel, *Vojenské řešení Pražského jara I. Invaze armád Varšavské smlouvy*, Praha 2008.

POVOLNÝ, Daniel, *Vojenské řešení Pražského jara II. Československá lidová armáda v srpnu 1968*, Praha 2010.

PŘÍHODA, Luboš, *A potom přijely tanky. Repetitorium událostí roku 1968 v Liberci*, Liberec 2009.

VANĚK, Miroslav, MÜCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ, Hana, *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha 2007.

VANĚK, Miroslav – URBÁŠEK, Pavel (edd.), *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. I. díl: Disent v období tzv. normalizace*, Praha 2005.

VANĚK, Miroslav – URBÁŠEK, Pavel (edd.), *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. II. díl: Politické elity v období tzv. normalizace*, Praha 2005.

TACITUS, *Z dějin císařského Říma*, Praha 1976.

4. Současný tisk

Českobudějovický deník, 2008 (roč. 17)

5. Internetové zdroje

<http://www.army.cz/>

<http://digi.ceskearchivy.cz/>

<http://www.japo.eu/products.php?cat=5>

<http://www.psp.cz/eknih/1969fs/rejstrik/vecny/sl/predsedn.htm>

<http://www.ustrcr.cz/cs/ks-snb-ceske-budejovice>

Seznam zkratk

AA	–	Archiv autora
ABS	–	Archiv bezpečnostních složek
ČD	–	Českobudějovický deník
ČKD	–	Českomoravská Kolben Daněk
ČSSR	–	Československá socialistická republika
JKNV	–	Jihočeský krajský národní výbor
JKV KSČ	–	Jihočeský krajský výbor Komunistické strany Československa
JP	–	Jihočeská pravda
JSH	–	Jihočeský sborník historický
JZD	–	Jednotné zemědělské družstvo
K 231	–	Klub 231
KAN	–	Klub angažovaných nestraníků
KGB	–	Výbor státní bezpečnosti (Kamit'et gasudárstvënoj bezopásnosti)
KV KSČ	–	Krajský výbor Komunistické strany Československa
KS	–	Komunistická strana
KSČ	–	Komunistická strana Československa
KSS	–	Komunistická strana Slovenska
KSSS	–	Komunistická strana Sovětského svazu
MAPE	–	Magnezium Perchlorát
MěNV	–	Městský národní výbor
MěV NF	–	Městský výbor Národní fronty
MHD	–	Městská hromadná doprava
MM	–	Městské muzeum
MV	–	Ministerstvo vnitra
MV KSČ	–	Městský výbor Komunistické strany Československa
NATO	–	Severoatlantická aliance (North Atlantic Treaty Organization)
NF	–	Národní fronta
NDR	–	Německá demokratická republika
NSR	–	Německá spolková republika
ONV	–	Okresní národní výbor
OSN	–	Organizace spojených národů
OV KSČ	–	Okresní výbor Komunistické strany Československa

OSV	–	Operativní skupina ústředních orgánů při předsednictvu vlády
PÚV	–	Předsednictvo ústředního výboru
ROH	–	Revoluční odborové hnutí
RP	–	Rudé právo
SČSP	–	Svaz československo-sovětského přátelství
SK	–	Svaz komunistů
SNB	–	Sbor národní bezpečnosti
SOA	–	Státní oblastní archiv
SOkA	–	Státní okresní archiv
SSSR	–	Svaz sovětských socialistických republik
StB	–	Státní bezpečnost
VŘSR	–	Velká říjnová socialistická revoluce
ÚV KSČ	–	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ZO KSČ	–	Základní organizace Komunistické strany Československa

Seznam příloh

Vedoucí tajemníci JKV KSČ – 1968 – 1969

1. **Jaroslav Trojan (do 22. 3. 1968).** (Zdroj: Jihočeská pravda, 4. 8. 1970, s. 1.)
2. **Jan Duba (3. 5. 1968 – 15. 5. 1969).** (Zdroj: Jihočeská pravda, 6. 5. 1968, s. 1.)
3. **Jaroslav Hejna (od 15. 5. 1969).** (Zdroj: Jihočeská pravda, 17. 5. 1969, s. 1.)

Krajská konference (3. – 5. 5. 1968)

4. **Pohled do sálu českobudějovické sokolovny, kde se konference konala.** (Zdroj: Jihočeská pravda, 4. 5. 1968, s. 1.)
5. **Leopold Hofman, dočasně pověřený vedením JKV KSČ, při úvodním projevu.** (Zdroj: Tamtéž.)
6. **Delegát konference Robert Sak při rozhovoru s redaktorem Jihočeské pravdy.** (Zdroj: Tamtéž.)

21. a 22. srpen v Českých Budějovicích

7. **21. srpen – Českobudějovičtí občané diskutují se sovětskými vojáky na Borku** (Zdroj: Českobudějovický deník, 22. 8. 2008, s. 3.)
8. **22. srpen – Sovětský tank pod Černou věží** (Zdroj: Českobudějovický deník, 20. 8. 2008, s. 1.)

9. Cyklostylové vydání Jihočeské pravdy z 24. srpna 1968.

10. **Jihočeská pravda z 25. srpna. Tentokrát již tištěná na tiskárně v Artypě Holubov.**
11. **Odchod posledních sovětských jednotek z Jihočeského kraje 6. listopadu 1968.** (Zdroj: Jihočeská pravda, 7. 11. 1968, s. 1.)
12. **Výročí VŘSR – neznámý obyvatel Českých Budějovic sundává sovětskou vlajku z jednoho z domů na Žižkově náměstí.** (Zdroj: Jihočeská pravda, 9. 11. 1968, s. 1.)
13. **Seznam základních otázek položených pamětníkům.**

Přílohy

Vedoucí tajemníci JKV KSČ – 1968 – 1969

1. Jaroslav Trojan (do 22. 3. 1968). (Zdroj: Jihočeská pravda, 4. 8. 1970, s. 1.)
2. Jan Duba (3. 5. 1968 – 15. 5. 1969). (Zdroj: Jihočeská pravda, 6. 5. 1968, s. 1.)
3. Jaroslav Hejna (od 15. 5. 1969). (Zdroj: Jihočeská pravda, 17. 5. 1969, s. 1.)

1.

2.

3.

Krajská konference (3. – 5. 5. 1968)

4. Pohled do sálu českobudějovické sokolovny, kde se konference konala. (Zdroj: Jihočeská pravda, 4. 5. 1968, s. 1.)

5. Leopold Hofman, dočasně pověřený vedením JKV KSČ, při úvodním projevu. (Zdroj: Tamtéž.)

6. Delegát konference Robert Sak při rozhovoru s redaktorem Jihočeské pravdy. (Zdroj: Tamtéž.)

4.

5.

6.

21. a 22. srpen v Českých Budějovicích

7. 21. srpen – Českobudějovičtí občané diskutují se sovětskými vojáky na Borku (Zdroj: Českobudějovický deník, 22. 8. 2008, s. 3.)

8. 22. srpen – Sovětský tank pod Černou věží (Zdroj: Českobudějovický deník, 20. 8. 2008, s. 1.)

7.

8.

Jihočeská PRAVDA

ORGÁN JIHOČESKÉHO KRAJSKÉHO VYBORU KSČ

NEDELE 25. SRPNA 1968

ČÍSLO 204

V NAŠÍ OBCI UŽ NEEXISTUJÍ ROZDÍLY MEZI KOMUNISTY A BEZPARTIJNÍMI. ROZEZNÁVÁME JEN VLASTENCE, ČI KOLABORANTY.

Z rezoluce malé obce Hvojsice na Peřimovsku i z rezoluce, která je hlasem celého národa!

Zdravíme naše hrdiny

PROHLÁŠENÍ PŘEDSEDNICTVA KRAJSKÉHO VYBORU KSČ

...ROZKAZEM BODLASE BANO NEDELE, ZE SOUDRUH DUBČEK JE ŽIVÝ A JE NA ÚZEMÍ ČSSR.

Soudruzkyně a soudruzi, vážení spoluobčané!
Již čtvrtý den prochází celá naše země velmi těžkou a trpkou zkouškou. Obzavení naší republiky cizími vojsky bylo hrubě narušeno suverenity našeho státu, znemožněno, aby se náš podniknutí proti naší socialistické republice mají a budou mít nesmírné důsledky jak pro naši vlast, tak pro stranu a celé mezinárodní komunistické hnutí.

Krajský výbor výslovně oceňuje a vyslovuje poděkování všem občánům za jejich dosavadní pevný postoj, klid a rozvahou. Jsme přesvědčeni, že i nadále bude zachována jednotu, neompatření postoj a bude osvědčen správný přístup ke vzniklé situaci. Jednotu, důslednost, odhodlanost a bojovnost v boji do vítězných prvních a spravedlivosti je jedinou zárukou pro naplnění našich čestných cílů. Věřejší protestní stávka, a zejména konání roznosů XIV. mimořádný sjezd, prokázala, že v jednotném postupu lidu je síla, kterou nelze zlomit. Ládně proto všechny komunisty, obracíme se na příslušníky stran a organizací Národní fronty, všechny občány, aby i nadále zachovali věrnost principům a zásadám které nám jsou všem sváté - socialismu, svobodě, suverenitě.

...ROZKAZEM BODLASE BANO NEDELE, ZE SOUDRUH DUBČEK JE ŽIVÝ A JE NA ÚZEMÍ ČSSR.
...ROZKAZEM BODLASE BANO NEDELE, ZE SOUDRUH DUBČEK JE ŽIVÝ A JE NA ÚZEMÍ ČSSR.
...ROZKAZEM BODLASE BANO NEDELE, ZE SOUDRUH DUBČEK JE ŽIVÝ A JE NA ÚZEMÍ ČSSR.

Okupace naší vlasti, narušení její suverenity a samostatnosti vyvolalo veliký odpor našeho mírumilovného a demokraticky založeného lidu. Komunisté, příslušníci stran a složek národní fronty, masy občanů pozvedli svůj hlas, aby toto bezpráví bylo odstraněno. Všichni lidé, dělníci, rolníci, inteligence i mládež v tyto dny prokázali svoje vlastnictví, soudnost a rozvahou v boji proti narušení suverenity a svobody v naší zemi, proti návratu předletnových poměrů. Vytvořila se nebyvalá jednota lidu. Stanovisko stran, které jsme v těchto dnech nejednou tlumočili, požadující nekompromisně odchod vojsk z území Československé socialistické republiky, osvobození našich představitelů, svobodu pro práci lidem zvojných orgánů a pokračování v uskutečňování demokratického procesu v naší zemi je plně totožné se zájmy všeho lidu.

Ně-ll být boj úspěšný, musí být koordinován a řízen. Použitelné prostředky musí nezbytně odpovídat jak cílům, tak situaci a podmínkám, v kterých prochází. Žádáme všechny stranické organizace, aby stály v čele tohoto boje, ovlivňovali jeho cíle i prostředky v souladu s vůlí národa.

Pokračování na str. 2

Došlo před uzavěrkou

PŘESIDENT LUDVÍK SVOBODA vzkázal včera v 18.50 prostřednictvím vlády ČSSR lidu, že jednání v Moskvě pokračuje a účastně pokračou. Přesident žádal o předání jeho vřelých pozdravů lidu a vřelou před jakýmkoli nepřehlednostem, která by narušovala provokátorem. Vláda sdělila, že rozhovory v Moskvě včera večer ještě neskončily.

PODLE TELEFONICKÉ INFORMACE dr. Huska z Moskvy, se soudruh Alexandr Dubček účastní jednání mimořádného sjezdu Komunistické strany Slovenska, který se má sejít zítra, t.j. v pondělí.

VČERA VEČER bylo zahájeno další zasedání Rady bezpečnosti, jako první promluvil ministr zahraničí ČSSR dr. Jiří Hájek. Další zprávy ze zasedání jsme do uzavěrky listu nedostali. ČESKOSLOVENŠTÍ EKONOMOVÉ žádají o podporu své kolegy, světové ekonomy, aby pomohli vyhlášením hospodářských sankcí proti všem zemím, které okupují naši vlast.

PRACOVNÍCI ZÁSOBOVACÍCH PODNIKŮ: Nevyznačujte své voz. Okupanti zabírají celý náklad - mají hlad - zmocňuje se těchto vozů. Použijte vozů nenapádných a bez označení.

MOSKVEVŠTÁ PRAVDA hrozí delegátům XIV. sjezdu strany i všem, kteří pomohli tento sjezd organizovat. Důležité se bát všichni až potom...

PATNÁCTI BRIGÁD MLÁDEŽÍ LIDU pomohlo odstraňovat v krajském městě dopravní značky a odstraňovalo tabulky s označením ulic.

UPOMÍNÁME VŠECHNY ČTENÁŘE - po příkladu Prahy niče plány měst v cizojazyčném provedení. Slouží okupantům!

PŘÍPOJUJEME SE K VÝZVĚ MANŽELŮ ZATROUKOVÝCH, píší komunisté i nekomunisté okruhového hygienického epidemiologického oddílu v Č. Budějovicích. Žádáme, aby země, které se zúčastnily agrese vůči ČSSR, byly vyloučeny z účasti na olympijských hrách.

POSTARÁME SE O VAŠE DĚTI, sdělují rodičům z krajského města, kteří jsou zadržováni v dopravě a zásobování, z krajského domu plány...

Na podporu Dubčka

Na okresní výbor strany v Českých Budějovicích začínají obdivovat lidi a příhláškami do strany. Pan Rybánek přinesl i příhlášku své manželky a předvádě dopisem, ve kterém se vyznává, proč příhlášku podává na pobyt Svobody a Dubčka, než se vrátí z Moskvy. A protože si je vědom, že je válná doba, má dopřte přijetí a datum.

Včera dopoledne požádal o přijetí do strany také komentátor zahraničního vysiílání Čs. rozhlasu Karel Jesdinák. Mimořádné zasedání předsednictva okresního výboru KSČ jeho příhlášku projednálo a schválilo. Oč včerejška je tedy soudruh Karel Jesdinák členem KSČ.

SVOBODA - DUBČEK - PAVEL JDEME S VÁMI!

Heslo na budově OO VB v krajském městě

Vážený spoluobčaně,

chceme Vás touto cestou ujistit, že smůl našeho násta a celé naší vlasti nám leží na srdci stejně jako Vám. Odpor proti okupaci je naší společnou věcí. Jsme připraveni splnit svou přísahu do poslední písmene, hájit zájmy republiky všemi prostředky. Vaše důvěra nás posiluje.

Spolupráci a okupační jednotkami odmítáme a budeme odmítat. Společně na Vás, se nám pomůžete zabezpečit určení veřejného pořádku v přijatých sešcích. Překročení těchto mezí by znamenalo nastavení okupačního režimu, znovuzobavení násta a bylo by sánkou k jiným opatřením ze strany okupáckých vojsk.

Rozkaz ministra vnitra JOSEFA PAVLA

Rozkazem vyřídíme: Rozhodnutím vlády byl náměstek Šalgovic odvozen s funkce s vaškou jeho opatření, včetně obhajob, jsou neplatná. K seřazení obvodu lidu bezpečnosti osobně a narízuji: Jméno s funkce velitele STB pro Prahu... Rozkazem vyřídíme: Rozhodnutím vlády byl náměstek Šalgovic odvozen s funkce s vaškou jeho opatření, včetně obhajob, jsou neplatná. K seřazení obvodu lidu bezpečnosti osobně a narízuji: Jméno s funkce velitele STB pro Prahu...

Praha 24.8.1968
ministr vnitra
Josef Pavel v.r.

NEVĚŘTE KOLABORANTŮM!

...KOLABORANTŮM!
...KOLABORANTŮM!
...KOLABORANTŮM!

11. Odchod posledních sovětských jednotek z Jihočeského kraje 6. listopadu 1968.
(Zdroj: Jihočeská pravda, 7. 11. 1968, s. 1.)

12. Výročí VŘSR – neznámý obyvatel Českých Budějovic sundává sovětskou vlajku z jednoho z domů na Žižkově náměstí. (Zdroj: Jihočeská pravda, 9. 11. 1968, s. 1.)

13. Seznam základních otázek položených pamětníkům.

1. Kolik Vám bylo v srpnu 1968 let?
2. Kde jste v této době pracoval/a nebo studoval/a?
3. Jakým způsobem jste vnímal/a celý proces tzv. Pražského jara, tedy obrodný reformní proces, který byl důvodem toho, proč sem okupační vojska přijela?
4. Kde a od koho jste se poprvé o okupaci dozvěděl/a?
5. Kdy, kde a za jakých okolností proběhlo Vaše první setkání s okupační armádou?
6. Jaké pocity jste při tom zažíval/a?
7. Pokusil/a jste se Vy nebo někdo, koho znáte, nějakým způsobem aktivně odporovat či protestovat proti okupaci?
8. Dostal/a jste se někdy do nějakého osobního střetu s okupačními vojáky?
9. Měl/a jste příležitost s někým ze sovětských vojáků osobně mluvit? Jakým směrem se diskuse ubírala? Jak on vnímal okupaci?
10. Sledoval/a jste v té době informace z rozhlasu, tisku, televize? Popřípadě ze zahraničního rozhlasu nebo televize?
11. Věřil/a jste v pomoc ze Západu?
12. Ovlivnili Vás nějakým způsobem Vaši rodiče, prarodiče nebo starší sourozenci při prožívání okupace? Ovlivňoval/a jste naopak někoho Vy (děti, mladší sourozence)?
13. Jak jste prožíval/a události, které okupaci následovaly – odvlčení našich politiků do SSSR, výsledky tzv. Moskevské dohody? Jaký byl váš názor na roli, kterou v těchto událostech sehrál prezident Ludvík Svoboda.?
14. Jak vypadala v té době situace u Vás na pracovišti nebo ve škole?
15. Uvažoval/a jste v době okupace o odchodu ze země?